

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

М. М. Берест

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2017

УДК 658.14/.17:005.52(075)

Б 48

Рецензенти: завідувач кафедри фінансів Луцького національного технічного університету, д-р екон. наук, професор *І. М. Вахович*; завідувач кафедри обліку, фінансів та економічної безпеки Донецького національного технічного університету, д-р екон. наук, професор *Н. Ю. Рекова*.

Рекомендовано до видання рішенням ученої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Протокол № 7 від 24.04.2017 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Берест М. М.

Б 48 **Фінансовий аналіз : навчальний посібник : [Електронне видання] / М. М. Берест. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 164 с. ISBN 978-966-676-677-2**

Розглянуто основні види, методи, прийоми та інформаційне забезпечення аналітичних процедур. Висвітлено сучасні підходи до аналізу стану та ефективності використання економічних і фінансових ресурсів підприємств. Детально розглянуто основні напрями, за якими проводять аналітичні дослідження фінансового стану підприємств: ліквідність та платоспроможність, фінансову стійкість, оборотність активів і капіталу, кредитоспроможність, ділову активність та рентабельність. Викладено основні підходи до здійснення комплексного фінансового аналізу суб'єктів господарювання. У межах розгляду кожної теми подано компетентності, що формуються у студентів, ключові терміни, питання для самодіагностики та приклади практичних завдань.

Рекомендовано для студентів економічних напрямів підготовки.

УДК 658.14/.17:005.52(075)

© М. М. Берест, 2017

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2017

ISBN 978-966-676-677-2

Вступ

Сучасні умови функціонування українських підприємств, що характеризуються високим рівнем невизначеності, динамічності та стохастичності, потребують від фахівців у галузі фінансового менеджменту швидкості, адаптивності та високого рівня обґрунтованості ухвалення фінансових рішень. Важливим інструментом, що визначає високу якість розроблення та реалізації заходів щодо забезпечення стійкого фінансового стану та ефективності діяльності суб'єктів господарювання, особливо в умовах нестійкого зовнішнього середовища, є фінансовий аналіз, що потребує від фахівців у галузі фінансів глибоких змістовних теоретичних знань та сформованих компетентностей щодо його здійснення з урахуванням особливостей розвитку вітчизняної економіки.

Основною метою фінансового аналізу є формування масиву інформаційних та структурованих даних щодо фінансового стану підприємства, раціональності формування структури його активів і капіталу, рівня прибутковості діяльності, що надає можливість висловити обґрунтовані припущення та розробити заходи, спрямовані на поліпшення умов та зростання фінансових результатів функціонування досліджуваного суб'єкта господарювання. Інформаційною основою для виконання аналітичних процедур є фінансова звітність суб'єктів господарювання.

Комплексний характер фінансового аналізу обумовлено тим, що його зміст, використовувані методи та інструментарій можуть істотно відрізнятися, залежно від потреб аналітиків. Так, керівництво фірми може застосовувати аналітичні процедури для цілей забезпечення внутрішнього контролю та ефективного фінансового планування, при цьому фінансові менеджери особливо зацікавлені в максимізації рівня прибутковості використання наявних активів та одночасно – у задоволенні вимог кредиторів та акціонерів щодо фінансового стану підприємства. Контрагенти, зобов'язання перед якими мають короткостроковий характер, у першу чергу, зацікавлені в поточній платоспроможності компанії. Банки та кредитори, що надають підприємству довгострокові кредитні ресурси, мають потребу в оцінюванні спроможності фірми забезпечити надходження грошових коштів у достатньому обсязі протягом тривалого періоду для обслуговування та своєчасного повернення боргу.

Метою вивчення дисципліни "Фінансовий аналіз" є здобуття студентами базових знань та набуття фахових компетентностей щодо реалізації

аналітичної діяльності у сфері фінансів підприємств. Вивчення дисципліни ґрунтується на розумінні сутності економічних явищ і процесів, їхнього взаємозв'язку і взаємозалежності та передбачає уміння систематизувати й обробляти фінансову інформацію, визначати вплив факторів, давати оцінку результативності діяльності, виявляти резерви підвищення ефективності функціонування підприємства та розробляти рекомендації щодо їхньої реалізації.

У навчальному посібнику висвітлено теоретичні засади та методичні основи фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання, розкрито зміст основних економічних категорій, що вивчають у межах дисципліни, охарактеризовано актуальні інформаційні джерела виконання аналітичних розрахунків, узагальнено та систематизовано наявні методичні підходи до здійснення аналізу фінансового стану підприємств за такими основними напрямками, як: ліквідність; платоспроможність; рентабельність; фінансова стійкість і ділова активність, розглянуто сучасні методи оцінювання ймовірності банкрутства підприємств.

У межах розгляду кожної теми наведено зміст професійних компетентностей, що формують у майбутніх фахівців у межах її вивчення, виділено ключові терміни. Запропоновані питання для самодіагностики та приклади практичних завдань дають студенту можливість поглибити розуміння поданого матеріалу, сформувані уміння структурувати фінансову інформацію, реалізовувати аналітичні фінансові процедури, компонувати обґрунтовані аналітичні висновки, і таким чином формувати цілісне й комплексне уявлення про реальний фінансовий стан суб'єктів господарювання та можливості щодо його покращення.

Пропонований навчальний посібник буде корисним для студентів економічних спеціальностей, науковців, фахівців із фінансів, що працюють на вітчизняних підприємствах, може бути використаний у процесі самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Розділ 1

Сутність та значення фінансового аналізу в забезпеченні ефективності діяльності підприємства

1. Значення і теоретичні засади фінансового аналізу

Мета теми – формування у студентів системи теоретичних знань щодо розуміння змісту категорії "фінансовий аналіз", об'єктів та суб'єктів його здійснення, класифікаційних аспектів і використовуваних аналітиком методів та прийомів.

Професійні компетентності:

розуміння сутності фінансового аналізу як економічної категорії, складової частини фінансового менеджменту та інструменту обґрунтування управлінських рішень;

здатність виділяти цілі фінансового аналізу, залежно від його суб'єктів і їхніх інформаційних потреб, знати та використовувати методичний інструментарій і прийоми фінансового аналізу;

здатність до вибору необхідних і доцільних напрямів аналітичних досліджень, відповідно до мети, об'єкта аналізу, користувачів фінансової інформації та їхніх інформаційних потреб, урахування організаційно-правової форми й особливостей функціонування підприємства під час вибору цілей, методів та інструментів аналізу.

Ключові слова: фінансовий аналіз, фінансовий стан, об'єкт і суб'єкти фінансового аналізу, мета та завдання здійснення аналізу, види фінансового аналізу, основні напрями аналітичних досліджень, методи та прийоми фінансового аналізу.

1.1. Зміст, мета та завдання фінансового аналізу

У сучасних економічних умовах функціонування українських підприємств одним із найважливіших інструментів, які менеджмент застосовує для обґрунтування управлінських рішень різного рівня та складності, є фінансовий аналіз. Його регулярне застосування дає можливість оцінити ефективність формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарської діяльності, визначити рівень їхньої кредитоспроможності та платоспроможності, незалежності від зовнішніх джерел фінансування,

розрахувати швидкість обороту коштів, спрогнозувати ймовірність настання банкрутства тощо. Таким чином, реалізація аналітичних досліджень у фінансовій сфері дозволяє своєчасно встановити наявність у підприємства проблем або ж так званих "слабких місць" і, відповідно, розробити та впровадити комплекс адекватних фінансових рішень, спрямованих на загальне поліпшення фінансового стану досліджуваного суб'єкта господарювання, зростання ефективності його функціонування, усунення окремих фінансових проблем тощо.

Слід розглянути більш детально економічний зміст поняття "фінансовий аналіз". Дослідження літературних джерел із проблематики фінансового аналізу та фінансового менеджменту показало, що існують такі основні підходи до розуміння цієї економічної категорії (табл. 1.1):

1) фінансовий аналіз, переважно, розглядають як складову частину загальноекономічних аналітичних досліджень, тобто його вважають однією з функціональних складових частин економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання (І. М. Вахович, Ю. С. Цал-Цалко, Д. В. Шиян, Н. В. Строченко та ін.);

2) становить функцію фінансового менеджменту підприємства (Н. П. Шморгун, І. В. Головка);

3) визначають як процес цілеспрямованого дослідження, який реалізують на підприємстві щодо визначених об'єктів, до яких, за визначеннями різних учених, відносять: фінансовий стан (І. М. Вахович, Н. П. Шморгун та І. В. Головка, М. Д. Білик, Д. В. Шиян та інші); фінансові результати (І. М. Вахович, М. Д. Білик); фінансові показники (Ю. С. Цал-Цалко).

Таблиця 1.1

Підходи до трактування змісту категорії "фінансовий аналіз"

Автор, джерело	Зміст визначення	Ключові терміни
1	2	3
І. М. Вахович [4], економічна енциклопедія [7]	Складова управлінського аналізу, яка передбачає комплексне вивчення фінансового стану підприємства, із метою оцінки досягнутих фінансових результатів, що здійснюють за даними трьох потоків інформації: нормативної, планової та фактичної, відображеної в бухгалтерській (фінансовій) звітності підприємства	Складова управлінського аналізу, оцінка фінансових результатів

1	2	3
Ю. С. Цал-Цалко [18]	Складова аналітичного економічного дослідження щодо вивчення рівня, змін і динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, із метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення внутрішньої та зовнішньої діяльності систем господарювання, сталого економічного розвитку та стійкого фінансового стану	Складова аналітичного дослідження, вивчення фінансових показників
Н. П. Шмор-гун, І. В. Голо-ловко [21]	Визначається такими складовими: функція управління; інформаційна система, що виконує функції накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру, із метою забезпечення життєдіяльності підприємства; метод оцінювання та прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його фінансової звітності	Функція управління, інформаційна система, метод дослідження
М. Д. Білик та ін. [16]	Процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, із метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку, засіб накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру	Процес дослідження, засіб накопичення, трансформації та використання інформації
Д. В. Шиян, Н. І. Стро-ченко [20]	Галузь економічної науки, яка досліджує вплив прийнятих і запланованих господарських рішень для зміни фінансового стану підприємства, його спроможності вчасно погасити свої зобов'язання, для підвищення ефективності використання наявних активів	Галузь економічної науки
Дж. С. Ван Хорн, Дж. М. Вахович [3]	Мистецтво перетворення даних, що містяться у фінансовій звітності, у інформацію, необхідну для ухвалення обґрунтованих рішень	Перетворення даних в інформацію
Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна [9]	Методика оцінки поточного й перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності та динаміки показників фінансової інформації	Методика оцінки фінансового стану

Досить вузьким можна вважати визначення Г. О. Крамаренка та О. Є. Чорної, які під фінансовим аналізом розуміють лише методику оцінювання фінансового стану підприємства. Безумовно, методичне забезпечення проведення аналітичних досліджень є суттєво важливим інструментом, однак це визначення не враховує комплексний та процесний характер категорії, що розглядається.

Узагальнення розглянутих підходів також дозволяє встановити, що суттєвою складовою частиною фінансового аналізу є його інформаційне забезпечення (або інформаційна система), яке формується за рахунок трьох потоків:

нормативної інформації (сукупності методичних рекомендацій, нормативних актів та інших джерел, що складають на рівні держави, галузі, корпорації тощо, містять різноманітні методичні підходи до здійснення фінансового аналізу та встановлюють рекомендовані значення фінансових показників);

планової інформації (міститься у фінансовому плані суб'єкта господарювання, урахуває особливості його діяльності та є основою для порівняння фактичних і планових значень у процесі аналізу);

фактичної інформації (міститься в бухгалтерській (фінансовій) звітності підприємства, є основним джерелом проведення безпосередніх аналітичних досліджень та основою для розроблення обґрунтованих управлінських рішень і прогнозування фінансового стану підприємства).

Важливим аспектом, що визначає зміст поняття "фінансовий аналіз", є також розуміння його як засобу обґрунтування ефективних управлінських рішень, ухвалення та реалізація яких мають забезпечити життєдіяльність підприємства (Н. П. Шморгун та І. В. Головка), сталий розвиток підприємства та стійкий фінансовий стан (Ю. С. Цал-Цалко), підвищення ринкової вартості (М. Д. Білик).

Таким чином, **фінансовий аналіз** – це складова частина загального економічного аналізу діяльності підприємства, що реалізується через процес дослідження його фінансового стану та основних результатів фінансово-господарської діяльності на основі накопичення, трансформації та використання інформації фінансового характеру, із метою обґрунтування та ухвалення ефективних управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку підприємства. Схематично зміст поняття "фінансовий аналіз" та його складові можна подати у вигляді рис. 1.1.

Фінансовий аналіз є важливим інструментом реалізації завдань фінансового менеджменту й аудиту на підприємстві. Результати його проведення є необхідними для вищої ланки управлінських структур підприємства, спроможних впливати на формування фінансових ресурсів і потоків грошових коштів, ефективність управлінських рішень, пов'язаних із визначенням ціни продукції, заміною обладнання або технології, забезпечення

економічного зростання підприємства. Здійснення якісного фінансового аналізу сприяє забезпеченню прискорення поточного руху фінансових ресурсів, максимально ефективному використанню наявних у підприємства активів, зростанню точності поточного та довгострокового планування діяльності.

Рис. 1.1. Зміст та складові фінансового аналізу підприємства

Він є засобом поєднання фінансового й загального менеджменту в частині аналізу, а також формування фінансового забезпечення стратегії підприємства.

Дуже часто фінансовий аналіз розглядають як аналіз фінансового стану, однак ці категорії не є тотожними. Із метою розмежування цих понять слід розглянути підходи, подані в нормативних документах та літературних джерелах щодо змісту категорії "фінансовий стан". Так, автори [21] вважають фінансовий стан однією з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства, що визначається взаємодією всіх складових частин фінансових відносин підприємства, сукупністю всіх виробничо-господарських факторів. У цьому випадку слід погодитися з тим, що на фінансовий стан підприємства впливають не лише фактори, що генеруються сферою його фінансових відносин, але й особливості виробничої, збутової, інвестиційної та інших складових діяльності суб'єкта господарювання. Б. М. Литвин та М. В. Стельмах [10] також вважають, що фінансовий стан є результатом виробничо-фінансової діяльності, його оцінюють величиною активів підприємства, їх розміщенням і джерелами формування, він залежить від організації матеріально-технічного постачання, виробництва, реалізації та прибутку.

Відповідно до методики [31], авторів [14] та [4], фінансовий стан підприємства – сукупність показників, що відображають наявність, розміщення та використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства. Дійсно, фінансовий стан можна оцінити за допомогою системи показників, як це зазначає О. Я. Базилінська [1], однак зміст цієї категорії, на погляд автора, безумовно, є більш широким і має комплексний характер.

Фінансовий стан суб'єкта господарювання за [16] – це характеристика його плато- та кредитоспроможності, використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами. Крім того, автори вважають, що в загальному вигляді фінансовий стан визначається кінцевими результатами діяльності підприємства та є найважливішою характеристикою його ділової активності й надійності. Розширюючи цей підхід, автори [9] указують, що він визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює, якою мірою гарантовано економічні інтереси самого підприємства і його партнерів щодо ефективності фінансових та інших відносин.

Таким чином, узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що фінансовий стан – це комплексна характеристика ефективності формування та використання наявних ресурсів підприємства, його реальних і потенційних фінансових можливостей та здатності до виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання, що може бути оцінена за допомогою системи показників.

Саме фінансовий стан є основним об'єктом фінансового аналізу. Однак в якості таких об'єктів також виділяються:

суб'єкт господарювання (підприємство, організація та ін.) [9; 18];

конкретні фінансово-економічні показники [9];

фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання [4; 14];

фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання [1; 21].

Дійсно, у першу чергу, фінансовий аналіз здійснюють щодо конкретного суб'єкта господарювання, при цьому дослідженню підлягають такі його характеристики, як: здатність ефективно функціонувати; вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання; підтримувати стійкі економічні зв'язки із суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища й успішно розвиватися. Водночас виділення об'єктом дослідження лише фінансових ресурсів визначає досить обмежений підхід, бо з поля зору аналітика випадають процеси формування фінансових результатів підприємства. Також не можна стверджувати, що об'єктом аналітичних досліджень мають бути лише фінансові показники, оскільки вони є кількісними індикаторами руху фінансових ресурсів, формування фінансових результатів тощо, і аналізувати необхідно не тільки їхні числові значення та динаміку, але, у першу чергу, зміст тих економічних процесів, що ними вимірюються.

Таким чином, **об'єктом** фінансового аналізу є конкретне підприємство, його фінансовий стан та результати фінансово-господарської діяльності.

Суб'єктами фінансового аналізу є користувачі інформації, із будь-яких причин зацікавлені в результатах оцінювання діяльності підприємства, насамперед, власники підприємства, банки, контрагенти, податкові органи, аудиторські фірми тощо. Слід підкреслити, що кожний суб'єкт фінансового аналізу має свою мету, що залежить від особливості його участі у справах підприємства (табл. 1.2).

**Мета фінансового аналізу для різних партнерських груп,
зацікавлених у його результатах**

Основні партнерські групи	Внесок партнерської групи	Вид компенсації, якого вони потребують	Мета фінансового аналізу
Власники	Власний капітал	Дивіденди, прибуток	Фінансові результати та фінансова стійкість підприємства
Кредитори	Позиковий капітал	Плата за користування наданими коштами (відсотки)	Ліквідність, кредитоспроможність і платоспроможність підприємства
Керівники (адміністрація)	Знання справи та вміння управляти	Оплата праці та частка прибутку понад оклад	Повний комплекс інформації, потрібний для управління на всіх рівнях
Персонал (службовці)	Виконання робіт, згідно з розподілом праці	Заробітна плата, премії, соціальні умови та інші види стимулювання	Фінансові результати та платоспроможність підприємства
Постачальники засобів і предметів праці	Постачання засобів і предметів праці	Ціна придбання (договірна)	Фінансовий стан, ліквідність та платоспроможність
Покупці (клієнти)	Збут продукції (робіт, послуг)	Ціна придбання (договірна)	Фінансовий стан і стан запасів готової продукції та товарів
Суспільство (держави) в особі податкових органів	Послуги суспільства (держави)	Сплата податків повністю і вчасно	Фінансові результати підприємства і, насамперед позитивні, виконання підприємством зобов'язань перед державою

Головною **метою** фінансового аналізу є всебічна комплексна оцінка фінансового стану та фінансових результатів підприємства, спрямована

на виявлення й усунення недоліків у його фінансовій діяльності, і знаходження резервів підвищення його платоспроможності, рентабельності та забезпечення стійкого розвитку.

Для досягнення мети фінансового аналізу аналітики вирішують такі основні завдання:

здійснення експрес-аналізу фінансової звітності підприємства;

аналітичне дослідження фінансового стану суб'єкта господарювання за його основними характеристиками: ліквідністю, платоспроможністю, діловою активністю, кредитоспроможністю, фінансовою стійкістю та незалежністю підприємства від зовнішніх джерел фінансування, прибутковістю та рентабельністю тощо;

оцінювання структури майна та джерел його формування на підприємстві;

виявлення змін фінансового стану підприємства у просторовому та часовому аспектах;

виявлення основних факторів, що впливають на зміни фінансових результатів та фінансового стану суб'єкта господарювання;

прогнозування майбутніх тенденцій фінансових показників.

1.2. Основні види та напрями фінансового аналізу

Види фінансового аналізу класифікують за такими ознаками:

1) *за організаційними формами проведення* (рис. 1.2):

внутрішній аналіз, який здійснюють фінансові менеджери підприємства та його власники з використанням усієї сукупності наявних інформаційних показників. Основне його призначення – обґрунтування доцільності та забезпечення ефективності управлінських рішень, максимізація фінансових результатів, запобігання неплатоспроможності та банкрутству підприємства тощо;

зовнішній аналіз, що здійснюють працівники податкових органів, контрагентів, аудиторських фірм, банківських установ, страхових компаній, із метою вивчення основних характеристик фінансового стану підприємства, оцінювання правильності відображення результатів фінансової діяльності підприємства у його звітності й т. ін.

2) *за обсягом аналітичного дослідження*:

повний (комплексний) фінансовий аналіз, спрямований на проведення всеохопного аналітичного дослідження фінансової діяльності підприємства;

тематичний фінансовий аналіз, який обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства (ліквідності, прибутковості, кредитоспроможності, ефективності формування та використання фінансових ресурсів тощо).

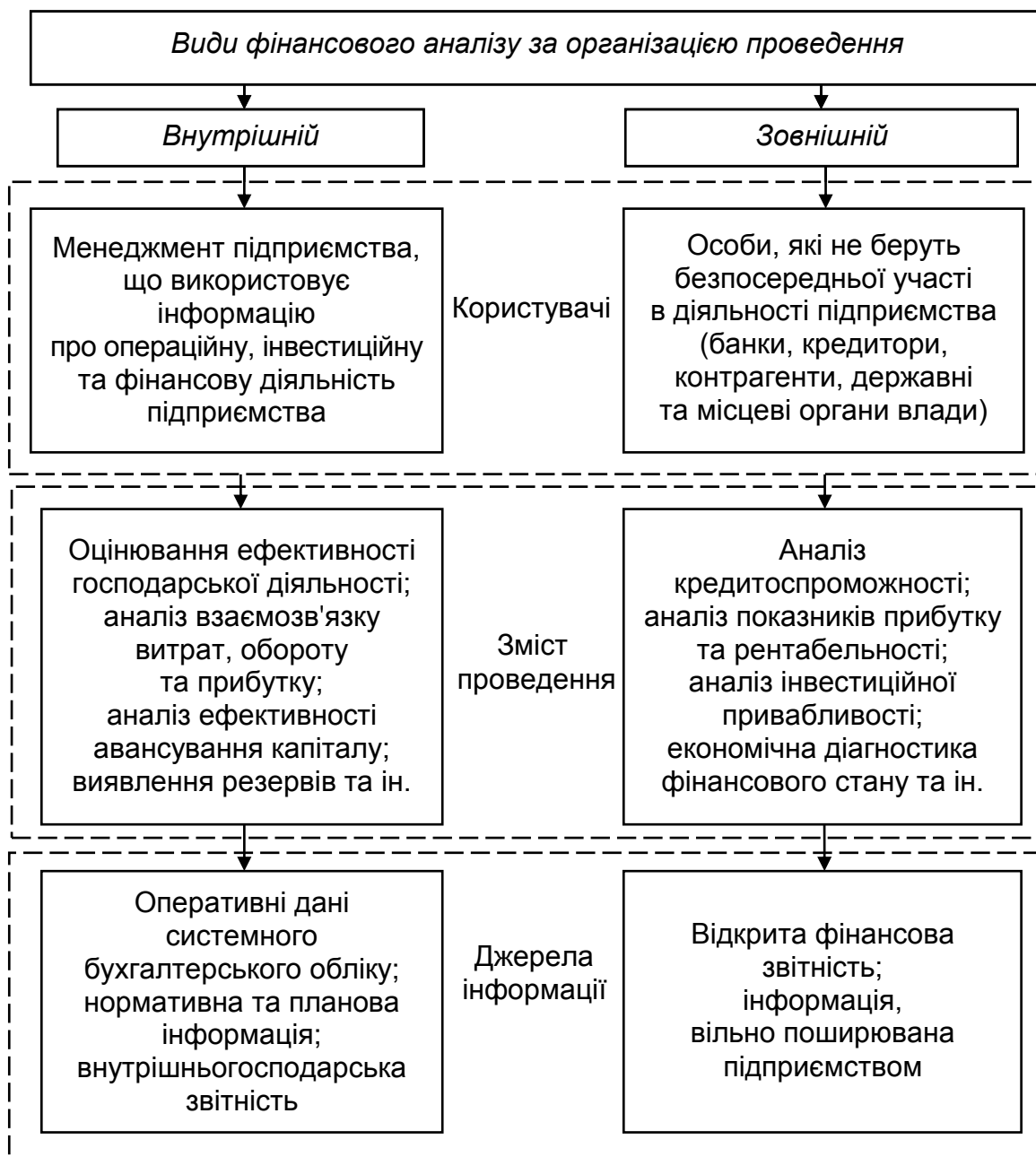

Рис. 1.2. Характеристика видів фінансового аналізу за організацією проведення

3) *за об'єктом фінансового аналізу:*

аналіз фінансової діяльності підприємства загалом – у процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність суб'єкта господарювання

загалом без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів. Він охоплює всі об'єкти за системою показників та класифікаційними ознаками підприємства;

аналіз фінансової діяльності окремих підрозділів підприємства, що ґрунтується на результатах внутрішнього аналізу підприємства;

аналіз окремих фінансових операцій – у межах його здійснення досліджують окремі фінансово-господарські операції, пов'язані з коротко- або довгостроковими фінансовими вкладеннями, із фінансуванням окремих проектів тощо.

4) за періодом проведення фінансового аналізу:

попередній – пов'язаний із вивченням умов здійснення фінансової діяльності загалом або здійснення окремих фінансових операцій, пов'язаний із фінансовим плануванням, розробленням проектів, вибором та обґрунтуванням варіантів рішень у фінансовому менеджменті, що визначають майбутній стан підприємства;

поточний (оперативний), що здійснюють із контрольною метою у процесі реалізації окремих фінансових планів або здійснення окремих фінансових операцій для оперативного впливу на хід фінансової діяльності. Він необхідний для виявлення відхилень фінансових показників від попередньо визначених параметрів та оцінювання їхнього можливого негативного впливу, своєчасного коригування управлінських рішень та ефективного маневрування наявними фінансовими ресурсами;

ретроспективний, який здійснює підприємство після закінчення певного часового періоду його діяльності, ґрунтується на завершених звітних матеріалах статистичного й бухгалтерського обліку. Він дає можливість виявлення та інтерпретації закономірностей і наявних тенденцій розвитку, знаходження резервів підвищення ефективності функціонування підприємства та формування прогнозних даних щодо його подальшої діяльності.

5) за метою дослідження:

експрес-аналіз – узагальнене аналітичне дослідження, що дає можливість швидко надати попередню оцінку фінансового стану досліджуваного суб'єкта;

деталізований (поглиблений) фінансовий аналіз – доповнює та розширює результати експрес-аналізу, передбачає використання додаткових аналітичних інструментів, його мета – детально охарактеризувати

фінансовий стан та ефективність функціонування підприємства за допомогою комплексу аналітичних показників

До основних **напрямів фінансового аналізу** належать:

аналіз стану та ефективності використання майна підприємства;

аналіз формування структури фінансових ресурсів (капіталу) підприємства;

оцінка величини фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання та структури їх формування;

аналіз ліквідності та платоспроможності;

аналіз фінансової стійкості та незалежності від зовнішніх джерел фінансування;

аналіз оборотності (ділової активності);

оцінка прибутковості та рентабельності суб'єкта господарювання;

оцінка ризику кредитних відносин (кредитоспроможності) підприємства;

оцінка ймовірності настання банкрутства підприємства.

1.3. Методи та прийоми фінансового аналізу

Метод фінансового аналізу – діалектичний спосіб дослідження фінансового стану підприємства у його становленні та розвитку. Застосування методів і прийомів фінансового аналізу дозволяє дати кількісну оцінку результатів господарської діяльності щодо окремих її аспектів як у статичній, так і в динамічній формі.

Серед основних **методів фінансового аналізу** можна виділити такі:

1) *горизонтальний аналіз* використовують для оцінювання розвитку фінансових явищ та процесів у часі (динаміці), він ґрунтується на вивченні динаміки окремих фінансових показників, статей, що входять до складу бухгалтерської звітності або їхніх груп. Найбільш типовими формами горизонтального аналізу є:

оцінювання динаміки фінансових показників звітного й минулого періодів;

порівняння фінансових показників звітного періоду із плановими;

оцінювання динаміки фінансових показників протягом ряду періодів.

Метою застосування цього методу є виявлення тенденцій змін показників, що характеризують фінансову діяльність підприємства. У процесі аналізу показників за рядами динаміки розраховують і використовують

такі характеристики величин: абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту та абсолютне значення одного відсотка приросту;

2) *вертикальний (структурний) аналіз* спрямований на визначення структури фінансових показників із виявленням впливу кожної позиції звітності на результат загалом. Використовують для показників, що мають адитивні моделі розрахунку, тому найпоширенішими є такі форми вертикального аналізу:

вертикальний (структурний) аналіз активів. Тут визначають співвідношення (частку) оборотних і необоротних активів; склад використовуваних активів, склад активів за ступенем їхньої ліквідності й т. ін.;

вертикальний (структурний) аналіз капіталу. Він передбачає визначення частки власного та позикового капіталу, аналіз складу власного й позикового капіталу, аналіз складу позикового капіталу за строковістю зобов'язань і т. ін.;

вертикальний (структурний) аналіз грошових потоків, у процесі якого у складі загального грошового потоку виділяють окремі його складові частини, відповідно до видів діяльності підприємства, а також визначають їхні частки в загальних грошових надходженнях та витратах;

3) *порівняльний фінансовий аналіз* ґрунтується на зіставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. У процесі такого аналізу розраховують розміри абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників. Виділяють такі види порівняльного аналізу:

порівняльний аналіз фінансових показників досліджуваного підприємства та середньогалузевих показників, із метою оцінювання своєї конкурентної позиції;

порівняльний аналіз фінансових показників досліджуваного підприємства та підприємств-конкурентів, із метою виявлення слабких сторін його фінансової діяльності;

порівняльний аналіз звітних і планових (нормативних) фінансових показників. Він лежить в основі організованого на підприємстві моніторингу поточної фінансової діяльності;

4) *трендовий аналіз* спрямований на порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренда – основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів окремих періодів;

5) *факторний аналіз* – аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник, який розглядають як результат стохастичних

і детермінованих (функціональних) зв'язків. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), так і зворотним (синтез). За прямого способу аналізу результативний показник розділяється на складові частини, а за зворотного – окремі елементи з'єднуються в загальний результативний показник;

6) *аналіз фінансових коефіцієнтів* ґрунтується на розрахунку співвідношення визначених абсолютних показників фінансової діяльності підприємства між собою. У процесі його застосування визначають відносні показники, що характеризують результативність фінансової діяльності, використання майна та капіталу підприємства, рівень його фінансового стану тощо.

У фінансовому аналізі найбільшого поширення дістали такі групи аналітичних фінансових коефіцієнтів:

коефіцієнти оцінки платоспроможності та ліквідності;

коефіцієнти оцінки фінансової стійкості підприємства ;

коефіцієнти оцінки рівня прибутковості (рентабельності);

коефіцієнти оцінки ділової активності (оборотності активів та капіталу) тощо;

7) *маржинальний аналіз* – метод оцінювання та обґрунтування управлінських рішень на основі дослідження причинно-наслідкових зв'язків між обсягами продажів, собівартістю, прибутком і на основі розподілу витрат на постійні та змінні (реалізують шляхом визначення точки беззбитковості, порогу рентабельності, запасу фінансової стійкості тощо);

8) *імовірно-стохастичний аналіз* застосовують для вивчення стохастичних (випадкових, таких, що мають імовірнісний характер) взаємозв'язків між явищами та процесами у фінансовій діяльності підприємства. Він представлений методами кореляційно-регресійного, таксономічного, кластерного, дискримінантного аналізу тощо.

До **прийомів фінансового аналізу** слід віднести деталізацію, групування, прийом середніх величин, прийом відносних величин, балансовий, розрахунку пайової участі та ін.

Деталізація дає можливість здійснювати поглиблений аналіз факторів і результатів господарської діяльності в часі та місці (просторі). За допомогою цього прийому виявляють позитивний та негативний вплив окремих факторів, що можуть спричинити абсолютно протилежні зміни в динаміці фінансових показників.

Групування як засіб виділення у складі досліджуваної сукупності однорідних за ознаками елементів застосовують у межах здійснення фінансового аналізу для того, щоб детально дослідити структуру формування фінансових показників, розкрити зміст середніх значень підсумкових показників та визначити вплив окремих складових сформованих груп на ці середні.

Прийом середніх величин використовують для оцінювання тенденцій розвитку окремих фінансових показників шляхом розрахунку їхніх середніх значень за ряд періодів, що дає можливість виявлення закономірностей їхнього розвитку. Крім того, у межах здійснення фінансового аналізу під час зіставлення даних форми № 1 "Баланс" із даними форми № 2 "Звіт про фінансові результати", у зв'язку з особливостями складання цих форм звітності, показники балансу набудуть порівнянності з обсягами фінансових результатів лише за умови використання їхніх середніх значень. Крім того, в аналітичних дослідженнях використовують середньоарифметичні та середньо-хронологічні зважені величини.

Прийом відносних величин (відсотки, коефіцієнти, індекси) є також доцільним для вивчення динаміки показників за ряд звітних періодів. Зростання чи зниження показника розраховують щодо єдиного періоду, узятого за основу, або попереднього показника.

Балансовий прийом застосовують у тому разі, якщо необхідно вивчити співвідношення двох груп взаємопов'язаних економічних показників, результати яких мають бути однаковими. Найбільш поширеним є прийом балансових оцінок, який використовують для перевірки повноти та правильності виконаних розрахунків щодо визначення впливу окремих факторів на загальну величину відхилення досліджуваного показника.

Прийом пайової участі (пропорційного розподілу приросту) використовують для оцінювання відносного впливу ряду визначених факторів на результативний показник.

Для наочного подання результатів застосування методів аналізу доцільною є побудова таблиць та графіків, що дозволяє узагальнити отримані результати розрахунків, зіставити окремі фінансові показники, уявити їх у динаміці, комплексно охопити отримані матеріали.

Графік у фінансовому аналізі [18] – це особливий спосіб наочного зображення та узагальнення явищ і процесів у сфері господарської діяльності підприємства за допомогою геометричних фігур, рисунків або

схематичних карт та пояснень до них. Застосовують такі види графічного матеріалу:

дослідження динаміки фінансових показників (зміна в часі);
подання структури фінансових показників та структурних зрушень;
порівняння розвитку показників у просторі;
вивчення зв'язків та залежностей між різними фінансовими показниками або щодо значень варіаційної ознаки.

Потужним інструментом побудови аналітичних таблиць та графіків є редактор Microsoft Excel, що уможлиблює його застосування для потреб фінансового аналізу суб'єктів господарювання.

Запитання для самодіагностики:

1. Охарактеризуйте фінансовий аналіз як економічну категорію та інструмент фінансової діяльності підприємства.
2. Визначте та охарактеризуйте об'єкт здійснення фінансового аналізу.
3. Хто може виступати суб'єктом проведення досліджень у межах фінансового аналізу? Якою буде мета здійснення аналізу для різних суб'єктів?
4. Які завдання вирішують у ході аналітичних досліджень фінансових результатів та фінансового стану підприємства?
5. Чи є категорії "фінансовий аналіз" та "аналіз фінансового стану" тотожними? Обґрунтуйте відповідь.
6. Дайте класифікацію та охарактеризуйте види фінансового аналізу за виділеними ознаками.
7. Визначте та охарактеризуйте методи фінансового аналізу.
8. У чому полягають основні відмінності між зовнішнім та внутрішнім фінансовим аналізом?
9. Які прийоми використовують під час здійснення фінансового аналізу?
10. Охарактеризуйте відмінності між експрес-аналізом та деталізованим аналізом фінансового стану підприємства.
11. У чому полягає доцільність застосування графічного та табличного методів у фінансовому аналізі?
12. Що таке "ймовірно-стохастичні методи аналізу"? Наведіть приклади.

Рекомендована література: [1; 7 – 9; 14; 16; 19 – 21].

2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Мета теми – формування у студентів системи знань щодо змісту, складових частин та особливостей використання фінансової звітності як інформаційного забезпечення фінансового аналізу.

Професійні компетентності:

розуміння сутності, складу та змісту компонентів фінансової звітності підприємства, яку використовують для проведення аналітичних досліджень;

здатність до адекватного та коректного використання фінансової звітності підприємства як інформаційної основи фінансового аналізу.

Ключові слова: фінансова інформація, ознаки корисності даних, фінансова звітність, баланс, звіт про фінансові результати підприємства, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, принципи складання фінансової звітності.

2.1. Сутність і корисність інформації для здійснення фінансового аналізу

Одним із найважливіших завдань у процесі проведення будь-яких аналітичних досліджень і суттєвим інструментом обґрунтування та ухвалення управлінських рішень у діяльності підприємства є формування адекватного та коректного інформаційного забезпечення. Фінансовий аналіз також реалізують на підприємстві з використанням системи даних, оброблення та вивчення яких приводить до отримання новоствореного, обґрунтованого обсягу інформації, що використовується фінансовими менеджерами у процесі управління фінансовою сферою суб'єкта господарювання.

Фінансова інформація (за [16]) – це набір систематизованих певним чином даних про:

господарські ресурси, зобов'язання та джерела фінансових ресурсів підприємства;

рівень прибутку та витрат, які дозволяють оцінити очікувані доходи й пов'язані з ними ризики;

обороты підприємства та якість його активів;

обсяг та якість потоків грошових коштів.

Потоки, що формують інформаційне забезпечення фінансового аналізу, містять:

нормативно-довідкову інформацію, подану у вигляді методичних рекомендацій, положень, нормативів, що регламентують фінансово-господарську діяльність та, зокрема, підходи до здійснення аналізу й бажані (рекомендовані) значення окремих фінансових показників;

планову інформацію, що знаходиться у планових фінансових документах підприємства. Вона має враховувати особливості його діяльності, бути обґрунтованою та описувати господарські процеси, що мають відбутися в заданому часовому періоді та забезпечують максимально можливий рівень ефективності функціонування підприємства в умовах, що склалися;

фактичну (облікову) інформацію, що міститься у фінансовій звітності попередніх періодів, дає можливість оцінити та охарактеризувати фінансово-господарські операції та процеси, що вже здійснилися, а також проаналізувати фактичний стан суб'єкта господарювання.

Комплексне використання у процесі аналітичних досліджень усіх перелічених видів інформаційних потоків дозволяє дати оцінку діяльності підприємства в динаміці, визначити відхилення фактичних показників від запланованих та (або) нормативних, розробити прогностичні сценарії майбутнього розвитку суб'єкта господарювання.

Ознаки корисності даних, що формують інформаційне забезпечення фінансового аналізу підприємства:

своєчасність – пояснюється тим, що користувачі інформації мають отримати її до того моменту, поки вона є для них суттєвою та актуальною. Відповідно, необхідно враховувати тривалість часового проміжку між моментами, коли дані потрібно аналізувати та коли ці дані оприлюднюються або вони іншим чином стають доступними для користувачів;

достатність – визначається, виходячи з того, чи є обсяг інформаційного забезпечення достатнім для задоволення інформаційних потреб користувачів;

рівень деталізації та агрегації – прямо впливає на якість інформаційного забезпечення, сприйняття інформації та її використання для цілей аналізу. Тому важливим є використання єдиних методів та прийомів щодо оброблення та подання даних, які містяться у фінансових документах;

зрозумілість – інформація має бути доступною для розуміння особами, що формують та ухвалюють управлінські рішення на її основі;

недопущення зміщення – тобто інформація не має зміщуватися щодо часового горизонту, зіставлення або здійснення процедури спостереження, це призведе до зниження її якості;

релевантність – тобто міра відповідності інформаційного забезпечення тим завданням, які має вирішувати аналітик у процесі проведення аналітичних досліджень. Використання релевантної інформації підвищує якість аналізу та забезпечує ефективність вироблених аналітиком рекомендацій щодо поліпшення фінансового стану підприємства, зростання його прибутковості, фінансової стійкості тощо;

порівнянність – це означає, що за суттєвими напрямками порівняння умови формування та подання інформації мають бути однаковими (часовий горизонт досліджень, принципи облікової та амортизаційної політики підприємства, порядок визначення витрат тощо);

надійність – підприємство чи інший суб'єкт надання даних має гарантувати їхню точність;

економічна ефективність – інформаційне забезпечення можна вважати ефективним, якщо завдяки його використанню користувач отримує додаткову вартість та із цієї вартості покривають витрати на формування такого забезпечення;

квантифікація – характеризує можливість кількісного вираження якісної інформації.

2.2. Фінансова звітність як основне інформаційне джерело фінансового аналізу

Найбільш простою та доступною формою надання фінансової інформації є фінансова звітність.

Згідно з чинними нормативними актами [25; 28], **фінансова звітність** – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для ухвалення рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, оскільки саме вона є основним джерелом фінансової інформації для прийняття економічних рішень.

У світовій і національній звітності фінансова звітність ґрунтується на таких підходах, як:

відкритість інформації;

зрозумілість фінансової звітності особам, що ухвалюють управлінські рішення на її основі;

корисність (значущість) і вірогідність;

припущення й обмеження, які дають можливість адекватно інтерпретувати фінансову звітність.

Для того щоб фінансова звітність могла адекватно задовольняти інформаційні потреби користувачів, її мають складати, відповідно до таких принципів:

принципу автономності – кожне підприємство розглядають як юридичну особу, відокремлену від його власників, у зв'язку з чим особисте майно й зобов'язання власників не мають відображатися у фінансовій звітності підприємства;

принципу безперервності діяльності підприємства – підприємство не має ні намірів, ні потреби ліквідуватися або істотно зменшувати масштаби своєї діяльності в майбутньому періоді;

принципу періодичності, який передбачає розподіл діяльності підприємства на певні проміжки часу, із метою складання фінансової звітності;

принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для розрахунку фінансових результатів звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи та витрати відображають у звітності в момент їхнього виникнення, незалежно від часу надходження та сплати грошових коштів;

принципу послідовності – мають на увазі постійне застосування підприємстві обраної облікової політики. Зміна облікової політики, згідно з чинним законодавством, має бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

принципу обачності – застосування під час складання фінансових звітів методів оцінювання, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань і видатків і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

принципу єдиного грошового вимірника, який полягає в тому, що вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюють у єдиній грошовій одиниці;

принципу історичної (фактичної) собівартості, згідно з яким пріоритет оцінки активів визначається на основі витрат на їхнє виробництво та придбання;

принципу повного висвітлення, відповідно до якого фінансова звітність має містити повну інформацію про фактичні та можливі наслідки операцій та подій, яка може мати певний вплив на рішення, що ухвалюють із її використанням;

принципу превалювання сутності над формою, за яким операції мають обліковувати, відповідно до їхньої сутності, а не лише виходячи з юридичної форми.

Під час складання фінансової звітності підприємства необхідно прагнути збалансувати дотримання всіх перелічених принципів так, щоб досягти найбільш якісних її характеристик.

Інформація, що міститься у фінансовій звітності, має бути доступною для сприйняття її користувачами (за умови, що вони володіють необхідними знаннями та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації). Також вона має бути доречною й надавати змогу користувачам вчасно оцінити минулі, сучасні та майбутні події в діяльності підприємства, підтвердити або скоригувати їхні оцінки, зроблені в минулому. Інформація, яку отримують на основі фінансової звітності, не має містити помилок і перекручень, здатних вплинути на якість управлінських рішень. Важливою характеристикою фінансової звітності є порівнянність, тобто її зміст та склад має давати користувачам можливість порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств тощо.

Крім того, інформацію про фінансовий стан підприємства та результати його діяльності, що подається у фінансових звітах, використовують як основу для прогнозних фінансово-економічних розрахунків.

Фінансова звітність має забезпечувати такі інформаційні потреби користувачів, залежно від їхньої участі в діяльності підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Інформаційні потреби основних користувачів фінансових звітів

№ п/п	Користувачі звітності	Інформаційні потреби
1	2	3
1	Інвестори, власники	Придбання, продаж і володіння цінними паперами, участь у капіталі підприємства, оцінка якості управління, визначення суми виплачуваних дивідендів

1	2	3
2	Керівництво підприємства	Регулювання діяльності підприємства
3	Банки, постачальники й інші кредитори	Забезпечення зобов'язань підприємства, оцінка здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання
4	Працівники підприємства	Оцінка здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання, забезпечення зобов'язань підприємства перед своїми працівниками
5	Замовники	Оцінка здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання
6	Органи державного управління	Формування макроекономічних показників

Для того щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, Національне положення [28] вимагає наявності в ній таких даних, як:

назва, організаційно-правова форма та місцезнаходження підприємства (країна, де зареєстроване підприємство, адреса його офісу);

коротка характеристика основної діяльності підприємства;

середня кількість працівників у звітному періоді;

дата затвердження фінансових звітів та звітний період, що їх охоплює;

обрана облікова політика підприємства, зокрема принципи оцінювання та методи обліку окремих статей звітності;

інформація про акції у складі статутного капіталу за окремими типами та категоріями (для акціонерних товариств);

валюта звітності та одиниці її вимірювання;

відповідні показники (статті) за звітний та попередній періоди;

аналітична інформація про статті фінансових звітів;

обмеження щодо володіння активами;

участь у спільних підприємствах;

виявлені помилки та пов'язані з ними коригування;

переоцінка статей фінансових звітів;

інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними П(С)БО.

Головна мета аналізу фінансових звітів – дати оцінку результативності функціонування підприємства у звітному періоді, охарактеризувати

його поточний фінансовий стан, своєчасно виявити недоліки у фінансовій діяльності та знайти резерви покращення фінансового стану підприємства й підвищення його платоспроможності.

При цьому має бути вирішено такі завдання:

на підставі вивчення взаємозв'язків між показниками форм фінансової звітності підприємства оцінити достатність та раціональність формування структури фінансових ресурсів, а також ефективність їхнього використання з позиції впливу на фінансовий стан підприємства;

зробити прогноз обсягу можливих фінансових результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, виходячи з умов, що склалися, наявності власних і позикових ресурсів, розробити та обґрунтувати його прогнозний фінансовий стан в умовах різних варіантів розвитку фінансової ситуації;

розробити рекомендації та запропонувати конкретні заходи, спрямовані на забезпечення ефективності використання фінансових ресурсів і покращення фінансового стану підприємства.

Аналіз фінансових звітів має дати відповідь на такі головні питання:

прибутково чи збитково працювало підприємство у звітному періоді;

чи достатнім є рівень платоспроможності підприємства;

чи не призведе своєчасне та повне виконання зобов'язань підприємства до його ліквідації, у зв'язку з нестачею фінансових ресурсів тощо.

За допомогою аналізу фінансових звітів, переважно, здійснюють:

експрес-аналіз фінансового стану підприємства;

оцінювання ліквідності балансу та рівня платоспроможності підприємства;

оцінювання фінансової стійкості та кредитоспроможності підприємства;

аналіз швидкості обороту активів та капіталу підприємства;

оцінювання ймовірності банкрутства;

аналіз фінансових результатів діяльності та рівня прибутковості (рентабельності);

аналіз формування та використання капіталу підприємства;

аналіз структури джерел фінансування тощо.

2.3. Характеристика основних компонентів фінансової звітності

Загалом, для ухвалення ефективних та обґрунтованих управлінських рішень користувачам фінансових звітів необхідна інформація про

фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів та зміни у фінансовому стані підприємства тощо. Виділені інформаційні потреби обумовлюють склад фінансової звітності, до якого за НП(С)БО 1 [28], входять:

- баланс (звіт про фінансовий стан) (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) (форма № 3);
- звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) (форма № 3-н);
- звіт про власний капітал (форма № 4).

Слід навести характеристику основних компонентів фінансової звітності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Характеристика та призначення основних компонентів фінансової звітності

Складові частини фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність економічних і фінансових ресурсів, що контролюються підприємством, на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, прогнозування майбутніх потреб у кредитах, оцінка та прогноз змін в економічних ресурсах
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка структури доходів і витрат підприємства, оцінка та прогноз прибутковості його діяльності, оцінка прибутковості акцій
Звіт про рух грошових коштів (прямим і непрямим методом)	Генерування та використання коштів протягом звітного періоду	Оцінка динаміки та структури грошових потоків підприємства за видами його діяльності
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі та факторів впливу на нього

Слід розглянути більш детально зміст складових частин фінансової звітності підприємств.

Баланс (звіт про фінансовий стан) відображає на вказану дату активи, зобов'язання та власний капітал підприємства (додаток А) та складається із двох однакових між собою частин, пов'язаних балансовим рівнянням:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал} + \text{Зобов'язання.} \quad (2.1)$$

Баланс часто порівнюють із моментальним фото, оскільки в ньому подано показники, значення яких зафіксовано на дату складання балансу (початок та кінець звітного періоду).

Актив балансу містить такі розділи:

I. Необоротні активи – тут подано інформацію про активи, термін використання яких перевищує один рік (або операційний цикл). До них належать: нематеріальні активи (у балансі подано за первісною та залишковою вартістю, також указано обсяг накопиченої амортизації); основні засоби (за такою ж структурою); незавершені капітальні інвестиції; інвестиційна нерухомість; довгострокові фінансові інвестиції; довгострокова дебіторська заборгованість; відстрочені податкові активи та інші необоротні активи.

II. Оборотні активи – мають термін використання менший за один рік (або один операційний цикл). Вони включають запаси, дебіторську заборгованість за товари (роботи, послуги) та за розрахунками, гроші та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів та інші оборотні активи.

III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття – це вид активів, економічні вигоди від використання яких очікують саме від їх продажу (а не від використання за прямим призначенням), та реалізацію яких планують протягом року з дати зарахування активів до такого виду.

Пасив балансу містить такі розділи:

I. Власний капітал – він відповідає різниці між сумою активів підприємства та його зобов'язаннями. До цього розділу входять зареєстрований (пайовий) капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, обсяг нерозподіленого прибутку (або непокритого збитку) і суми неоплаченого та вилученого капіталу. Слід зазначити, що розміри непокритих збитків, неоплаченого та вилученого капіталу враховують у балансі зі знаком "мінус" і зменшують розмір власних коштів підприємства, що негативно впливає на рівень його фінансової стійкості й незалежності

та, відповідно, потребує додаткової уваги до аналізу обсягу та динаміки цих статей.

II. Довгострокові зобов'язання та забезпечення – ті, погашення яких буде здійснено більше ніж за дванадцять місяців (або один операційний цикл), починаючи з дати складання балансу. До складу розділу входять довгострокові кредити банків, довгострокові забезпечення, відстрочені податкові зобов'язання, цільове фінансування та інші довгострокові зобов'язання.

III. Поточні зобов'язання та забезпечення – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або мають бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу. Вони включають короткострокові кредити банків, поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги й за розрахунками, поточні забезпечення, доходи майбутніх періодів та інші поточні зобов'язання.

IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) містить інформацію про склад доходів та витрат підприємства, отриманих протягом звітного періоду (додаток Б). Він складається з чотирьох розділів:

I. Фінансові результати – містить показники, що характеризують фінансові результати від основних видів діяльності підприємства та дають можливість визначити чистий фінансовий результат у вигляді прибутку або збитку.

II. Сукупний дохід – підсумковий показник цього розділу визначають як суму отриманого підприємством чистого фінансового результату й іншого сукупного доходу після оподаткування (його величину може бути сформовано за рахунок дооцінки (уцінки) необоротних активів, фінансових інструментів, накопичених курсових різниць та інших сукупних доходів).

III. Елементи операційних витрат – у розділі розкрито інформацію про динаміку складових витрат підприємства, що виникають у ході його операційної діяльності. До їх складу зараховано: матеріальні затрати, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати.

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій – за даними цього розділу можна отримати інформацію про кількість простих акцій підприємства та чистий прибуток на одну просту акцію, а також обсяг дивідендів на одну просту акцію, виплачених у звітному періоді.

Звіт про рух грошових коштів містить інформаційні дані, що характеризують зміни, які відбулися у грошових коштах та їх еквівалентах у звітному періоді. Він подає інформацію про чистий рух грошових коштів у розрізі видів діяльності підприємства – операційної, інвестиційної та фінансової. Слід зазначити, що звіт про рух грошових коштів може бути побудований за прямим методом (форма № 3) або непрямим методом (форма № 3-н). Різниця між ними полягає у визначенні показників чистого руху коштів від операційної діяльності: за прямим методом його визначають як різницю між грошовими надходженнями та витратами, що виникають у результаті операційної діяльності, а за непрямим – як результат коригування прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування на обсяг збільшення або зменшення визначених статей балансу підприємства.

Звіт про власний капітал відображає зміни, що відбувалися у його складі протягом звітного періоду, і визначає, за рахунок яких саме складових частин це відбулося. Він має матричну форму та надає інформацію про такі фактори впливу на складові власного капіталу:

1) коригування складових – зміна облікової політики, виправлення помилок, інші зміни;

2) розподіл прибутку – виплати власникам (дивіденди), спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу, відрахування до резервного капіталу;

3) внески учасників – внески до капіталу, погашення заборгованості з капіталу;

4) вилучення капіталу – викуп, перепродаж, анулювання акцій (часток), вилучення частки в капіталі, інші зміни в капіталі.

Слід зазначити, що між формами фінансової звітності існує тісний взаємозв'язок. Так, у звіті про фінансові результати (форма № 2) показано формування чистого прибутку, який, у свою чергу, обумовлює зміну статті "Нерозподілений прибуток" у розділі I пасиву балансу (форма № 1). Звіт про рух грошових коштів (форма № 3) розкриває, за рахунок яких складових у процесі діяльності підприємства за звітний період сформувався залишок грошових коштів на кінець періоду, що відображено також у статті "Грошові кошти та їх еквіваленти" розділу II активу балансу. Дані звіту про власний капітал (ф. № 4) відображають також у зміні статей розділу I пасиву балансу. Схематично взаємозв'язок між формами фінансової звітності підприємства показано на рис. 2.1.

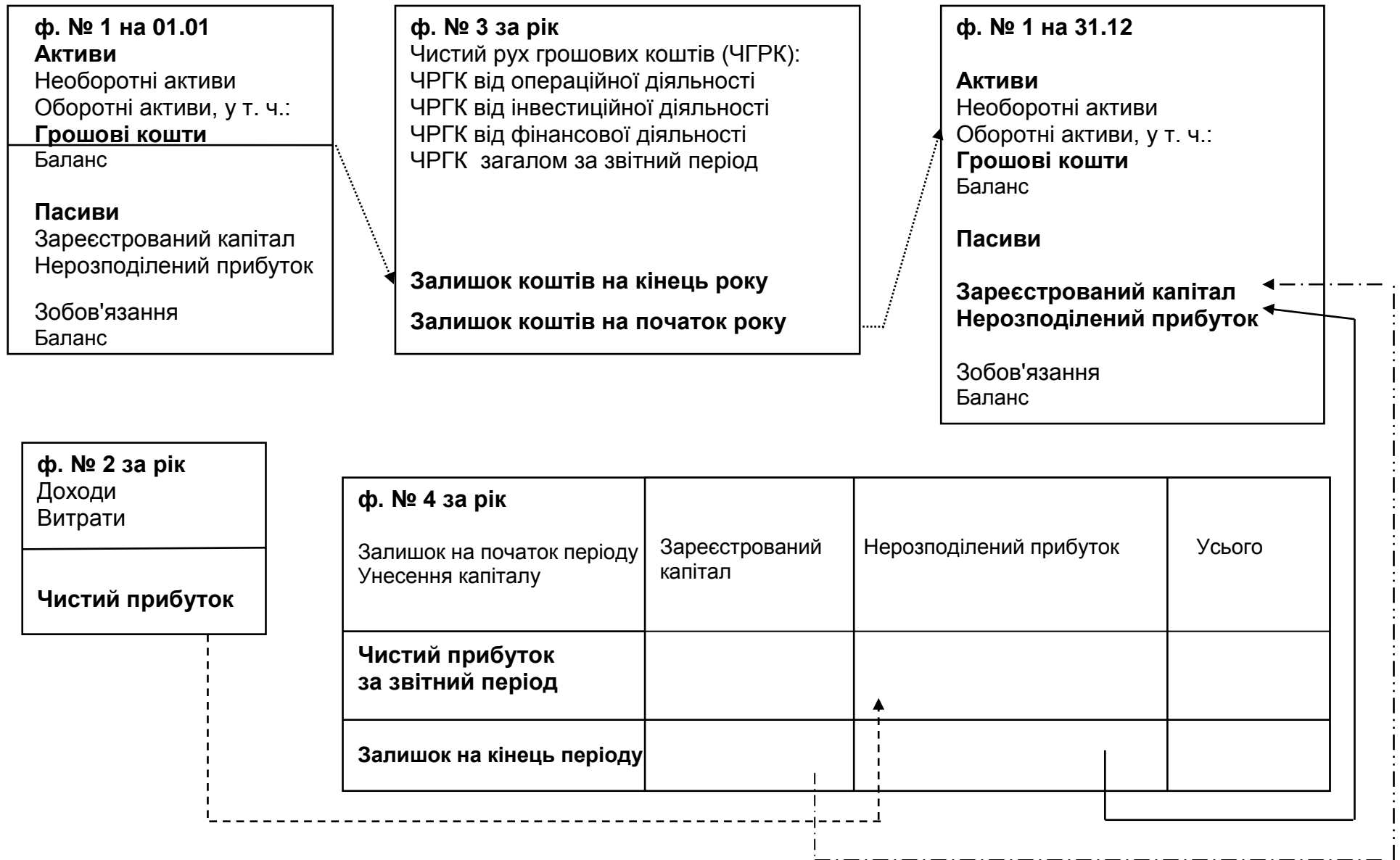

Рис. 2.1. Взаємозв'язок між формами фінансової звітності підприємства та її показниками

Слід також підкреслити, що суб'єкти малого підприємництва та представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть формувати скорочену за обсягом фінансову звітність у формі балансу (форма № 1-м) та звіту про фінансові результати (форма № 2-м) (за [30]). Коди рядків статей балансу та форми № 2 у цьому випадку можуть відрізнятися, тому для цілей фінансового аналізу необхідно буде здійснити трансформацію даних для розрахунку фінансових показників. Приклад такої трансформації можна побачити в додатку Д.

Консолідована фінансова звітність (відповідно до НП(С)БО 1) – це звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства і його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці. Порядок її складання та основні форми подано в [28], а основні положення щодо розкриття інформації – у НП(С)БО 2 "Консолідована фінансова звітність" [29].

Підприємство також формує примітки до фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, які мають деталізувати та обґрунтовувати статті фінансової звітності, також вони можуть містити іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

Запитання для самодіагностики:

1. У чому полягає необхідність у застосуванні інформації у процесі проведення аналітичних досліджень на підприємстві?
2. Що таке "фінансова інформація"? Деталізуйте її склад.
3. Яким чином формують нормативно-довідкову інформацію та як її використовують для здійснення фінансового аналізу?
4. Охарактеризуйте відмінності між плановою й обліковою інформацією та обґрунтуйте особливості їхнього використання для цілей фінансового аналізу.
5. Перелічіть та охарактеризуйте ознаки корисності даних, що формують інформаційне забезпечення фінансового аналізу підприємства.
6. Охарактеризуйте сутність і мету складання та використання фінансової звітності підприємства.
7. У чому полягають основні потреби користувачів фінансової звітності та від чого вони залежать?

8. Перелічіть та охарактеризуйте принципи складання фінансової звітності.

9. Що є основною метою аналізу фінансових звітів підприємства? Які завдання мають бути в цьому разі вирішені?

10. Які нормативні документи регламентують порядок складання фінансової звітності підприємств в Україні?

11. Охарактеризуйте основні компоненти фінансової звітності підприємства.

12. Розкрийте взаємозв'язок між формами фінансової звітності підприємства.

13. Які особливості має фінансова звітність, яку складають суб'єкти малого підприємництва в Україні?

Рекомендована література: [18; 25; 29; 30; 32].

Розділ 2

Аналіз економічних та фінансових ресурсів підприємства

3. Аналіз майна підприємства

Мета теми – формування у студентів системи теоретичних знань щодо складу та класифікаційних аспектів активів (майна) підприємства та прикладних умінь і навичок у виконанні аналітичних процедур оцінювання складу, структури й ефективності використання майна із застосуванням методів горизонтального, вертикального та коефіцієнтного аналізу.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації активів підприємства як сукупності майнових цінностей, що використовуються підприємством, із метою отримання прибутку, класифікувати їх за визначеними ознаками;

здатність до формування інформаційного забезпечення аналізу майнового стану підприємства;

здатність до застосування методів горизонтального і вертикального аналізу для оцінювання складу, структури та динаміки майна;

здатність до розрахунку й адекватної інтерпретації коефіцієнтів оцінки майнового стану підприємства та ефективності використання його активів, розроблення рекомендацій щодо поліпшення майнового стану підприємства.

Ключові слова: активи, майно, економічні ресурси, необоротні й оборотні активи, матеріальні та нематеріальні активи, структура майна підприємства, вертикальний і горизонтальний аналіз активів, коефіцієнти зносу та придатності, рентабельність майна.

3.1. Економічна сутність майна підприємства, його структура та класифікація

Реалізацію фінансово-господарської діяльності підприємства забезпечено його майном, щодо якого підприємство контролює вигоди, отримані

від його використання, та зазнає ризиків, із ним пов'язаних. Усе майно, що належить підприємству на правах власності чи володіння, відображають у його балансі та трактують як його активи.

Активи – це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які використовують у господарській діяльності, із метою одержання прибутку [16], або ж ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому [26].

Активи підприємства класифікують за такими ознаками:

1) *за формами функціонування:*

матеріальні активи – функціонують у матеріальній формі (основні засоби, товарно-матеріальні запаси, незавершене виробництво тощо);

нематеріальні активи – не мають матеріальної форми, але беруть участь у виробничо-господарській діяльності підприємства, їх використання приводить до отримання підприємством економічних вигод (гудвіл, товарний знак, торговельна марка, "ноу-хау", права на користування природними ресурсами, патентні права тощо);

фінансові активи – містять різні фінансові інструменти, що належать підприємству (грошові кошти в національній та іноземній валюті, усі форми заборгованості дебіторів, поточні й довгострокові фінансові інвестиції);

2) *за характером участі в господарському процесі та швидкістю обороту:*

оборотні (поточні) активи – майнові цінності, що забезпечують реалізацію поточної виробничо-господарської діяльності, їхня форма послідовно трансформується, та їх повністю використовують протягом одного операційного циклу (виробничі запаси сировини, незавершене виробництво, готова продукція та товари на складі, дебіторська заборгованість, грошові кошти, витрати майбутніх періодів);

необоротні активи – майнові цінності, що утримує підприємство протягом більш ніж 12 місяців (або одного операційного циклу, якщо він перевищує 12 місяців), багаторазово використовуються у процесі виробничо-господарської діяльності та переносять свою вартість на продукцію частинами, поступово (нематеріальні активи, основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, довгострокові фінансові вкладення тощо);

3) *за характером обслуговування окремих видів діяльності:*

операційні активи – використовуються підприємством для здійснення регулярної виробничо-господарської діяльності, із метою отримання операційного прибутку;

інвестиційні активи – характеризують сукупність майнових цінностей, що забезпечують інвестиційну діяльність підприємства;

4) *за характером фінансових джерел формування:*

валові активи – сукупний обсяг майнових цінностей підприємства, сформований за рахунок власного та позикового капіталу;

чисті активи – різниця між обсягом валових активів і розміром зобов'язань підприємства;

чисті оборотні активи (чистий оборотний капітал) – різниця між обсягом оборотних активів та поточних зобов'язань підприємства;

5) *за характером володіння:*

власні активи;

орендовані активи;

6) *за стабільністю джерел формування:*

постійні активи – ті, що сформовані за рахунок постійного (довгострокового) капіталу;

змінні активи – ті, що сформовані за рахунок змінного (короткострокового) капіталу;

7) *за ступенем ліквідності:*

активи в абсолютно ліквідній формі (грошові кошти, поточні фінансові інвестиції);

активи, що швидко реалізуються (подані рахунками дебіторів);

активи, що повільно реалізуються (виробничі запаси, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи);

активи, що важко реалізуються (необоротні активи підприємства).

Для забезпечення ефективної діяльності підприємства в майбутньому періоді процес формування його активів повинен мати цілеспрямований характер та враховувати стадію життєвого циклу, на якій перебуває підприємство. Так, на стадії створення нового суб'єкта господарювання обсяг активів визначається розміром статутного капіталу, можливостями підприємства щодо залучення позикових коштів і повинен давати можливість підприємству розпочати повноцінну регулярну діяльність та генерувати доходи. На стадії розширення обсягів діяльності підприємство потребує

розширення та оновлення складу активів, відповідно до стратегічних завдань його розвитку з урахуванням можливостей формування ресурсів для інвестицій. На стадії спаду обсяг використовуваних підприємством активів скорочується.

У процесі функціонування підприємства величина активів і їх структура постійно змінюються. В узагальненому вигляді схема структури активів підприємства подана на рис. 3.1.

Рис. 3.1. **Схема структури активів підприємства**

Основною метою формування активів підприємства є виявлення й задоволення потреби в окремих їх видах, із метою забезпечення безперервного операційного процесу, а також оптимізація їх складу для забезпечення умов ефективної виробничо-господарської діяльності [16].

З урахуванням цієї мети процес формування активів підприємства побудовано на основі таких **принципів** [16]:

1. Урахування особливостей та перспектив розвитку операційної діяльності підприємства. Активи, що використовує підприємство, повинні мати певний резервний потенціал, щоб забезпечити планований приріст обсягів продукції та диверсифікацію операційної діяльності в майбутньому періоді.

2. Забезпечення необхідного співвідношення між обсягом і структурою сформованих активів та обсягом і структурою виробництва та збуту продукції. Цієї відповідності досягають у процесі розроблення фінансового плану підприємства шляхом визначення потреби в окремих видах активів.

3. Забезпечення оптимального складу активів із позицій ефективності господарської діяльності. Це означає, що кожну одиницю вартості активів мають використовувати максимально ефективно, тобто генерувати максимально можливий обсяг операційного прибутку.

Оптимізацію складу активів підприємства має бути спрямовано, з одного боку, на забезпечення повної зайнятості окремих їхніх видів та мінімізацію витрат, а з іншого – на підвищення сукупної потенційної їхньої здатності генерувати прибуток та підтримувати достатній рівень ліквідності підприємства. Процес оптимізації реалізують у три *етапи*:

I етап. Оптимізація співвідношення необоротних та оборотних активів підприємства, що беруть участь у процесі його операційної діяльності.

II етап. Оптимізація співвідношення активної та пасивної частини необоротних активів.

III етап. Оптимізація співвідношення трьох основних видів оборотних активів – суми товарних запасів (до якої входять сировина, НЗВ, готова продукція, товари), суми дебіторської заборгованості та суми грошових активів.

Структура майна дає загальне уявлення про фінансовий стан підприємства та показує частку кожного елемента майнових цінностей у загальному обсязі активів. Склад та структура майна обумовлюються специфікою діяльності суб'єкта господарювання. Слід пам'ятати, що не можна порівнювати структуру підприємств різних галузей економіки, проте аналіз її динаміки впродовж певного періоду на конкретному підприємстві є необхідним, оскільки від доцільності та коректності вкладення фінансових ресурсів в активи підприємства значною мірою залежить його фінансовий стан і результативність діяльності.

3.2. Аналіз динаміки та структури майна підприємства

Характеристику якісних змін у структурі майна та його складових частин може бути здійснено за допомогою застосування методів вертикального й горизонтального аналізу щодо даних активу балансу підприємства. На практиці це виражено у складанні аналітичної таблиці, дані якої характеризують як структуру майна підприємства та його джерел, так і динаміку окремих його елементів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура та динаміка напрямів використання фінансових ресурсів підприємства у 20__ році

Стаття активу	Джерело інформації, форма № 1	Абс. величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період			
		на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темп приросту, %	у % до зміни підсумку балансу
1	2	3	4	5	6	7 = 4 – 3	8 = 6 – 5	9 = (7/3) × 100 %	10*
1. Необоротні активи	р. 1095								
1.1. Нематеріальні активи	р. 1000								
1.2. Основні засоби	рр. (1005 + 1010 + + 1020)								
1.3. Довгострокові фінансові інвестиції	рр. (1030 + 1035)								
1.4. Довгострокова дебіторська заборгованість	р. 1040								
1.5. Інвестиційна нерухомість	р.1015								
1.6. Інші необоротні активи	рр.(1045 + ... + 1090)								
2. Оборотні активи	р. 1195								
2.1. Запаси	рр. (1100 + 1110)								
2.2. Дебіторська заборгованість	рр. (1120 + ... + + 1155)*								
2.3. Поточні фінансові інвестиції	р. 1160								
2.4. Грошові кошти	р. 1165								
2.5. Інші оборотні активи	рр. (1115 + 1180 + + 1190)								
2.6. Витрати майбутніх періодів	р. 1170								
3. Необоротні активи та групи вибуття	р. 1200								
Баланс	р. 1300								

$$* 10 = \frac{7}{\text{Зміна валюти балансу (підсумок ст. 7)}} \times 100\%.$$

У процесі здійснення цього виду аналізу потрібно оцінити динаміку складових частин майна підприємства, зробити висновки про поліпшення або погіршення структури активів. При цьому потрібно звернути увагу на такі моменти:

- якою є динаміка загального обсягу використовуваного підприємством майна (суми оборотних та необоротних активів):

зростання загальної суми активів характеризується позитивно і, переважно, свідчить про розширення виробничо-господарської діяльності та зростання виробничих можливостей підприємства, однак необхідно враховувати вплив фактора інфляції, проведення дооцінки чи індексації активів тощо;

зменшення загальної суми активів свідчить про скорочення підприємством господарського обігу та може бути викликано низкою негативних факторів: ліквідацією елементів основних засобів, згортанням інвестицій, скороченням виробничих запасів і запасів готової продукції тощо;

- зміна яких складових частин майна та яким чином вплинула на динаміку загального обсягу активів:

зростання необоротних активів може свідчити про підвищення рівня виробничого потенціалу підприємства загалом, особливо якщо воно відбувається за рахунок збільшення розміру основних засобів або нематеріальних активів;

зростання розміру незавершеного будівництва може призвести до збільшення відволікання коштів із господарського обігу та скорочення прибутку підприємства. Якщо темп зростання цього показника вищий за темп зростання активів, то доцільно звернути увагу на ефективність інвестиційної діяльності. Якщо ж вартість незавершеного будівництва є незмінною або зменшується несуттєво, то додатково слід проаналізувати можливі перспективи завершення будівництва;

зростання довгострокових фінансових вкладень, темп якого вищий за темп зростання загальних активів, також указує на відволікання коштів з основної виробничої діяльності та потребує додаткової перевірки ефективності та обґрунтованості відповідних фінансових інвестицій, а зменшення, навпаки, сприяє поверненню фінансових коштів в основну діяльність підприємства та зростанню його фінансових результатів;

зростання оборотних активів може бути пов'язано зі збільшенням обсягів виробництва, що оцінюють у такому випадку позитивно;

у середньому за умов стабільного функціонування підприємства темпи приросту оборотних активів мають бути вищими, ніж темпи

приросту необоротних активів. Дотримання цього співвідношення свідчить одночасно про зростання виробничого потенціалу та прискорення оборотності майна підприємства загалом;

- які складові частини активів займають найвищу питому вагу у їх структурі:

переважання та збільшення в динаміці частки оборотних активів свідчить про формування достатньо мобільної структури майна, а також сприяє прискоренню оборотності сукупних активів підприємства;

- яким є розмір частки необоротних активів у сукупних активах підприємства (це дає можливість охарактеризувати структуру майна як "важку" або "легку"):

якщо вона становить менше за 40 %, то підприємство має "легку" структуру активів, що свідчить про досить високу мобільність та швидкість обороту майна підприємства;

якщо вона становить понад 40 %, то підприємство має "важку" структуру активів, що свідчить про значні постійні витрати, що виникають у ході його діяльності, та значний рівень впливу зміни чистого доходу (виручки) на прибутковість підприємства через обсяг таких витрат;

- як характеризується динаміка складових частин необоротних активів та яких змін зазнала структура необоротних активів;

- як змінилася величина оборотних активів підприємства в досліджуваному періоді:

зростання загального обсягу й окремих складових частин оборотних активів оцінюють позитивно, якщо темпи їхнього зростання приблизно відповідають темпу зростання обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства;

зростання виробничих запасів і незавершеного виробництва можна оцінити позитивно, якщо це не є наслідком інфляційних процесів, збільшення готової продукції не має бути наслідком накопичення нереалізованих її залишків, унаслідок падіння попиту або проблем із відвантаженням. Якщо коефіцієнт зростання запасів є вищим за темп зростання активів підприємства (за умови, що господарська діяльність досліджуваного підприємства не має сезонного характеру, а операційний цикл основної діяльності більший за 12 місяців), то необхідно додатково проаналізувати структуру запасів. Непропорційне зростання запасів призводить до надлишкового накопичення сировини та матеріалів, зростання обсягів готової продукції на складі тощо, що відволікає кошти з господарського

обігу, призводить до зростання витрат і негативно впливає на ефективність діяльності підприємства;

значне зростання дебіторської заборгованості потребує більш детального дослідження для виявлення факторів впливу на це явище, оскільки її неконтрольоване збільшення, не пов'язане зі зростанням обсягів реалізації продукції, також призводить до відволікання коштів з обігу та зростання рівня кредитного ризику для підприємства і, отже, може спричинити погіршення фінансового стану підприємства загалом;

- які саме статті мають найбільшу частку у формуванні оборотних активів, про які проблеми це може свідчити:

структура з великою часткою заборгованості та низьким рівнем грошових коштів може свідчити про проблеми, пов'язані зі своєчасним погашенням рахунків дебіторів, і, навпаки, структура з малою часткою заборгованості та високим рівнем грошових коштів позитивно впливає на стан розрахунків підприємства;

- як змінилася вартість запасів за аналізований період, чи є ця зміна позитивною та про що свідчить:

якщо вартість запасів збільшилася, а оборотність запасів зменшилася, це є негативним фактором і свідчить про зниження ефективності управління запасами на підприємстві;

- яких змін за досліджуваний період зазнали обсяги дебіторської заборгованості:

зросли, що загалом є негативною зміною та може бути викликано проблемами, пов'язаними з оплатою продукції (робіт, послуг) підприємства або активним наданням комерційного кредиту покупцям, тобто відволіканням частини поточних активів з обігу й іммобілізацією частини оборотних коштів із виробничого процесу;

знизилися, що є позитивною зміною й може свідчити про поліпшення ситуації з оплатою продукції підприємства та про вибір оптимальної політики продажів;

- зіставлення сум дебіторської та кредиторської комерційної заборгованості може свідчити про таке:

на підприємстві виникло активне сальдо (дебіторська заборгованість перевищує кредиторську). У такому випадку обсяги надання підприємством комерційного кредиту своїм покупцям перевищують розмір коштів, отриманих у вигляді відстрочень платежів від кредиторів. Це, переважно, свідчить про те, що підприємство своєчасно виконує свої зобов'язання

перед кредиторами, однак водночас потребує додаткового залучення в господарську діяльність власних коштів;

пасивне сальдо (кредиторська заборгованість перевищує дебіторську). Тоді підприємство фінансує свої запаси та відстрочення платежів своїх боржників за рахунок невиконання платежів своїм комерційним кредиторам, також це може свідчити про недостатній рівень платоспроможності підприємства.

- яку динаміку демонструє частка грошових коштів у структурі оборотних активів підприємства в досліджуваному періоді:

зростання частки грошових коштів оцінюють позитивно, оскільки це приводить до збільшення загального рівня ліквідності активів та зростання платоспроможності підприємства. Однак слід зазначити, що надмірне збільшення залишків грошових коштів на рахунках підприємства може призводити до недоотримання потенційних доходів;

зменшення частки грошових коштів, навпаки, може призвести до виникнення проблем щодо своєчасного виконання підприємством своїх зобов'язань перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами, тому є негативним явищем.

3.3. Показники оцінки майнового стану підприємства

Показники майнового стану підприємства характеризують стан і структуру активів підприємства та доповнюють результати, отримані за допомогою застосування вертикального й горизонтального методів аналізу. До таких показників можна віднести:

коефіцієнт зносу основних засобів ($K_{зн.}$), що характеризує частку вартості ОЗ, списану на витрати в попередніх періодах, у первісній вартості ОЗ. Його розраховують за формулою:

$$K_{зн.} = \frac{\text{Накопичений знос}}{\text{Первісна вартість основних засобів}} = \frac{p. 1012 \text{ ф. 1}}{p. 1011 \text{ ф. 1}} \quad (3.1)$$

Значення цього показника більше за 0,5 є небажаним для підприємства. Тому якщо фактичне значення коефіцієнта зносу більше за 0,5, то підприємству можна рекомендувати звернути увагу на необхідність у пошуку джерел інвестицій для оновлення основних засобів. Якщо ж значення показника менше за 0,5, то підприємство здатне до подальшого

нарощення виробничих потужностей і йому необхідно забезпечити наявність ринків збуту для продукції, що виробляється;

коефіцієнт придатності основних засобів ($K_{\text{прид.}}$), який доповнює значення коефіцієнта зносу до 1 (або 100 %):

$$K_{\text{прид.}} = \frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}} = \quad (3.2)$$
$$= \frac{p. 1010 \text{ ф. 1}}{p. 1011 \text{ ф. 1}} = 1 - K_{\text{зн.}}$$

Зростання цього показника є позитивною тенденцією та свідчить про те, що підприємство володіє сучасними конкурентоспроможними основними засобами й має забезпечити максимальну ефективність їхнього використання.

Оскільки розглянуті показники досить часто використовують для характеристики стану основних засобів підприємства як під час здійснення фінансового аналізу, так і в загальноекономічних аналітичних дослідженнях, то слід указати, що їхнє значення певною мірою залежать від обраного підприємством методу нарахування амортизації, що вказує на деяку умовність цих коефіцієнтів [16]. Більш об'єктивну оцінку даних показників можна отримати, порівнявши їхні значення, розраховані для конкретного підприємства, зі значеннями відповідних показників у конкурентів або із середніми значеннями показників зносу (придатності) у галузі;

коефіцієнт відновлення основних засобів ($K_{\text{відн.}}$) визначає частку основних засобів, що надійшли протягом звітного періоду, у їхній вартості на кінець періоду:

$$K_{\text{відн.}} = \frac{\text{Вартість основних засобів, що надійшли за період}}{\text{Вартість основних засобів на кінець періоду}}. \quad (3.3)$$

Він показує, наскільки інтенсивно підприємство здійснює оновлення складу свого виробничого потенціалу. Зростання цього показника в динаміці оцінюють позитивно;

коефіцієнт вибуття основних засобів ($K_{\text{виб.}}$) показує, яка частина основних засобів, із котрими підприємство почало діяльність у звітному періоді, вибула з різних причин:

$$K_{\text{виб.}} = \frac{\text{Вартість основних засобів, що вибули за період}}{\text{Вартість основних засобів на початок періоду}}. \quad (3.4)$$

У свою чергу, цей коефіцієнт характеризує швидкість вибуття основних засобів підприємства з експлуатації. Бажано, щоб значення коефіцієнта оновлення в аналізованому періоді перевищувало значення коефіцієнта вибуття. Дані для розрахунку $K_{відн.}$ і $K_{виб.}$ знаходяться у внутрішній фінансовій звітності підприємства;

коефіцієнт амортизації нематеріальних активів ($KA_{на}$). Його розрахунок виконують за формулою:

$$KA_{на} = \frac{\text{Сума амортизації нематеріальних активів підприємства}}{\text{Первісна вартість нематеріальних активів підприємства}} = \quad (3.5)$$

$$= \frac{\text{р. 1002 ф. 1}}{\text{р. 1001 ф. 1}}$$

індекс постійного активу ($I_{па}$) показує, яким чином необоротні активи підприємства співвідносяться із власним капіталом або ж чи достатньо власного капіталу для покриття необоротних активів. Його розраховують за формулою:

$$I_{па} = \frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{р. 1095 ф. 1}}{\text{р. 1495 ф. 1}} \quad (3.6)$$

Якщо значення цього показника менше за одиницю, то це говорить про те, що власний капітал підприємства повністю покриває вартість необоротних активів, що позитивно характеризує фінансову незалежність та фінансову стійкість суб'єкта господарювання. У разі, якщо індекс постійного активу перевищує одиницю, це може свідчити про порушення фінансової рівноваги на підприємстві. Однак у такому разі необхідно додатково перевірити, за рахунок яких джерел (разом із власним капіталом) покриваються необоротні активи: якщо за рахунок довгострокових зобов'язань, то фінансову рівновагу не порушено, однак зростає залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Якщо ж необоротні активи частково профінансовано за рахунок поточних зобов'язань, це негативно впливає на фінансову стійкість та фінансовий стан підприємства загалом;

коефіцієнт реальної вартості майна ($K_{рвм}$) показує, яку частку у вартості майна становлять засоби виробництва (а саме основні засоби, виробничі запаси та незавершене виробництво). Цей показник характеризує

рівень виробничого потенціалу підприємства й дає можливість оцінити забезпеченість виробничо-господарської діяльності підприємства засобами та предметами праці. Для його розрахунку використовують таку формулу:

$$K_{pvm} = \frac{\text{Залишкова вартість основних засобів} + \text{виробничі запаси} + \text{незавершене виробництво}}{\text{Вартість активів підприємства}} = \quad (3.7)$$

$$= \frac{(p. 1010 + p. 1101 + p. 1102) \text{ ф. 1}}{p. 1300 \text{ ф. 1}}$$

Вважають, що якщо значення цього коефіцієнта нижче за 0,5, це є негативною ознакою як для підприємства, так і для його партнерів, оскільки може свідчити про недостатню забезпеченість підприємства виробничим потенціалом. Однак це є справедливим, у першу чергу, для підприємств промисловості, тому слід зазначити, що трактування результатів розрахунку цього показника і його динаміки залежить також від галузевої належності та від напрямів основної діяльності суб'єкта господарювання;

рентабельність усього майна підприємства (P_m) свідчить про те, скільки одиниць чистого прибутку отримало підприємство з кожної одиниці вартості свого майна (загальної суми активів). Значення цього показника характеризує рівень ефективності використання майна підприємства загалом, його можна визначити за формулою:

$$P_m = \frac{\text{Чистий прибуток підприємства}}{\text{Середня вартість активів підприємства}} \times 100 = \quad (3.8)$$

$$= \frac{p. 2350 \text{ ф. 2}}{p. 1300_{\text{сер.}} \text{ ф. 1}}$$

Оскільки значення чистого прибутку підприємства подано у формі № 2 "Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)", а вартість майна – у формі № 1 "Баланс (звіт про фінансовий стан)", то для коректного зіставлення цих показників і розрахунку рентабельності вартість майна має бути розраховано як середнє значення за досліджуваний період.

Запитання для самодіагностики:

1. Розкрийте економічну сутність поняття "активи підприємства", укажіть їхні основні економічні ознаки.
2. За якими ознаками можна охарактеризувати структуру майна підприємства? Як вона впливає на майновий стан та фінансові результати суб'єкта господарювання?
3. Перелічіть основні класифікаційні ознаки активів підприємства.
4. У чому полягають ключові відмінності між оборотними та необоротними активами?
5. Охарактеризуйте принципи формування активів підприємства.
6. Як класифікують активи за формами їхнього функціонування?
7. Які методи доцільно використовувати у процесі оцінювання майнового стану підприємства?
8. Охарактеризуйте підходи до аналізу руху основних засобів підприємства, наведіть джерела інформації для нього.
9. Розкрийте зміст основних етапів оптимізації структури активів підприємства.
10. Порівняйте особливості фінансування оборотних та необоротних активів підприємства.
11. У чому полягають основні завдання аналізу майнового стану підприємства?
12. Які коефіцієнти використовують у процесі оцінювання майнового стану підприємства?
13. Як пов'язані між собою коефіцієнти зносу та придатності основних засобів? Як їх інтерпретують, які висновки вони дають можливість зробити?
14. За допомогою якого показника можна оцінити загальний рівень ефективності використання майна суб'єкта господарювання?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 3.1. За даними фінансової звітності підприємства (баланс, звіт про фінансові результати) із використанням методів горизонтального, вертикального та коефіцієнтного аналізу здійсніть аналіз стану та структури необоротних активів підприємства за два роки. За результатами розрахунків зробіть аналітичні висновки.

У процесі формування висновків слід виконати таке:

проаналізувати вартість необоротних активів підприємства та основних їх елементів у динаміці, інтерпретувавши її зростання або зменшення з точки зору впливу на майновий стан підприємства;

проаналізувати структуру необоротних активів, виділити структурні складові частини, що мають найбільшу (найменшу) питому вагу;

за розрахованими показниками зробити висновки щодо стану необоротних активів підприємства з точки зору ступеня їх зносу та сформулювати загальний висновок щодо ефективності їхнього використання.

Завдання 3.2. За даними балансу суб'єкта господарювання здійснить аналіз динаміки та структури його активів у порівнянні за два періоди. Застосуйте методи вертикального та горизонтального аналізу, результати розрахунків подайте в табличній формі. На основі виконаних розрахунків сформулюйте аналітичні висновки, звернувши увагу на таке:

як загалом змінився обсяг майна, використовуюваного підприємством, із чим це пов'язано та про що свідчить;

яким чином сформовано структуру активів підприємства, яких змін вона зазнала в досліджуваному періоді та як це вплинуло на його майновий стан;

які елементи структури активів мають найбільшу питому вагу, чи є структура "важкою" або "легкою", про що це свідчить;

які тенденції простежують щодо змін у динаміці окремих складових частин активів підприємства, яким чином можна це інтерпретувати?

Примітка: тут і надалі для виконання практичних завдань студент може скористатися фінансовою звітністю суб'єктів господарювання, розміщеною на інтернет-порталі www.smida.gov.ua [23], що являє собою єдиний інформаційний масив даних про емітентів цінних паперів і зберігає в базах даних систематизовану інформацію про емітентів цінних паперів та професійних учасників фондового ринку України. Об'єкт дослідження студент обирає самостійно.

Рекомендована література: [1; 4; 8; 12; 14; 16; 18].

4. Аналіз оборотних активів

Мета теми – формування у студентів системи теоретичних знань та практичних умінь і навичок щодо змісту, класифікаційних аспектів та оцінювання складу, структури й ефективності використання оборотних активів підприємства.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації економічної сутності та видів оборотних активів підприємства, відповідно до класифікаційних ознак;

здатність до оцінювання динаміки та складу оборотних активів підприємства з використанням методів горизонтального і вертикального аналізу;

здатність до розрахунку аналітичних коефіцієнтів та оцінювання ефективності формування й оборотності оборотних активів суб'єкта господарювання;

здатність до формування інформаційного забезпечення та презентації аналітичних висновків про стан, швидкість обороту й ефективність використання оборотних активів суб'єкта господарювання

Ключові слова: оборотні активи, валові й чисті оборотні активи, матеріальні та фінансові оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти, власні оборотні кошти, коефіцієнти стану оборотних активів, коефіцієнти оборотності оборотних активів, рентабельність оборотних активів.

4.1. Сутність і класифікація оборотних активів підприємства

Оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують господарський процес і повністю використовуються протягом одного операційного циклу. На практиці до них зараховують майнові цінності (активи) усіх видів із терміном використання менше від одного року або операційного циклу, якщо він перевищує рік.

Для здійснення ефективного аналізу оборотних активів необхідно виходити із сутності цієї економічної категорії, що визначають за такими *основними ознаками*:

оборотні активи підприємства формують і використовують, із метою обслуговування операційної діяльності підприємства, тому їх нестача може негативно вплинути на її прибутковість;

вони належать до мобільних активів (тобто швидко обертаються та відносно легко трансформуються у грошові кошти);

порівняно з необоротними активами, вони більш різноманітні (за видами, групами й конкретними найменуваннями), що ускладнює процес поточного управління ними та потребує забезпечення гнучкості такого управління;

зі збільшенням частки оборотних активів у загальній сумі активів період обігу всього капіталу скорочується, оскільки, відповідно до його економічної сутності, оборотний капітал обертається швидше, ніж основний;

формування оборотних активів підприємства нерозривно пов'язане з конкретними джерелами капіталу, за рахунок яких вони профінансовані (власні або позикові кошти, довгострокові чи короткострокові зобов'язання), що, у свою чергу, спричиняє значний вплив на фінансову стійкість та фінансову рівновагу на підприємстві;

відповідно до практики бухгалтерського обліку, до оборотних активів включають певні види засобів праці, зараховані до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів (МШП).

Мета аналізу оборотних активів – обґрунтування ухвалення управлінських рішень, реалізація яких забезпечує максимально можливу ефективність використання оборотних активів.

Класифікація оборотних активів:

1) *за фінансовими особливостями:*

валові оборотні активи – сукупний обсяг оборотних активів, незалежно від джерел їхнього фінансування;

чисті оборотні активи – різниця між загальним обсягом активів і вартістю поточних (короткострокових) зобов'язань підприємства;

2) *за належністю:*

власні оборотні активи характеризують частину оборотних активів, сформовану за рахунок власного капіталу підприємства, забезпечуючи йому фінансову стабільність і самостійність в ухваленні оперативних фінансових рішень;

позикові (залучені) оборотні активи характеризують ту їхню частину, що сформована за рахунок залученого підприємством товарного або грошового кредиту як на довгостроковій, так і на короткостроковій основі. Покривають додаткову потребу підприємства в оборотних коштах;

3) *за формами функціонування в конкретному періоді часу:*

матеріальні – до них зараховують оборотні активи у формі запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва й готової продукції;

фінансові – оборотні активи у формі грошових коштів, короткострокових фінансових інвестицій і дебіторської заборгованості.

4) *за рівнем варіабельності:*

постійні оборотні активи – ті, яких підприємство постійно потребує, оскільки вони необхідні для забезпечення безперебійної операційної діяльності, тому їхній обсяг визначено мінімальною потребою в оборотних активах, також вони є основою постійного оборотного капіталу;

тимчасові оборотні активи – такі, обсяг яких змінюється, відповідно до сезонних потреб виробництва та реалізації продукції або відповідно до циклічних змін кон'юнктури ринку. У певні періоди часу ці активи набувають нульового значення.

Порівняння фактичної наявності оборотних коштів із їхнім нормативом на підприємстві дозволяє визначити їх можливу нестачу або надлишок.

Так, *нестача оборотних коштів* означає, що їхня фактична наявність на підприємстві є меншою за встановлені нормативи. Це може негативно позначитися на безперебійному здійсненні операційної діяльності підприємства та може бути обумовлено такими причинами:

несвоєчасне або недостатнє фінансування приросту нормативу обігових коштів;

наявність проблемної дебіторської заборгованості;

значне зростання цін на сировину та виробничі матеріали в результаті інфляції;

недоотримання запланованих доходів і т. ін.

Надлишок оборотних коштів створюється на підприємстві в разі перевищення фактичного розміру оборотних коштів над їх нормативами, необхідними для задоволення постійних мінімальних потреб підприємства в поточних ресурсах.

До причин появи надлишку оборотних коштів можна віднести:

перевищення фактично досягнутих фінансових результатів над обсягом, передбаченим фінансовим планом;

несплату в повному обсязі платежів до бюджету тощо.

Оборотні активи (оборотний капітал) підприємства, забезпечуючи процес виробництва й реалізації продукції, перебувають у безперервному русі, до того ж кошти переміщуються зі сфери обігу до сфери виробництва та повертаються, трансформуючись з оборотних виробничих фондів у форму фондів обігу. У цьому зв'язку структуру оборотних активів підприємства доцільно досліджувати за їхнім розміщенням у сфері постачання (активи, у вигляді запасів сировини й матеріалів), сфері виробництва та формування об'єктів операційної діяльності (незавершене виробництво, запаси готової продукції, товари), сфері розрахунків (дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги й за розрахунками) і у вигляді грошових засобів (грошові кошти та їх еквіваленти).

Особливості структури оборотних активів підприємства визначають за галузевою належністю суб'єктів господарювання, видом їхньої

економічної діяльності та технологічними процесами. Якщо в торговельних організаціях спостерігається висока частка товарів, у промислових підприємств – сировини й матеріалів, то у фінансових установах переважають грошові кошти та їх еквіваленти. Структура оборотних коштів впливає на ліквідність і швидкість обороту коштів підприємства, визначає рівень кредитного ризику у взаємовідносинах зі споживачами.

4.2. Основні показники оцінки стану, структури й ефективності використання оборотних активів підприємства

Стан оборотних коштів підприємства характеризується, у першу чергу, їхньою наявністю на певну дату, що відображено у другому розділі активу балансу підприємства. Загальну оцінку складу, динаміки та структури оборотних активів можна здійснити з використанням методів горизонтального і вертикального аналізу (табл. 4.1)

Таблиця 4.1

Розрахунок показників складу та структури оборотних активів

Показники	Джерело інформації, ф. 1	На початок року	На кінець року	Відхилення +/-
Усього оборотних активів, тис. грн, у тому числі	р. 1195			
запаси, тис. грн	рр. (1100 + 1110)			
% до оборотних активів				
дебіторська заборгованість	рр. (1120 + ... + 1155)			
% до оборотних активів				
грошові кошти та їх еквіваленти	рр. (1160 + 1165)			
% до оборотних активів				
інші оборотні активи	рр. (1115 + ... + 1180 + 1190)			
% до оборотних активів				

Аналіз даних таблиці допоможе дослідити динаміку складових елементів оборотних активів та встановити частку кожного з них у загальному обсязі. Аналізуючи структуру й динаміку оборотних активів, варто врахувати таке.

Для стабільного, добре налагодженого процесу виробництва й реалізації продукції характерна стабільна структура оборотних активів.

Причини й наслідки зміни структури за окремими статтями можуть бути різними. Так, збільшення частки виробничих запасів може означати їхнє накопичення під дією неліквідних або невикористовуваних запасів, свідоме нагромадження виробничих запасів, у зв'язку з перебоями в постачанні, прагнення шляхом укладень у виробничі запаси захистити грошові активи від знецінювання під впливом інфляції – усе це призводить до відволікання грошових коштів з обігу, тобто може негативно вплинути на фінансовий стан підприємства. Водночас зростання обсягу та частки запасів може бути пов'язане з нарощуванням виробничого потенціалу підприємства, тому доцільно зіставити темп зростання запасів із темпом зростання чистого доходу від реалізації продукції. За наявності односпрямованої тенденції цих показників можна інтерпретувати зростання запасів як позитивне явище.

Зменшення величини виробничих запасів, з одного боку, може призвести до дефіциту окремих видів сировини й матеріалів, зупинок виробничого процесу, недовантаження виробничих потужностей. Однак якщо одночасно спостерігають пришвидшення їхньої оборотності, то це можна інтерпретувати як позитивне явище, пов'язане зі зростанням ефективності використання запасів на підприємстві.

Збільшення дебіторської заборгованості може відбуватися з таких причин, як: неефективна кредитна політика підприємства стосовно покупців; неплатоспроможність і навіть банкрутство деяких споживачів; занадто високі темпи нарощування обсягів продажу продукції; зростання реалізації продукції у кредит; зміни форм розрахунків та ін. Знову ж таки слід зазначити, що дебіторська заборгованість є активом, що втілює для підприємства можливість реалізації кредитного ризику (за умови непогашення дебіторської заборгованості), тому навіть за умови зростання обсягів реалізації продукції необхідно контролювати частку дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів підприємства.

Різде скорочення дебіторської заборгованості може виникнути в результаті погіршення відносин зі споживачами продукції, зменшення обсягів продажу у кредит, втрати споживачів продукції та ін.

Зростання частки грошових коштів та їх еквівалентів характеризується позитивно, оскільки свідчить про зростання рівня ліквідності та платоспроможності підприємства, а тенденція до її скорочення може вказувати

на можливість виникнення фінансових труднощів, пов'язаних із виконанням підприємством своїх зобов'язань.

Загалом же про поліпшення структури оборотних активів свідчить зменшення частки виробничих запасів, збільшення грошових коштів і (за певних умов) – дебіторської заборгованості (наприклад, якщо це пов'язано зі зростанням обсягів реалізації продукції та чистого доходу підприємства, якщо підтверджено кредитоспроможність і надійність покупців продукції тощо).

Показники стану та ефективності використання (табл. 4.2) розраховують із використанням даних балансу підприємства та його звіту про фінансові результати.

Так, дослідження літературних джерел із проблематики фінансового аналізу суб'єктів господарювання та чинних методичних рекомендацій показало, що дуже часто у процесі аналітичних досліджень фінансового стану підприємства використовують показник **власних оборотних коштів** (або власного оборотного капіталу). Це пояснюється таким: наявність у підприємства позитивної величини власного оборотного капіталу свідчить про те, що частину оборотних активів підприємства профінансовано за рахунок його власних коштів, а це, у свою чергу, позитивно характеризує фінансову стійкість суб'єкта господарювання та його незалежність від зовнішніх джерел фінансування.

Таблиця 4.2

Показники стану й ефективності використання оборотних коштів

Показники	Формули розрахунків	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
Власні оборотні кошти			
1-й варіант розрахунку	(р. 1495 – р. 1095) ф. 1		
2-й варіант розрахунку	(р. 1195 – р. 1695) ф. 1		
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	$\frac{\text{р. 1495 ф. 1} - \text{р. 1095 ф. 1}}{\text{р. 1195 ф. 1}}$		
Коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів у майні підприємства	$\frac{\text{р. 1195 ф. 1}}{\text{р. 1300 ф. 1}}$		

1	2	3	4
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	$\frac{\text{р. 2000 ф. 2}}{\text{р. 1195 ф. 1}_{\text{с.р.}}}$		
Оборотність оборотних коштів (швидкість обороту)	$\frac{360 \times \text{р. 1195 ф. 1}_{\text{с.р.}}}{\text{р. 2000 ф. 2}}$		
Коефіцієнт завантаження	$\frac{\text{р. 1195 ф. 1}_{\text{с.р.}}}{\text{р. 2000 ф. 2}}$		
Коефіцієнт ефективності (прибутковість) оборотних коштів	$\frac{\text{р. 2090 ф. 2}}{\text{р. 1195 ф. 1}_{\text{с.р.}}}$		
Рентабельність оборотних коштів	$\frac{\text{р. 2350 ф. 2} \times 100\%}{\text{р. 1195 ф. 1}_{\text{с.р.}}}$		

Примітка: с. р. – середньорічне значення.

В економічній літературі існує два основних підходи до розрахунку цього показника:

1) його значення можна визначати як різницю між підсумком першого розділу пасиву балансу "Власний капітал" (р. 1495) і підсумком першого розділу активу балансу "Необоротні активи" (р. 1095):

$$\text{ВОК} = \text{р. 1495 ф. 1} - \text{р. 1095 ф. 1.} \quad (4.1)$$

У цьому випадку отримане значення показника інтерпретують як частину власного капіталу підприємства, що спрямовується на покриття його поточних активів.

2) значення власних оборотних коштів можна розрахувати як різницю між оборотними активами (підсумок другого розділу активу балансу, р. 1195) й поточними зобов'язаннями (підсумок третього розділу пасиву балансу, р. 1695) підприємства:

$$\text{ВОК} = \text{р. 1195 ф. 1} - \text{р. 1695 ф. 1.} \quad (4.2)$$

У цьому випадку отриманий результат характеризує ту частину оборотних активів підприємства, що сформована за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань підприємства. Якщо обсяг довгострокових

зобов'язань дорівнює 0, то значення ВОК, розраховані за обома підходами, будуть збігатися.

Для оцінювання забезпеченості підприємства власними оборотними коштами використовують **коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами**:

$$K_{\text{заб.}} = \frac{\text{Власний капітал} - \text{необоротні активи}}{\text{Оборотні кошти}}. \quad (4.3)$$

Цей показник характеризує частку власних оборотних коштів, необхідних для фінансової стабільності підприємства та забезпечення його незалежності від позикових джерел, у загальному складі поточних активів підприємства. Якщо значення цього коефіцієнта нижче за 0,1, то за деякими методиками оцінки фінансового стану [26] підприємство вже вважають неплатоспроможним. Зростання цього коефіцієнта свідчить про підвищення фінансової незалежності суб'єкта господарювання та зниження ризику фінансових укладень для його кредиторів, а для неплатоспроможного підприємства – можливість використання позасудових заходів відновлення платоспроможності.

До показників, що характеризують стан оборотних коштів, відносять також **коефіцієнт реальної вартості оборотних активів у майні підприємства**:

$$K_{\text{р.в.}} = \frac{\text{Фактична наявність оборотних активів}}{\text{вартість майна підприємства}}. \quad (4.4)$$

Цей коефіцієнт показує, яку частку в загальному обсязі майна підприємства займають оборотні кошти. Як уже було зазначено, залежно від типу виробництва, виду продукції та інших факторів, ця частка може бути різною. Однак бажано, щоб вона забезпечувала можливість ритмічного, безперебійного виробництва та підтримувала достатній рівень ліквідності активів. При цьому позитивною тенденцією вважають зростання цього показника в динаміці.

Для характеристики ефективності використання оборотних активів на підприємстві можуть бути використані такі показники:

коефіцієнт оборотності оборотних активів, що визначають як відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції до середньорічної

вартості оборотних активів, він характеризує кількість їх оборотів в аналізованому періоді. Позитивною тенденцією для цього показника є його зростання в динаміці:

$$K_o = \frac{\text{Обсяг реалізації продукції}}{\text{Середня вартість оборотних активів}}; \quad (4.5)$$

швидкість обороту (оборотність) ОС характеризує період, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот, тобто проходять усі стадії обігу на підприємстві (вимірюється у днях):

$$O = \frac{\text{Середня величина оборотних коштів} \times \text{тривалість аналізованого періоду}}{\text{обсяг реалізованої продукції}} \text{ (дні)}. \quad (4.6)$$

Відповідно, для цього показника позитивною тенденцією є його скорочення в динаміці, оскільки чим більше оборотів здійснюють оборотні активи протягом аналізованого періоду, тим більше доходу (за інших однакових умов) отримає підприємство;

коефіцієнт завантаження оборотних коштів є оберненим щодо коефіцієнта оборотності показником і визначає наявність оборотних коштів у кожній гривні вартості реалізованої продукції. Чим менше оборотних коштів було використано для виробництва 1 грн реалізованої продукції (або формування 1 грн чистого доходу), тим більш ефективно їх використовує підприємство:

$$K_{зав.} = \frac{\text{Середня величина оборотних коштів}}{\text{обсяг реалізації продукції}} = \frac{1}{K_o}; \quad (4.7)$$

коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних коштів) – це показник, що характеризує, скільки прибутку від реалізації продукції припадає на 1 грн вартості оборотних коштів підприємства:

$$K_{еф.} = \frac{\text{Прибуток від реалізації продукції}}{\text{Середня величина оборотних коштів}}; \quad (4.8)$$

рентабельність оборотних коштів – це показник, що визначає ступінь ефективності використання оборотних коштів щодо чистого фінансового результату. Його розраховують як відношення чистого прибутку підприємства до середньої вартості оборотних активів у досліджуваному періоді:

$$P_{ок} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина оборотних коштів}} \times 100 \%. \quad (4.9)$$

Зростання в динаміці двох останніх показників свідчить про підвищення ефективності використання підприємством його оборотних активів.

Запитання для самодіагностики:

1. Розкрийте сутність та охарактеризуйте основні економічні ознаки оборотних активів.
2. У чому полягає мета аналізу оборотних активів підприємства, яке значення він має?
3. Перелічіть класифікаційні ознаки оборотних активів підприємства.
4. У чому полягають причини нестачі або надлишку оборотних коштів на підприємстві?
5. Як формується структура оборотних активів підприємства та які фактори на неї впливають?
6. Охарактеризуйте показник "власні оборотні кошти підприємства". Які методи його розрахунку ви знаєте, чим вони відрізняються?
7. Перелічіть та охарактеризуйте основні показники оцінки стану та структури оборотних активів підприємства.
8. Які показники використовують для оцінки швидкості обороту оборотних активів підприємства?
9. Охарактеризуйте показники, що визначають прибутковість оборотних активів підприємства.
10. Як можна охарактеризувати тенденції динаміки запасів, дебіторської заборгованості та грошових коштів у структурі оборотних активів підприємства?
11. Яким чином впливає зростання частки поточних активів у загальному обсязі майна підприємства на його фінансовий стан (за інших однакових умов)?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 4.1. Використовуючи дані фінансової звітності підприємства (баланс (форма № 1) за два роки), здійсніть аналіз стану, структури й ефективності формування оборотних активів підприємства з використанням методів горизонтального і вертикального аналізу. Виконані розрахунки подайте в табличній формі та за їхніми результатами сформууйте відповідні аналітичні висновки. При цьому слід звернути увагу на таке:

необхідно проаналізувати вартість і склад оборотних активів підприємства, виділити складові частини, що мають найвищу (найнижчу) питому вагу та дати цьому відповідну інтерпретацію з точки зору їхнього економічного змісту;

розглянути динаміку вартості та структури оборотних активів і визначити, як дані зміни вплинули на фінансовий стан підприємства;

зробити загальний висновок про стан та ефективність формування оборотних активів на підприємстві, що досліджується.

Завдання 4.2. За даними балансу та звіту про фінансові результати суб'єкта господарювання надайте оцінку ефективності використання оборотних активів підприємства з використанням методу фінансових коефіцієнтів. Період дослідження – два роки. Виконані розрахунки подайте у вигляді таблиці, зробіть розгорнуті аналітичні висновки. Необхідно зосередитися на таких моментах:

проаналізувати обсяг власних оборотних активів підприємства в динаміці, використовуючи обидва відомих методи його розрахунку, надати економічну інтерпретацію отриманих результатів (щодо рівня фінансової стійкості та платоспроможності підприємства);

розглянути динаміку коефіцієнтів, що характеризують структуру оборотних активів підприємства, виявити фактори, що на неї вплинули;

оцінити ефективність використання оборотних коштів у кожному періоді окремо і в динаміці, звернути увагу на швидкість їх обороту та прибутковості;

зробити узагальнюючі висновки щодо стану й ефективності використання оборотних коштів у досліджуваному періоді.

Рекомендована література: [8 – 10; 16; 18 – 21].

5. Аналіз джерел формування капіталу підприємств

Мета теми – формування у студентів теоретичних знань щодо розуміння змісту джерел фінансування, їхнього впливу на фінансовий стан та прибутковість підприємства, а також сукупності прикладних умінь і навичок в оцінюванні складу, структури та ефективності використання капіталу.

Професійні компетентності:

здатність до розуміння змісту, переваг і недоліків джерел фінансування та механізмів їх впливу на фінансовий стан і ефективність функціонування підприємства;

здатність до ідентифікації факторів, що впливають на співвідношення власного та позикового капіталу підприємства;

здатність до здійснення експрес-аналізу капіталу підприємства;

здатність до аналізу ефективності формування та використання капіталу підприємства;

здатність до формування інформаційного забезпечення та презентації аналітичних висновків про склад, структуру й ефективність використання капіталу підприємства.

Ключові слова: капітал, джерела фінансування підприємства, власний капітал, довгострокові та поточні зобов'язання, структура капіталу, фактори впливу на структуру капіталу, балансова модель, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, рентабельність власного капіталу, модель Дюпона.

5.1. Аналіз наявності, складу й динаміки джерел формування капіталу

Разом з аналізом стану та структури активів підприємства для оцінки його фінансового стану необхідним є аналіз складу та структури джерел їх фінансування, тобто джерел власних і позикових коштів, укладених у майно підприємства. Співвідношення цих джерел багато в чому визначає стійкість фінансового стану, ефективність діяльності та перспективи розвитку суб'єкта господарювання в майбутньому.

Капітал будь-якого підприємства в найбільш узагальненому вигляді представлений двома складовими частинами:

власний капітал – визначають як різницю між сумою активів підприємства та його зобов'язаннями;

позиковий капітал – уособлює загальний обсяг зобов'язань підприємства.

Слід розглянути економічний зміст цих економічних категорій більш детально.

Власний капітал – це фінансові ресурси, які суб'єкт господарювання використовує без визначеного терміну повернення та формує його з таких джерел, як:

внески засновників та учасників;

приріст вартості активів (дооцінка, емісійний дохід), не обумовлений зміною зобов'язань;

приріст нерозподіленого прибутку або спрямування частки нерозподіленого прибутку на поповнення статутного або резервного капіталу;

передавання коштів на умовах безповоротної фінансової допомоги.

Власний капітал підприємства представлений:

інвестованим капіталом (капіталом, укладеним власниками в підприємство). Він включає номінальну вартість простих і привілейованих акцій (відображено в балансі як зареєстрований капітал) і додатково оплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал, відображений у балансі додатковим капіталом у частині отриманого емісійного доходу;

накопиченим капіталом (капіталом, створеним на підприємстві понад розмір того, що був авансований власниками на початку його діяльності) відображено у вигляді статей, які виникають у результаті розподілу чистого прибутку (резервний капітал, нерозподілений прибуток, фонд накопичення).

Позикові кошти уособлюють собою правові та господарські зобов'язання підприємства перед третіми особами. Величина позикових коштів характеризує можливе майбутнє вилучення коштів підприємства, пов'язане з раніше взятими зобов'язаннями, що може призвести до порушення його фінансової стійкості, формує для підприємства певний фінансовий тягар і приводить до необхідності забезпечення ним визначеного рівня платоспроможності.

Залежно від **ступеня строковості** виділяють:

довгострокові зобов'язання – усі форми позикового капіталу, що функціонують на підприємстві, із терміном його використання більше одного року;

короткострокові зобов'язання – всі форми позикового капіталу з терміном його використання до дванадцяти місяців.

Основні відмінності між власним і позиковим капіталом визначають за такими критеріями:

1. *Пріоритетність прав.* Пріоритетними правами щодо отримання частки капіталу підприємства володіють кредитори (звідси логіка визначення власного капіталу за залишковим принципом).

2. *Механізм нарахування виплат.* Виплати засновникам та учасникам (тобто особам, що представляють власний капітал) у формі відсотків і дивідендів здійснюються за рахунок чистого прибутку підприємства, тоді як сплата відсотків за кредит здійснюється за рахунок витрат і, відповідно, до складу оподатковуваної бази не входить, унаслідок чого підприємство, використовуючи позикові кошти для фінансування своєї діяльності, отримує податкову економію.

3. *Механізм зворотного грошового потоку.* Вибуття грошових коштів, що формуються за позиковим капіталом, містять платежі щодо його обслуговування та повернення основної заборгованості ("тіла кредиту"), тоді як вибуття грошових коштів за власним капіталом включають лише виплату дивідендів (частки прибутку) власникам. Це визначає більшу безпеку використання власного капіталу з позиції забезпечення платоспроможності та фінансової стабільності підприємства і стимулює формування більш вагомої величини цього джерела у структурі його капіталу.

4. *Ступінь визначеності отримання грошової суми.* Величина сум, що будуть виплачувати кредиторам, зафіксована та визначена заздалегідь, а величина дивідендів заздалегідь не відома, її визначають, залежно від суми отриманого підприємством чистого прибутку, його дивідендною політикою та іншими факторами.

5. *Дата отримання грошових сум.* Дата виплат, що здійснюються за борговими зобов'язаннями, також відома заздалегідь, тоді як сам факт наявності власного капіталу в підприємства не вказує на те, що воно має зобов'язання перед власниками з виплати дивідендів і не визначає конкретну дату таких виплат (якщо вони будуть).

Також слід зазначити таке: якщо у процесі своєї виробничо-господарської діяльності підприємство в основному орієнтується на власні джерела, це приводить до зміцнення його фінансової стабільності й підвищення фінансової незалежності. Для банків та інших інвесторів така ситуація також є більш надійною, оскільки знижується фінансовий ризик неповернення боргів. Разом із тим підприємства з такою структурою

капіталу характеризуються, переважно, невисоким рівнем прибутковості, оскільки ефективність використання власних коштів у більшості випадків більш висока, ніж власних.

Водночас, якщо головним джерелом фінансування на підприємстві є позикові кошти, то виникає загроза зниження фінансової стійкості підприємства та зростання ступеня його фінансових ризиків. При цьому зростає ризик підприємницької діяльності, у зв'язку з тим, що зобов'язання мають бути виконані, незалежно від розміру фінансових результатів підприємства. Крім того, залучаючи позикові кошти, підприємство збільшує свої фінансові видатки на суму відсотків, пов'язаних із використанням кредитних ресурсів. Це зміщує точку беззбитковості й потребує від суб'єкта господарювання для її досягнення збільшення обсягів чистого доходу (виручки). Тому підприємство з вагомою часткою позикового капіталу має менші адаптивні можливості щодо виникнення непередбачуваних обставин (падіння попиту на продукцію, значні зміни відсоткових ставок, сезонні коливання тощо). Крім того, наявність конкретних зобов'язань може супроводжуватися тими чи іншими умовами, які обмежують свободу підприємства в розпорядженні та управлінні активами (заставні зобов'язання).

Однак формування активів за рахунок позикових джерел може бути і привабливим, оскільки кредитор не висуває прямих претензій щодо майбутніх доходів підприємства, незалежно від результатів його діяльності. При цьому плату за користування позиковими коштами враховують під час розрахунку бази оподаткування, зменшуючи податкові видатки підприємства-позичальника. Залучення позикових коштів під менший відсоток, ніж рівень рентабельності діяльності підприємства, дозволяє підвищити прибутковість використання його власних коштів, розширити масштаби діяльності. Нарешті, оскільки величина зобов'язань і терміни їхнього погашення відомі заздалегідь, можна більш точно здійснювати фінансове планування грошових потоків.

Розуміння виділених критеріїв дозволяє аналітику приймати більш виважені рішення щодо вибору джерел фінансування підприємства з урахуванням їх впливу на фінансовий стан та результати діяльності суб'єкта господарювання.

Аналіз джерел формування майна починають з оцінювання динаміки їхнього складу та структури. Для цього доцільним є використання методів горизонтального та вертикального аналізу (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Структура та динаміка джерел формування фінансових ресурсів підприємства у 200_ році

Стаття пасиву	Джерело інформації, форма № 1	Абсолютна величина, тис. грн		Питома вага, %		Зміни за період			
		на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн	у питомій вазі, %	темп приросту, %	у % до зміни підсумку балансу
1	2	3	4	5	6	7 = 4 - 3	8 = 6 - 5	9 = (7/3) × 100 %	10*
1. Власний капітал	р. 1495								
1.1. Зареєстрований (пайовий капітал)	рр. (1400 + 1405 + 1425 + 1430)								
1.2. Додатковий капітал	р. 1410								
1.3. Резервний капітал	р. 1415								
1.4. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	р. 1420								
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	р. 1595								
3. Поточні зобов'язання і забезпечення	р. 1695								
3.1. Короткострокові кредити	р. 1600								
3.2. Кредиторська заборгованість	р. (1605 + ... + 1650)								
3.3. Інші поточні зобов'язання і забезпечення	рр. (1660 + ... + 1690)								
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу	р. 1700								
5. Чиста вартість активів НПФ	р. 1800								
Баланс	р. 1900								

$$* 10 = \frac{7}{\text{Зміна валюти балансу (підсумок ст. 7)}} \times 100\%.$$

Проведення аналітичного дослідження розпочинають з оцінювання раціональності співвідношення власних і позикових коштів. Необхідно звернути увагу на таке:

- які кошти (власні чи позикові) займають найбільшу питому вагу у структурі капіталу підприємства, як це впливає на його загальний фінансовий стан;

- динаміку частки власного капіталу у структурі пасиву балансу;

- динаміку частки позикових коштів у сукупних джерелах формування фінансових ресурсів:

її зростання може свідчити про підсилення залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування та підвищення ступеня його фінансового ризику;

відповідно, зменшення може свідчити про підвищення фінансової незалежності підприємства;

- динаміку обсягу резервного капіталу та нерозподіленого прибутку підприємства.

Особливо слід звернути увагу на наявність непокритих збитків, їхній розмір та динаміку: їх зростання скорочує розмір власного капіталу та негативно впливає на фінансовий стан підприємства;

- як за аналізований період змінилася структура власного капіталу підприємства, на які його складові частини припадає найбільша питома вага;

- які зобов'язання переважають у структурі позикового капіталу та як змінилися довгострокові зобов'язання за досліджуваний період;

- аналіз структури фінансових зобов'язань підприємства, що дає можливість установити, підвищився чи знизився ризик втрати фінансової стійкості підприємства:

переважання частки поточних зобов'язань у структурі позикових коштів говорить про підвищення ризику втрати підприємством фінансової стійкості;

переважання частки довгострокових зобов'язань та запозичень у структурі пасиву характеризує покращення структури джерел фінансування з точки зору зменшення ризику втрати фінансової стійкості;

- які зобов'язання переважають у структурі кредиторської заборгованості на дату балансу;

- динаміку поточних зобов'язань перед бюджетом, перед постачальниками, за авансами;

- види короткострокової заборгованості в досліджуваному періоді, що характеризуються найбільшими темпами зростання та як це вплинуло на фінансовий стан підприємства.

У процесі здійснення аналізу джерел фінансових ресурсів, їхньої динаміки та структури слід зазначити, що оцінювання структури джерел можуть здійснювати як внутрішні, так і зовнішні користувачі фінансової інформації. Відповідно до цього, існують і різні підходи до цього напряму аналітичних досліджень. Так, для банків, інших кредиторів, інвесторів більш бажано, якщо частка власного капіталу у клієнта висока, оскільки фінансовий ризик для них збільшується зі зменшенням частки власних джерел коштів підприємства. Водночас внутрішній аналіз структури капіталу пов'язаний з оцінюванням доцільності вибору альтернативних варіантів фінансування діяльності суб'єкта господарювання. Основними критеріями вибору в цьому випадку будуть ступінь ризику залучення коштів, очікувана вартість джерел фінансування, умови залучення позикових коштів, терміни повернення потенційних боргів, можливі напрями використання коштів, що планують залучити, тощо.

У процесі аналізу джерел фінансування підприємства використовують також метод аналізу фінансових коефіцієнтів.

До **основних показників**, що характеризують структуру капіталу підприємства, належать:

1. Коефіцієнт автономії:

$$K_{\text{авт.}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальний капітал}} \quad (5.1)$$

Цей показник застосовують практично у всіх методичних рекомендаціях щодо оцінювання фінансового стану підприємств, хоча він може мати різні назви (коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт концентрації власного капіталу та ін.). Це пояснюється тим, що цей коефіцієнт розраховують як інвестори, так і кредитори підприємства, оскільки він характеризує частку власних коштів у загальній вартості майна підприємства та в найбільш загальному вигляді визначає фактичний рівень фінансової автономності та незалежності суб'єкта господарювання від зовнішніх джерел фінансування. Теоретично вважають, що якщо $K_{\text{авт.}} \geq 0,5$ (частка власних коштів вища за 50 %), то ризик для кредиторів мінімальний. Слід зазначити, що таке положення

не можна розглядати як загальне правило, воно потребує уточнення і врахування специфіки діяльності підприємства, його галузевої належності та впливу інших факторів.

2. Коефіцієнт фінансової стійкості:

$$K_{\text{фс}} = \frac{\text{Власний капітал} + \text{довгострокові позикові кошти}}{\text{Загальний капітал}}. \quad (5.2)$$

Значення показника відображає частку довгострокових пасивів у складі сукупного капіталу, тобто тих джерел фінансування, які підприємство може використовувати у своїй діяльності протягом тривалого часу (як мінімум, більше за один рік). Його зростання за інших однакових умов, переважно, свідчить про підвищення загального рівня фінансової стійкості підприємства.

3. Коефіцієнт фінансування:

$$K_{\text{фін.}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}}. \quad (5.3)$$

Коефіцієнт відображає співвідношення між власними та позиковими коштами підприємства або ж демонструє, скільки грошових одиниць власного капіталу припадає на кожну грошову одиницю залучених коштів. Позитивною тенденцією для інвесторів і кредиторів буде зростання цього коефіцієнта в динаміці, оскільки це знижує для них рівень ризикованості вкладень. Ситуація, за якої величина коефіцієнта фінансування менша за одиницю, може свідчити про загрозу втрати платоспроможності підприємства й перешкоджати отриманню кредитів та інших ресурсів із зовнішніх джерел.

Однак висновки щодо визначення оптимального та/або припустимого для підприємства співвідношення власного й позикового капіталу необхідно робити з урахуванням інших характеристик його діяльності.

5.2. Оцінка факторів, що впливають на співвідношення власних і позикових коштів

Продовжують аналіз структури джерел фінансування підприємства оцінюванням факторів, що впливають на співвідношення власних

і позикових коштів та, відповідно, на фінансову стійкість суб'єкта господарювання. До **найбільш важливих факторів**, обумовлених внутрішніми умовами й особливостями діяльності суб'єкта господарювання, зараховують такі:

1. *Спосіб розміщення джерел коштів в активах підприємства.*

У цьому проявляється нерозривний зв'язок пасивної й активної частини балансу. У процесі оцінювання цього фактора перевіряють співвідношення: необоротних активів і джерел їхнього формування; оборотних активів і джерел їхнього формування; запасів і джерел їхнього формування.

Перевірка відбувається на основі *балансової моделі* з урахуванням загального правила забезпечення фінансової стабільності:

$$НА + ОА = ВК + ДЗ + КЗ, \quad (5.4)$$

де НА – необоротні активи;

ОА – оборотні активи;

ВК – власний капітал;

ДЗ – довгострокові зобов'язання;

КЗ – короткострокові зобов'язання.

Відповідно до наведеного правила, необоротні активи підприємство має формувати в основному за рахунок власного капіталу й довгострокових боргових зобов'язань. Якщо в підприємства відсутні довгострокові позикові кошти, то основні засоби та інші необоротні активи варто формувати за рахунок власного капіталу, при цьому частину загальної величини власного капіталу (у вигляді власних оборотних коштів) має бути спрямовано також на формування оборотних активів.

Крім власного оборотного капіталу, джерелами покриття поточних активів можуть бути короткострокові зобов'язання та забезпечення. Також для підтримки фінансової рівноваги на підприємстві матеріальні запаси мають формувати за рахунок власних оборотних коштів, короткострокових позикових коштів і кредиторської заборгованості.

Тому за правильного розміщення джерел фінансування в майні підприємства мають виконуватися такі рівняння:

$$НА = (ВК - ВОК) + ДЗ; \quad (5.5)$$

$$OA = BOK + KЗ; \quad (5.6)$$

$$З = BOK + (KЗ, KрЗ), \quad (5.7)$$

де З – запаси;

ВOK – власні оборотні кошти;

KрЗ – кредиторська заборгованість.

Слід зазначити, що порушення відповідностей, зазначених у загальному правилі забезпечення фінансової стабільності, свідчить про нераціональне формування структури капіталу підприємства та дуже часто призводить до погіршення його фінансового стану.

2. Структура активів підприємства з позиції їхньої ліквідності. Підприємства, у яких обсяг активів, що важко реалізуються, у складі майна досягає високого значення, повинні мати більшу частку власного капіталу, бо потребують більш високої підтримки потенційно необхідного рівня платоспроможності.

3. Швидкість одного обороту коштів. Підприємство, швидкість обороту коштів у якого більша, може дозволити собі мати більшу частину позикових коштів у загальному обсязі капіталу без загрози для власної платоспроможності та підвищення ризику для кредиторів. Підприємство з високою оборотністю капіталу здатне забезпечити надходження коштів у необхідному розмірі та вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями, тому такі підприємства більш привабливі для кредиторів та інвесторів.

4. Співвідношення тривалості виробничо-комерційного циклу й терміну погашення кредиторської заборгованості. Чим більший період виробничо-комерційний цикл обслуговується капіталом кредитора, тим меншої частки власного капіталу потребує підприємство.

5. Структура витрат підприємства. Відомо, що до складу витрат підприємства входять змінні й постійні витрати. Підприємства, у яких частка постійних витрат у загальній їхній сумі велика, потребують більшого обсягу власного капіталу для підтримки своєї фінансової стійкості.

Для більш повного аналізу джерел формування капіталу аналітику доцільно дослідити структуру власного й позикового капіталу, з'ясувати причини змін окремих їхніх складових частин і дати оцінку цим змінам.

Необхідність в окремому розгляді статей власного капіталу пов'язана з тим, що кожна з них є характеристикою правових та інших обмежень

здатності підприємства розпоряджатися своїми активами. Власний капітал містить такі статті:

зареєстрований капітал – зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) у капітал підприємства;

пайовий капітал – сукупність коштів фізичних та юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві, відповідно до установчих документів, для здійснення його господарсько-фінансової діяльності;

додатковий капітал – інший капітал, укладений учасниками товариства (емісійний дохід, тобто дохід отриманий від розміщення акцій власної емісії за цінами, які перевищують номінальну вартість) або отриманий у процесі господарської діяльності підприємства, унаслідок дооцінки активів, безоплатного отримання необоротних активів, іншого додаткового капіталу;

резервний капітал – сума резервів, створених, відповідно до законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

нерозподілений прибуток – стаття, що характеризує частину прибутку підприємства, отриманого в попередньому періоді й не використаного на споживання власниками та персоналом;

неоплачений капітал – сума заборгованості власників (учасників) за внесками до зареєстрованого капіталу;

вилучений капітал – фактична собівартість акцій господарчих товариств власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Слід зазначити, що величини неоплаченого та вилученого капіталу зменшують суму власного капіталу підприємства.

Джерелами формування власного капіталу є власні фінансові ресурси, які розподіляють на внутрішні й зовнішні. У складі *внутрішніх джерел* формування основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Він забезпечує приріст власного капіталу, збільшення ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел відіграють також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю використовуваних власних основних засобів та нематеріальних активів; однак суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є коштами його можливого реінвестування.

У складі *зовнішніх джерел* формування основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом внесків коштів

у статутний капітал) або акціонерного (шляхом здійснення емісії або реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надавана їм безоплатно фінансова допомога. До інших зовнішніх джерел зараховують безкоштовно передані підприємству матеріальні й нематеріальні активи, що входять до складу його балансу.

Аналіз позикового капіталу показує, що, якщо позиковий капітал, переважно, складається з поточних зобов'язань (короткострокові кредити, кредиторська заборгованість), це свідчить про можливий ризик втрати фінансової стійкості, тому що з капіталами короткострокового користування необхідна постійна оперативна робота, спрямована на контроль за їхнім своєчасним поверненням, а також на постійне відновлення необхідного обсягу короткострокового позикового капіталу.

Залучення ж довгострокових кредитів для формування майна підприємства може свідчити про продуману фінансову стратегію підприємства. Однак тут необхідно ретельно прораховувати здатність підприємства генерувати грошові кошти, необхідні для покриття довготермінових зобов'язань, урахувати загальне правило забезпечення фінансової стійкості (співвідношення між власним і позиковим капіталом), прибутковість діяльності та ін. Загалом збільшення частки власного капіталу у структурі джерел фінансування оцінюють позитивно, а зростання частки кредиторської заборгованості – навпаки, негативно.

5.3. Аналіз рентабельності капіталу

Коефіцієнти рентабельності капіталу характеризують його здатність генерувати необхідний прибуток у процесі господарського використання і визначають загальну ефективність використання джерел фінансування підприємства. У літературі виділяють такі основні показники оцінки ефективності використання капіталу:

1) **коефіцієнт рентабельності інвестованого капіталу**. Він характеризує рівень валового прибутку, що генерується сукупним капіталом підприємства:

$$P_{\text{ік}} = \frac{\text{ВП}}{K}, \quad (5.8)$$

де ВП – валовий прибуток підприємства;

K – величина інвестованого (загального) капіталу підприємства;

2) **коефіцієнт рентабельності власного капіталу**. Характеризує рівень прибутковості власного капіталу, укладеного в підприємство, та є цікавим, насамперед, для реальних і потенційних інвесторів:

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{BK}, \quad (5.9)$$

де ЧП – величина чистого прибутку підприємства;

BK – величина власного капіталу.

Слід розглянути факторну модель рентабельності власного капіталу, відому ще під назвою "модель Дюпона":

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{BK} \times \frac{K}{K} \times \frac{OP}{OP} = \frac{ЧП}{OP} \times \frac{OP}{K} \times \frac{K}{BK}, \quad (5.10)$$

де OP – обсяг реалізації продукції підприємства (чистий дохід).

За рахунок розкладання показника рентабельності власного капіталу визначено три його складових частини (три фактори):

фактор 1 – *рентабельність продажу* ($\frac{ЧП}{OP}$) характеризує ефективність управління витратами й ціновою політикою підприємства;

фактор 2 – *коефіцієнт оборотності капіталу* ($\frac{OP}{K}$) відображає інтенсивність його використання та обумовлюється рівнем ділової активності підприємства;

фактор 3 – *фінансова структура підприємства* ($\frac{K}{BK}$) відображає обрану підприємством політику у сфері формування фінансових ресурсів. Чим більше його значення, тим більшою є частка позикового капіталу, а отже, і вищий ступінь ризику банкрутства підприємства, але, разом із тим, вища прибутковість власного капіталу.

Зміст наведеної моделі доводить, що віддача власного капіталу підвищується в разі збільшення частки позикових коштів у складі сукупного капіталу (за інших однакових умов). Однак безмежно збільшувати суму позикового капіталу підприємство не повинно, оскільки це може негативно вплинути на рівень його фінансової стійкості. Виходячи з економічної

доцільності, збільшувати величину позикового капіталу можна лише тоді, коли рентабельність діяльності підприємства перевищує рівень плати підприємства за користування позиковим капіталом.

Таким чином, високий рівень дохідності власного капіталу характеризує перспективність інвестицій у підприємство та ефективність управління витратами. Однак підвищити рівень рентабельності власного капіталу неможливо лише за рахунок зміни структури джерел фінансування, для цього необхідно зростання обсягів реалізації та прибутку. Водночас, якщо частка зобов'язань підприємства значно перевищує середнє значення в галузі, то велике значення рентабельності власного капіталу може свідчити, що підприємству притаманний високий рівень фінансового ризику.

Запитання для самодіагностики:

1. Охарактеризуйте сутність та виділіть основні економічні ознаки власного капіталу підприємства.
2. Охарактеризуйте сутність та виділіть основні економічні ознаки позикового капіталу підприємства.
3. У чому полягають основні відмінності між власним і позиковим капіталом підприємства?
4. Які методи фінансового аналізу застосовуються для оцінювання динаміки та структури джерел фінансування підприємства?
5. Охарактеризуйте коефіцієнти, що характеризують структуру капіталу підприємства.
6. Перелічіть і дайте характеристику факторам, що впливають на співвідношення власного та позикового капіталу на підприємстві.
7. Які показники характеризують рентабельність капіталу?
8. Охарактеризуйте факторну модель рентабельності власного капіталу та її складові частини.
9. Виділіть напрями оцінювання структури капіталу підприємства, залежно від суб'єкта аналізу.
10. Охарактеризуйте балансову модель і вкажіть, як її можна застосувати у процесі аналізу джерел фінансування підприємства.
11. Які тенденції щодо динаміки та структури власного капіталу підприємства можна вважати позитивними?

12. Як можна охарактеризувати зростання частки довгострокових і поточних зобов'язань у структурі джерел фінансування підприємства?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 5.1. Структура капіталу – важливий фактор, що робить значний вплив на фінансовий стан підприємства. Це пов'язано, насамперед, із тим, що використання власного капіталу забезпечує фінансову незалежність підприємства, а залучення позикового – дає йому додаткові можливості для розвитку. При цьому джерела, що підприємство використовує для фінансування своєї діяльності, мають забезпечувати його фінансову стабільність і стійкий розвиток. Використовуючи дані балансу суб'єкта господарювання, надайте оцінку його капіталу в аспекті основних складових частин. Період дослідження – два роки. У процесі формування висновків слід звернути увагу на таке:

проаналізувати вартість, склад та динаміку власного капіталу підприємства в аналізованому періоді, звернути увагу на наявність нерозподіленого прибутку (непокритих збитків) і їхню динаміку;

дослідити динаміку складу та структури позикового капіталу підприємства, окрему вагу звернути на співвідношення довго- і короткострокових зобов'язань та їхній вплив на фінансовий стан досліджуваного підприємства;

проаналізувати склад і динаміку кредиторської заборгованості. Особливу увагу слід звернути на динаміку заборгованості перед бюджетом, оскільки затримка відповідних платежів викликає нарахування пені та свідчить про проблеми з виконанням зобов'язань підприємства.

Крім цього, необхідно визначити зміну величини капіталу підприємства загалом, відсоткове співвідношення власного та позикового капіталу в динаміці на початок і кінець аналізованого періоду, проаналізувати його та визначити, як структура капіталу, що склалася на підприємстві, впливає на його фінансовий стан і залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Сформуйте загальні аналітичні висновки та рекомендації.

Рекомендована література: [2; 3; 5; 9; 10; 12; 16; 19 – 22].

6. Аналіз грошових потоків

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань щодо знання економічного змісту і класифікації грошових потоків підприємства та практичних навичок в аналітичному оцінюванні їхньої ефективності формування й руху.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації видів грошових потоків підприємства, залежно від напрямку їх руху, джерел утворення та видів діяльності суб'єкта господарювання;

здатність до розрахунку тривалості операційного та фінансового циклу підприємства;

здатність до проведення аналітичних досліджень руху грошових коштів і формування чистого грошового потоку;

здатність до розрахунку показників ефективності управління грошовими потоками та їхньої економічної інтерпретації;

здатність до формування інформаційного забезпечення та презентації аналітичних висновків про ефективність формування й руху грошових потоків підприємства.

Ключові слова: грошовий потік, чистий рух грошових коштів, мета аналізу грошових потоків підприємства, операційний цикл, фінансовий цикл, показники ефективності управління грошовими потоками.

6.1. Поняття, види та значення грошових потоків для підприємства

Грошовий потік – це сукупність розподілених у часі надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються у процесі здійснення господарської діяльності підприємства. Розрізняють такі види грошових потоків, залежно від тих чи інших аналітичних потреб:

1. Для визначення структури грошового потоку та джерел його формування за видами діяльності використовують таку класифікацію:

грошовий потік від операційної діяльності характеризується надходженнями та вибуттями грошових коштів, що виникають у процесі здійснення підприємством своєї основної діяльності. Так, надходження грошових

коштів у цьому випадку включають отримання виручки від реалізації продукції, погашення рахунків дебіторів, отримання авансів від споживачів продукції (передплату) тощо. Вибуття грошових коштів представлені у вигляді сплати рахунків постачальників, відрахувань податкових та інших виплат до бюджету, виплати заробітної плати персоналу підприємства тощо. Слід зазначити, що питома вага грошового потоку від операційної діяльності в загальному обсязі грошового потоку підприємства має бути максимальною;

грошовий потік від фінансової діяльності у вигляді надходжень містить кошти від випуску акцій, залучення банківських кредитів та позик. Вибуття коштів, пов'язане з фінансовою діяльністю, включає виплату дивідендів і повернення позик та кредитів;

грошовий потік від інвестиційної діяльності охоплює придбання (створення) і реалізацію майна довгострокового використання.

2. За масштабом обслуговування господарського процесу розрізняють:

грошовий потік по підприємству загалом – сукупний грошовий потік, що включає всі види грошових потоків, які обслуговують виробничо-господарську діяльність підприємства;

грошовий потік за окремими видами господарської діяльності підприємства – результат диференціації сукупного грошового потоку підприємства за окремими видами його господарської діяльності;

грошовий потік за окремими структурними підрозділами підприємства;

грошовий потік за окремими господарськими операціями.

3. За методом визначення обсягу виділяють:

валовий грошовий потік – уособлює всю сукупність надходжень та вибуттів грошових коштів у досліджуваній період часу;

чистий грошовий потік, що уособлює різницю між позитивними та негативними грошовими потоками (надходженням і вибуттям грошових коштів).

4. За рівнем достатності обсягу розрізняють:

надлишковий грошовий потік – грошовий потік, за якого надходження коштів більші за обсяг їхнього витрачання;

дефіцитний грошовий потік – такий грошовий потік, за якого надходження коштів значно менші за потреби підприємства в них.

5. За безперервністю формування виділяють:

регулярний грошовий потік, який характеризує постійні регулярні надходження або витрачання коштів за окремими господарськими операціями;

дискретний грошовий потік, що характеризує надходження або витрачання грошових коштів, пов'язаних зі здійсненням одиничних господарських операцій.

6. За напрямом руху грошових коштів виділяють:

позитивний грошовий потік, котрий формують сукупністю надходжень грошових коштів на підприємство від усіх видів його діяльності;

негативний грошовий потік, який уособлює сукупність виплат грошових коштів підприємством у процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності.

Із точки зору фінансового аналізу грошові кошти – це частина активів, що функціонують у найбільш ліквідній їхній формі. Наявність у суб'єктів господарювання таких активів обумовлено таким:

кошти необхідні підприємству для виконання розрахунків за придбані товари та послуги;

підприємство потребує резервування грошових коштів на випадок непередбачених ситуацій і позапланових витрат;

підприємство формує резерв на випадок затримання покупцями оплати придбаних товарів;

для забезпечення достатнього рівня ліквідності балансу;

для здійснення фінансових спекуляцій.

Нестача грошових коштів і їх еквівалентів у загальному обсязі активів підприємства може призвести до несвоєчасного виконання ним грошових зобов'язань, негативно впливає на рівень його ліквідності, платоспроможності та фінансовий стан загалом. Однак надлишковий обсяг активів у грошовій формі також може мати для суб'єкта господарювання негативні наслідки: по-перше, це фактично означає зменшення швидкості обігу сукупного капіталу, оскільки кошти "заморожуються" на рахунках на деякий час, а, по-друге, надлишок грошових коштів може бути інвестований в інші види активів, що дасть підприємству додатковий дохід.

Тому для суб'єктів господарювання, що функціонують у динамічних умовах ринкового середовища, забезпечення безперервного руху грошових коштів стає одним із найважливіших завдань у сфері фінансового

менеджменту, ефективна реалізація якого дозволить одночасно підтримувати необхідний рівень платоспроможності та здійснювати ефективну й безперебійну діяльність.

6.2. Аналіз руху грошових коштів

Головна мета аналізу грошових коштів полягає у визначенні такої їхньої наявної кількості на рахунках у банках та в касі, яка б забезпечувала своєчасність розрахунків із кредиторами, стабільність виробничого процесу, можливість у разі потреби збільшення його обсягів та сприяла при цьому найбільшій швидкості їхнього обігу.

Загалом система здійснення аналізу грошових коштів передбачає виділення таких блоків аналітичних процедур, як:

розрахунок тривалості фінансового й операційного циклу;

аналіз руху грошових коштів;

розрахунок та аналіз показників ефективності управління грошовими потоками;

оцінка оптимальності рівня грошових коштів.

Слід розглянути більш детально зміст виділених процедур.

Так, розрахунок тривалості операційного та фінансового циклів дає можливість визначити, за рахунок яких (власних чи залучених) коштів забезпечено виробничий процес, оцінити якість виконання підприємством розрахунків із покупцями й постачальниками продукції та визначити необхідність і доцільність використання власних коштів для забезпечення безперебійної діяльності підприємства.

Схематично початок і закінчення операційного та фінансового циклів зображено на рис. 6.1.

Операційний цикл (ОЦ) – становить проміжок часу між придбанням сировини й матеріалів для здійснення основної діяльності та надходженням коштів від реалізації вироблених із них продукції, товарів і послуг на підприємство.

Тривалість операційного циклу (див. рис. 6.1) визначають так:

$$ТОЦ = ТОВ + ТОД, \quad (6.1)$$

де ТОВ – тривалість обігу виробничих запасів;

ТОД – тривалість обігу дебіторської заборгованості.

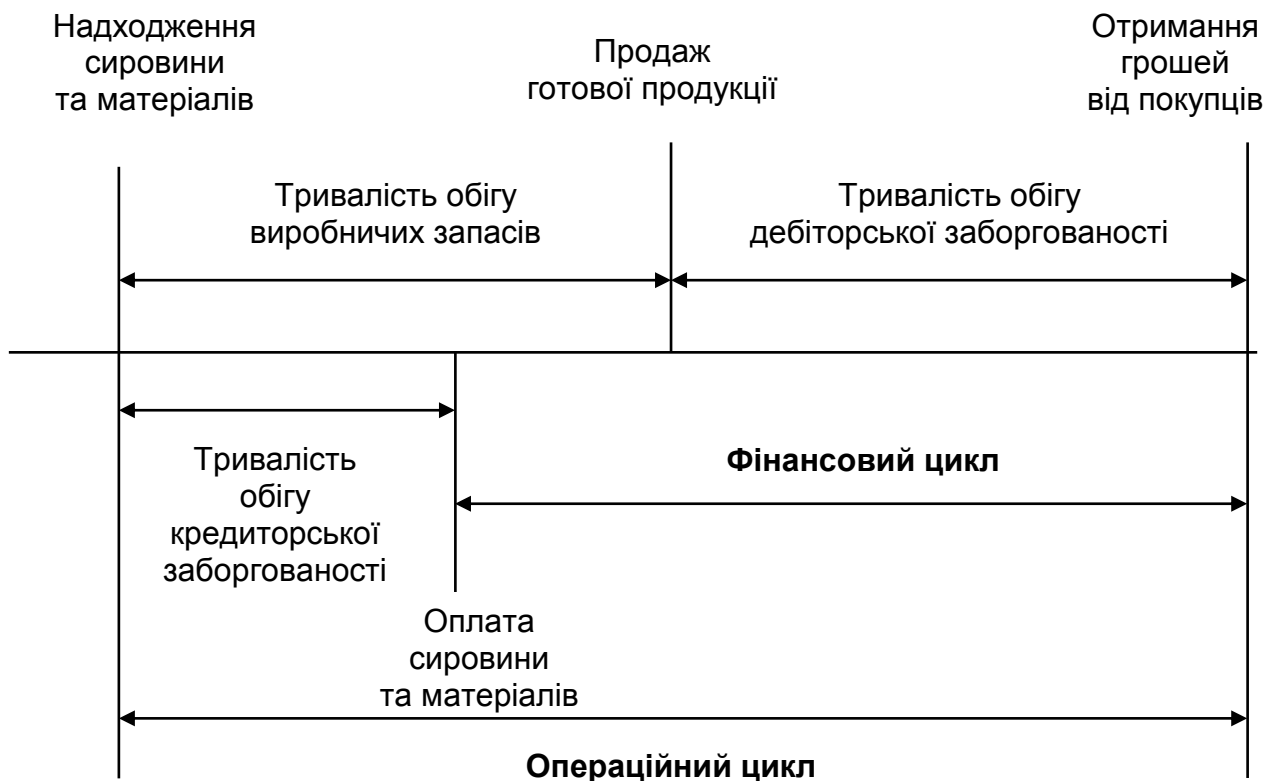

Рис. 6.1. Етапи обігу грошових коштів

Фінансовий цикл (ФЦ) – час, упродовж якого грошові кошти вилучені з обігу підприємства, оскільки в цей час вони функціонують на підприємстві у вигляді товарно-матеріальних цінностей (запасів сировини, матеріалів, готової продукції на складі).

Формула визначення *тривалості фінансового циклу* має такий вигляд:

$$ТФЦ = ТОЦ - ТОК, \quad (6.2)$$

де ТФЦ – тривалість фінансового циклу;

ТОЦ – тривалість операційного циклу;

ТОК – тривалість обігу кредиторської заборгованості.

Тоді з урахуванням визначення тривалості операційного циклу за формулою (6.1) *тривалість фінансового циклу* становить:

$$ТФЦ = ТОВ + ТОД - ТОК. \quad (6.3)$$

Визначити складові частини тривалості фінансового циклу можна таким чином (одиниця вимірювання – дні):

$$TOB = \frac{\text{Середня вартість виробничих запасів}}{\text{Витрати на виробництво продукції}} \times 365; \quad (6.4)$$

$$TOD = \frac{\text{Середня вартість дебіторської заборгованості}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \times 365; \quad (6.5)$$

$$ТОК = \frac{\text{Середня вартість кредиторської заборгованості}}{\text{Витрати на виробництво продукції}} \times 365. \quad (6.6)$$

Якщо тривалість фінансового циклу підприємства зростає, це свідчить про збільшення його потреби в додатковому залученні коштів для фінансування своєї основної діяльності. Зниження цього показника, навпаки, свідчить про те, що підприємство активно залучає кошти кредиторів у вигляді комерційного кредиту, тому потреба у використанні власних коштів зменшується. Якщо розрахований показник тривалості фінансового циклу має від'ємне значення, це говорить про те, що фактично підприємство повністю фінансує свою операційну діяльність за рахунок грошових коштів інших суб'єктів господарювання. При цьому додатково слід звернути увагу на рівень платоспроможності підприємства: чи спроможне воно розраховуватися в повному обсязі перед кредиторами, чи не впливає така ситуація на його фінансовий стан? Якщо ж тривалість фінансового циклу дорівнює нулю, то це означає, що грошові кошти не відволікаються з обігу підприємства, але й не залучаються до нього.

Головною метою аналізу руху грошових коштів є оцінка спроможності підприємства генерувати грошові кошти в необхідному розмірі та терміни, необхідні для здійснення запланованих витрат. Логіка аналізу руху грошових коштів полягає в тому, щоб визначити їхній залишок на початок і кінець періоду за видами діяльності, а також дослідити їхнє надходження та напрями використання.

У процесі аналізу руху грошових коштів доцільним є використання методів горизонтального та вертикального аналізу. Відповідно, за їх допомогою на основі даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності про рух грошових коштів складають аналітичну таблицю (табл. 6.1). Розраховані в таблиці дані та інша фінансова інформація про рух грошових коштів можуть бути використані для розрахунку відповідних аналітичних показників.

Так, у практиці фінансового аналізу використовують групу коефіцієнтів розрахункової платоспроможності, які розраховують як відношення обсягу грошових надходжень від певного виду діяльності або загалом по підприємству до обсягу відповідних виплат. Відповідно, такі показники можуть застосовувати як до грошових потоків від певних видів діяльності, так і до грошових потоків підприємства загалом. Базова формула розрахунку коефіцієнта платоспроможності має такий вигляд:

$$K_{\text{пл.}} = \frac{\Gamma_{\text{н}}}{\Gamma_{\text{в}}}, \quad (6.7)$$

де $K_{\text{пл.}}$ – коефіцієнт платоспроможності;

$\Gamma_{\text{н}}$ – грошові надходження;

$\Gamma_{\text{в}}$ – грошові витрати.

Розрахунок цього коефіцієнта є необхідним та доцільним для того, щоб встановити, на скільки в разі несприятливих умов можуть бути скорочені надходження грошових коштів без загрози для виконання необхідних розрахунків. Коефіцієнт платоспроможності не має бути меншим за одиницю.

Інакше можна говорити про те, що поточних надходжень недостатньо для здійснення поточних платежів і підприємство здійснює їх за рахунок залишку грошових коштів на початок періоду. У зв'язку із цим, слід зазначити, що однією з основних умов стабільного фінансового стану підприємства є достатній обсяг вхідних грошових потоків, що забезпечують покриття його поточних зобов'язань. Недотримання такого співвідношення може призвести до виникнення фінансових проблем, пов'язаних із платоспроможністю підприємства та забезпеченням його безперебійного функціонування.

Ще одним показником, що вказує на можливість появи фінансових ускладнень, є тенденція до скорочення частки грошових коштів у складі оборотних активів підприємства за зростаючого обсягу його поточних зобов'язань.

Також важливим об'єктом аналітичного оцінювання є результат руху грошових коштів від поточної діяльності, за його динамікою можна оцінювати спроможність підприємства генерувати грошові кошти в результаті своєї основної діяльності.

Показники ефективності управління грошовими потоками включають такі:

коефіцієнт ліквідності грошового потоку характеризує здатність підприємства покривати надходженнями необхідні витрати грошових коштів у звітному періоді;

коефіцієнт ефективності грошового потоку демонструє ефективність управлінських рішень щодо формування грошових коштів підприємства та показує, який розмір чистого грошового потоку отриманий з одиниці витрачених грошових коштів;

коефіцієнт достатності чистого грошового потоку визначає здатність підприємства за його рахунок задовольняти свої основні потреби у грошових виплатах, тобто забезпечувати повернення боргів, придбання запасів для операційної діяльності та виплату дивідендів;

коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку показує, який розмір чистого прибутку отриманий щодо одиниці чистого грошового потоку, тобто дає можливість оцінити рівень ефективності його формування;

коефіцієнти рентабельності отриманих і витрачених грошових коштів характеризують обсяг чистого прибутку, який припадає на одиницю отриманих чи витрачених грошових коштів, відповідно (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Показники ефективності управління грошовими потоками

Показники	Формули розрахунків
1	2
Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	$K_{лп.} = \frac{ВГП_{поз.} - (ГГКк - ГКп)}{ВГП_{нег.}}$ <p>де ВГП_{поз./нег.} – валовий грошовий потік позитивний/негативний; ГК_{к/п} – грошові кошти на кінець/початок періоду</p>
Коефіцієнт ефективності грошового потоку	$K_{еп} = \frac{ЧГП}{ВГП_{нег.}}$ <p>де ЧГП – чистий грошовий потік</p>
Коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку	$K_{рчп} = \frac{ЧП}{ЧГП}$ <p>де ЧП – чистий прибуток.</p>

1	2
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	$K_{чгп} = \frac{ЧГП}{ОБ + \Delta Z_{тм} + Д},$ <p>де ОБ – сума виплат основного боргу за довго- і короткостроковими кредитами та позиками підприємства; $\Delta Z_{тм}$ – сума приросту запасів товарно-матеріальних цінностей у складі оборотних активів підприємства; Д – сума відсотків, виплачених власникам підприємства</p>
Коефіцієнт рентабельності грошових коштів отриманих	$K_{ргко} = \frac{ЧП}{ВГП_{поз.}}$
Коефіцієнт рентабельності грошових коштів витрачених	$K_{ргкв} = \frac{ЧП}{ВГП_{нег.}}$

Загалом аналіз розглянутих коефіцієнтів дає можливість визначити, наскільки ефективно відбувається формування вхідних і вихідних грошових потоків підприємства та чи забезпечено необхідний і достатній рівень ліквідності.

Оцінка оптимального рівня грошових коштів ґрунтується на забезпеченні компромісу між ефективністю діяльності та ліквідністю підприємства. Із метою оптимізації залишку коштів на рахунках підприємства можливе використання математичних моделей зарубіжних дослідників (моделей Баумоля та Міллера – Ора) і розробок вітчизняних фахівців (І. О. Бланка та ін.).

Запитання для самодіагностики:

1. Дайте визначення змісту поняття "грошовий потік". Чи є відмінності між поняттями "грошовий потік" та "грошові кошти підприємства"?
2. Які види грошових потоків за видами діяльності підприємства ви знаєте? Що входить до їхнього складу?
3. Як пов'язані між собою поняття позитивного, негативного та чистого грошового потоку? Як визначається їхній зміст?

4. У чому полягає головна мета аналізу грошових коштів і їхнього руху?
5. Перелічіть аналітичні процедури, що використовують у межах аналізу грошових коштів підприємства.
6. Дайте визначення операційного та фінансового циклу підприємства. Які фактори впливають на їхнє формування?
7. Як визначити тривалість операційного та фінансового циклів? На яку величину вони відрізняються?
8. Яким чином застосовують методи горизонтального та вертикального аналізу у процесі дослідження руху грошових коштів підприємства?
9. Як визначають коефіцієнт розрахункової платоспроможності, за якими напрямками аналізу можливе його застосування?
10. Охарактеризуйте показники ефективності управління грошовими потоками підприємства. Як їх розраховують і що вони відображають?
11. Із якою метою на підприємстві здійснюють оцінювання оптимального рівня грошових коштів? Які моделі використовують?
12. Чи впливає час на вартість грошей? Які методи оцінювання вартості грошових потоків у часі ви знаєте?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 6.1. Для підприємств, що функціонують у ринкових умовах, забезпечення безперервності руху грошових коштів стає головним завданням, успішне вирішення якого зможе забезпечити ефективне функціонування основної діяльності та своєчасне погашення зобов'язань. Аналіз термінів оборотності складових елементів оборотних активів (виробничих запасів, готової продукції, дебіторської заборгованості) і швидкості погашення кредиторської заборгованості підприємства дає змогу визначити, за рахунок яких коштів профінансовано процес виробництва продукції, і отже, зробити висновок про потребу в додатковому залученні внутрішнього або зовнішнього фінансування. У зв'язку із цим, необхідно, використовуючи дані фінансової звітності (форми № 1 та 2), визначити тривалість операційного та фінансового циклу досліджуваного підприємства. Рекомендований період дослідження – два роки. У процесі формування висновків слід особливу увагу звернути на таке:

як змінюється тривалість операційного та фінансового циклів підприємства в динаміці. Зазначте, які фактори вплинули на виявлені під час аналізу зміни;

чи є значення тривалості фінансового циклу від'ємним протягом аналізованого періоду або в одному часовому періоді. Поясніть, про що це свідчить;

які заходи можуть забезпечити прискорення руху грошових коштів на аналізованому підприємстві. Дайте обґрунтовані рекомендації.

Завдання 6.2. За даними форми № 3 "Звіт про рух грошових коштів" досліджуваного підприємства складіть узагальнювальну таблицю для здійснення аналізу руху грошових коштів із використанням методів горизонтального та вертикального аналізу. У процесі формування аналітичних висновків слід звернути увагу на таке:

який вид діяльності генерує найбільший обсяг вхідних і вихідних грошових потоків (операційна, інвестиційна, фінансова);

яким є результат визначення чистого грошового потоку за видами діяльності та загалом за звітний період (позитивний чи негативний), які фактори вплинули на його формування;

за яким видом діяльності грошові потоки формують найбільшу частку в загальному обсязі грошових потоків підприємства;

які проблеми виявлено у структурі формування грошових потоків підприємства та які заходи можуть бути рекомендовані для їх усунення.

Рекомендована література: [2 – 4; 16; 18 – 20].

Розділ 3

Аналіз фінансового стану підприємства

7. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємств

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань щодо розуміння змісту та взаємозв'язку понять "ліквідність" і "платоспроможність", а також прикладних умінь і навичок в оцінюванні ліквідності балансу, розрахунку коефіцієнтів ліквідності та формування обґрунтованих аналітичних висновків про рівень ліквідності та платоспроможності суб'єкта господарювання.

Професійні компетентності:

здатність до розуміння економічного змісту і відмінностей між поняттями "ліквідність активів", "ліквідність балансу", "ліквідність підприємства" та "платоспроможність";

здатність до аналітичного оцінювання ліквідності балансу на основі відповідності структури активів і пасивів;

здатність до реалізації аналітичних процедур щодо оцінювання рівня ліквідності та платоспроможності підприємства на основі розрахунку коефіцієнтів ліквідності;

здатність до формування інформаційного забезпечення і презентації аналітичних висновків про рівень ліквідності та платоспроможності підприємства;

здатність до розроблення рекомендацій щодо підвищення здатності підприємства до повного та своєчасного виконання зобов'язань.

Ключові слова: ліквідність активів, ліквідність балансу, ліквідність підприємства, платоспроможність, абсолютно ліквідні активи, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, власні оборотні кошти, коефіцієнти забезпеченості власними оборотними коштами.

7.1. Економічна сутність ліквідності та платоспроможності підприємства

Одним із найважливіших завдань формування структури майна суб'єкта господарювання є забезпечення достатньої кількості платіжних засобів,

тобто активів, що можуть бути використані підприємством для здійснення розрахунків за платіжними зобов'язаннями, які виникли в ході його діяльності за реалізовані йому активи, надані послуги, виконані роботи та визначені до сплати вимоги. У зв'язку із цим, фінансовий стан суб'єкта господарювання в короткостроковій перспективі оцінюють характеристиками ліквідності та платоспроможності, що в найбільш загальному вигляді характеризують його здатність вчасно і в повному обсязі здійснювати розрахунки за платіжними зобов'язаннями. Здійснення аналізу ліквідності та платоспроможності є важливим не лише для підприємства, але й для його інвесторів і кредиторів.

Слід зазначити, що, незважаючи на їхню спорідненість і тісний зв'язок, поняття ліквідності та платоспроможності не є тотожними. Варто розглянути більш детально їх зміст.

Ліквідність – це здатність активів до трансформації у грошові кошти. Вона характеризується наявністю в підприємства ліквідних засобів у формі залишку грошей у касі, грошових коштів на рахунках у банку та тих елементів оборотних активів, які легко реалізуються.

Ступінь ліквідності активу визначають за тривалістю часового періоду, протягом якого можна його перетворити у грошові кошти (чим коротший термін трансформації, тим вищою є ліквідність цього виду активу). Слід зазначити, що у складі поточних активів є такі елементи, швидка реалізація яких можлива лише за умови зниження ціни їхнього продажу. До таких елементів відносять, наприклад, виробничі запаси, сума, отримана від реалізації яких може бути більш ніж наполовину меншою, ніж їхня балансова вартість. У зв'язку із цим, ліквідність активів варто розглядати в сукупності двох характеристик:

- як час, необхідний для трансформації активу у гроші;
- як суму, отриману від продажу активу.

Ліквідність балансу визначають за ступенем покриття зобов'язань підприємства такими його активами, термін перетворення яких у готівкові кошти відповідає терміну виконання платіжних вимог. Тому ліквідність балансу досягається дотриманням необхідних співвідношень між структурованими за часом зобов'язаннями підприємства та обсягами активів, що мають відповідний рівень ліквідності.

Ліквідність підприємства характеризує наявність у нього оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових

зобов'язань. Зміст цього підходу полягає в тому, що якщо процеси виробництва й реалізації продукції відбуваються в нормальному режимі, то грошових коштів, які надходять від покупців продукції, буде достатньо для розрахунків із зовнішніми та внутрішніми кредиторами, тобто розрахунків за поточними зобов'язаннями.

В економічній літературі спостерігається багатоваріантність тлумачень терміна "ліквідність підприємства". Узагальнюючи сучасні підходи, можна встановити, що *ліквідність підприємства* – це його здатність у разі виникнення будь-яких обставин за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел оперативно формувати резерви платіжних коштів, необхідних для погашення боргів та постійно, на будь-який момент часу, підтримувати рівновагу між обсягами й термінами перетворення активів у грошові кошти та обсягами й термінами виконання зобов'язань. Ліквідність підприємства як об'єкта дозволяє йому залучати додаткові кошти у процесі своєї діяльності та залежить від його іміджу, рівня інвестиційної привабливості тощо.

У свою чергу, **платоспроможність** підприємства характеризується його можливістю та здатністю вчасно й повністю виконувати свої поточні фінансові зобов'язання перед контрагентами, персоналом, банками, державою та іншими суб'єктами.

Основними ознаками платоспроможності є:

- наявність грошових коштів на поточному рахунку в обсязі, достатньому для виконання зобов'язань;
- відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Оцінка платоспроможності необхідна не тільки для підприємства, але й для його зовнішніх партнерів і потенційних інвесторів. Переважно, у процесі досліджень виділяють поточну й перспективну платоспроможність.

Поточна платоспроможність характеризує поточний стан розрахунків на підприємстві, її оцінюють на підставі даних про його фінансові потоки: надходження грошових коштів мають забезпечити виконання негайних зобов'язань суб'єкта господарювання.

Перспективна платоспроможність визначає можливість підприємства своєчасно розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями, її досліджують, переважно, за допомогою показників ліквідності. Саме тому як перспективну, так і поточну платоспроможність визначають, у першу

чергу, за рівнем ліквідності його активів. При цьому підприємство може бути платоспроможним на певний момент часу, але втратити цю здатність у майбутньому та навпаки.

Взаємозв'язок між платоспроможністю й характеристиками ліквідності підприємства показано на рис. 7.1.

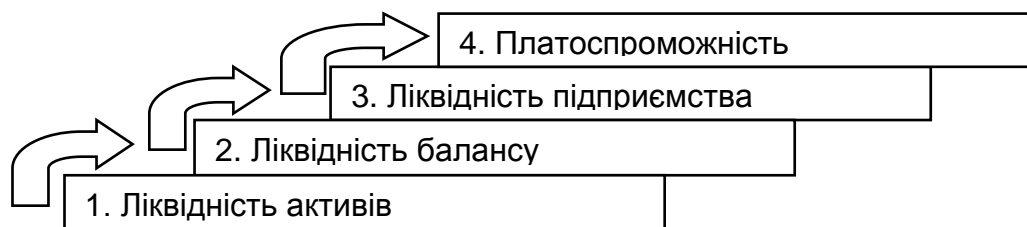

Рис. 7.1. **Взаємозв'язок між характеристиками ліквідності та платоспроможності**

Слід зазначити, що ліквідність є менш динамічною категорією, ніж платоспроможність. Це пояснюється тим, що в міру стабілізації виробничої діяльності підприємства в нього поступово складається визначена структура активів і джерел коштів, різкі зміни якої не є типовими, тому показники ліквідності звичайно варіюють у певних, цілком передбачуваних межах.

Навпаки, фінансовий стан із погляду поточної платоспроможності може бути досить мінливим: незважаючи на те що підприємство на конкретну дату характеризується як платоспроможне, уже в наступному періоді ситуація може кардинально змінитися, унаслідок настання термінів розрахунку за певним видом зобов'язань, з одного боку, і відсутності коштів, наприклад, у результаті їхнього ненадходження за відвантаженою раніше продукцією, з іншого.

Неплатоспроможність, відповідно, визначають як неспроможність суб'єкта господарювання виконати після настання встановленого терміну в повному обсязі грошові зобов'язання перед кредиторами. Неплатоспроможність може набирати різного вигляду, залежно від її впливу на фінансовий стан підприємства. Так, потрапляння до зони *тимчасової неплатоспроможності* практично не загрожує стійкому фінансовому стану суб'єкта господарювання.

Періодична неплатоспроможність, тобто затримки з виконання фінансових зобов'язань, що виникають із певною регулярністю, свідчить про необхідність у розробленні й реалізації негайних заходів щодо її усунення та покращення фінансового стану підприємства.

Хронічна неплатоспроможність свідчить про нестійкий, незадовільний фінансовий стан суб'єкта господарювання та в разі її розвитку може призвести до банкрутства.

Тому, аналізуючи стан платоспроможності підприємства, необхідно визначити й дослідити причини виникнення фінансових розривів, оцінити частоту їхнього виникнення та тривалість періоду невиплати боргів, детально проаналізувати склад кредиторів тощо.

7.2. Аналіз ліквідності балансу

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні коштів по активу, згрупованих за ступенем їхньої ліквідності та розташованих у порядку зниження міри ліквідності, із зобов'язаннями, поданими в пасиві, згрупованими за термінами їхнього погашення та розташованими в порядку збільшення цих термінів.

Аналіз ліквідності балансу розпочинають із групування активів за ступенем ліквідності. Це обумовлено тим, що до складу активів суб'єкта господарювання входять різномірні елементи, серед яких є як ті, що легко реалізуються, так і ті, що складно реалізувати, із метою погашення зовнішньої заборгованості.

Таким чином, *за ступенем ліквідності* статті активів можна умовно розподілити на чотири групи:

1-ша група (A1) – абсолютно ліквідні активи, що можуть бути в мінімальний термін перетворені на грошові кошти або вже є ними (грошові кошти й короткострокові фінансові вкладення).

2-га група (A2) – активи, що швидко реалізуються (готова продукція, товари та дебіторська заборгованість). Ліквідність цих активів залежить від таких факторів, як: своєчасність відвантаження продукції; оформлення банківських документів; швидкість платіжного документообігу; попит і конкурентоспроможність продукції; місцезнаходження та платоспроможність контрагентів, умови надання комерційних кредитів покупцям; форми розрахунків тощо.

Основним компонентом цієї групи є дебіторська заборгованість. Тому, із метою підвищення ліквідності, підприємство необхідною мірою може управляти активами цієї групи, зокрема, змінюючи терміни кредитування покупців.

3-тя група (А3) – активи, що повільно реалізуються (виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів та інші оборотні активи).

Загалом сума активів перших трьох груп дорівнює підсумку II розділу активу балансу "Оборотні активи". Слід зазначити, що оборотні активи взаємопов'язані в межах кругообігу коштів, що відображено їхньою послідовною трансформацією з однієї групи активів в іншу.

4-та група (А4) – активи, що важко реалізуються (основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення, незавершене будівництво) – тобто необоротні активи, вартість яких відображено в підсумку I розділу активу балансу.

Пропорцію, у якій мають перебувати групи активів за рівнем їхньої ліквідності, визначають за:

- 1) характером і сферою діяльності підприємства;
- 2) швидкістю обороту коштів підприємства;
- 3) співвідношенням оборотних і необоротних активів;
- 4) ступенем ліквідності поточних активів;
- 5) сумою та строковістю зобов'язань, для покриття яких призначено статті активів тощо.

Оскільки у складі пасивів можна виділити зобов'язання різного рівня строковості, то це потребує формування в підприємства адекватної структури активів.

У зв'язку із цим, усі зобов'язання підприємства, *залежно від строковості їхнього погашення*, розподіляють на чотири групи:

1-ша група (П1) – найбільш строкові зобов'язання (поточна кредиторська заборгованість підприємства);

2-га група (П2) – короткострокові зобов'язання (короткострокові кредити банку й інші поточні зобов'язання та забезпечення з терміном погашення до одного року);

3-тя група (П3) – довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банку, інші зобов'язання та забезпечення з терміном погашення більшим за один рік);

4-та група (П4) – постійні (стійкі) пасиви (власний капітал, що постійно перебуває в розпорядженні підприємства).

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконано такі співвідношення:

$$A1 \geq П1, A2 \geq П2, A3 \geq П3, A4 \leq П4. \quad (7.1)$$

При цьому, якщо виконано перші три обов'язкових умови ліквідності $A1 \geq П1, A2 \geq П2, A3 \geq П3$, то виконується й остання нерівність $A4 \leq П4$, яка має балансувальний характер і підтверджує наявність у суб'єкта господарювання власних оборотних коштів та означає дотримання мінімальної умови фінансової стійкості підприємства.

Невиконання однієї з перших трьох нерівностей свідчить про порушення ліквідності балансу. При цьому нестача коштів за однією групою активів компенсується їх надлишком за іншою групою лише теоретично, оскільки активи різних груп мають, відповідно, різний рівень ліквідності. Тому, якщо будь-яка з нерівностей має знак, протилежний зафіксованому в оптимальному варіанті, ліквідність балансу більшою або меншою мірою буде відрізнятись від абсолютної.

Так, порушення співвідношення $A1 \geq П1$ свідчить про нестачу абсолютно ліквідних активів, необхідних для виконання найбільш строкових зобов'язань. Така ситуація може також характеризувати порушення *абсолютної ліквідності* підприємства.

Невиконання співвідношення $A2 \geq П2$ свідчить про порушення *поточної ліквідності* та нестачу швидкоореалізованих елементів активів для виконання короткострокових зобов'язань. *Поточна ліквідність* характеризує платоспроможність підприємства в найближчий до моменту здійснення аналізу час.

Порівняння активів, що повільно реалізуються, із довгостроковими зобов'язаннями відображає *перспективну ліквідність*, тому невиконання співвідношення $A3 \geq П3$ свідчить про можливе її порушення. *Перспективна ліквідність* являє собою прогноз платоспроможності підприємства в майбутньому на основі зіставлення потенційних надходжень і платежів.

Вивченням співвідношень указаних груп активів і пасивів за декілька періодів можна встановити тенденції у структурі балансу та його ліквідності.

У процесі здійснення аналізу ліквідності балансу і формування аналітичних висновків необхідно пам'ятати, що розподіл оборотних засобів на ті, що важко та легко реалізуються, не є постійним і може змінюватися зі зміною конкретних економічних умов. Наприклад, в умовах нестабільного постачання або інфляції підприємство може збільшувати вкладення коштів у виробничі запаси та інші види товарно-матеріальних цінностей, ринкові ціни на які стабільно зростають, що дасть підґрунтя зарахувати їх до активів, які легко реалізуються. З іншого боку, зростання частки дебіторської заборгованості позитивно характеризує ліквідність із першого погляду, але якщо якість такої заборгованості є низькою, то це може свідчити про збільшення обсягу відволікання коштів з обороту підприємства, що негативно вплине на рівень платоспроможності.

У свою чергу, зростання обсягу та частки оборотних активів, що важко реалізуються, має серйозні негативні наслідки для підприємства, що полягають не лише у зниженні рівня ліквідності його активів. Крім того, зростає обсяг так званого "мертвого" капіталу, унаслідок чого уповільнюється оборотність коштів і, відповідно, знижується ефективність діяльності. Основними причинами настання такої ситуації є [16]:

а) недостатня або низька якість, завищена ціна продукції, що виробляє підприємство;

б) невідповідність місткості ринку, на якому передбачено реалізацію продукції, обсягу її виробництва;

в) послаблений контроль за зберіганням товарно-матеріальних цінностей, коли формально зроблена інвентаризація не дає змоги скласти об'єктивну картину наявності та стану запасів матеріальних цінностей на підприємстві;

г) відсутність оперативного контролю за дебіторською заборгованістю та її аналізу.

Також здійснення підприємством або його кредиторами аналізу ліквідності балансу має супроводжуватися уточненням таких питань (якщо це можливо):

наскільки підприємство спроможне вільно розпоряджатися своїми активами, чи не є вони предметом застави (наявність таких активів знижує рівень ліквідності суб'єкта господарювання);

наскільки високою є можливість швидкої втрати активами їхньої вартості, унаслідок морального або фізичного зносу (також може негативно вплинути на ступінь ліквідності активів);

чи не є рахунки підприємства замороженими, унаслідок судових рішень, що перешкоджає їхній доступності, наскільки високим є рівень доступності активів підприємства загалом;

чи має підприємство умовні зобов'язання (гарантійні, тощо), що можуть виникнути, унаслідок несприятливого рішення за судовим розглядом, що потребує використання частини ліквідних активів для їхнього погашення;

чи контролює підприємство свої активи повністю, чи спроможне воно швидко переміщувати або приховувати активи (наприклад, переказати грошові кошти з одного рахунка на інший, відомості про який недоступні кредиторам) і т. ін.

7.3. Аналіз показників ліквідності

Основним методичним підходом до аналізу ліквідності є розрахунок та інтерпретація відповідних фінансових коефіцієнтів (табл. 7.1), що здійснюються за допомогою порівняння окремих груп оборотних активів із поточними зобов'язаннями підприємства на основі даних балансу.

Так, показником ліквідності, що найчастіше зустрічається в сучасних методиках аналізу, є **коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття)**. Його розраховують як співвідношення поточних активів та поточних зобов'язань підприємства, він характеризує загальний рівень достатності оборотних активів, необхідний для своєчасного погашення поточних боргів. Значення коефіцієнта показує, скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожну грошову одиницю короткострокових зобов'язань. Теоретично достатнім значенням цього показника є інтервал від 1,5 до 2.

Коефіцієнт швидкої (проміжної, критичної) ліквідності розраховують за більш вузьким колом оборотних активів, коли з їхньої загальної величини віднімають найменш ліквідну частину – запаси. Інша інтерпретація цього показника полягає в такому: він показує, яку частину короткострокового позикового капіталу може бути погашено за рахунок частини оборотних активів, поданих у фінансовій формі (грошові кошти, поточні фінансові інвестиції та дебіторська заборгованість). Орієнтовне значення показника перебуває в інтервалі від 0,7 до 1 (за деякими методиками від 0,5 до 1).

Алгоритм розрахунку показників ліквідності підприємства

Показники	Формули розрахунків	Джерело інформації
1. Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$)	$\frac{\text{Оборотні активи (ОА)}}{\text{Короткостроковий позиковий капітал (ПК}_{кстр})}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1195}}{\text{ф. 1, р. 1695}}$
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{шл}$)	$\frac{\text{Оборотні активи (ОА)} - \text{виробничі запаси (ВЗ)}}{\text{Короткостроковий позиковий капітал (ПК}_{кстр})}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1195} - \text{р. 1100} - \text{р. 1110}}{\text{ф. 1, р. 1695}}$
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)	$\frac{\text{Грошові кошти (ГК)} + \text{короткострокові фінансові вкладення (КФВ)}}{\text{Короткостроковий позиковий капітал (ПК}_{кстр})}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1160} + \text{р. 1165}}{\text{ф. 1, р. 1695}}$
4. Власні оборотні кошти (ВОК)	Власний капітал (ВК) – необоротні активи (НА)	ф. 1, р. 1495 – ф. 1, р. 1095
5. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами ($K_{вок}$)	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)} - \text{необоротні активи (НА)}}{\text{Оборотні активи (ОА)}}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1495} - \text{р. 1095}}{\text{ф. 1, р. 1195}}$
6. Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними оборотними коштами ($K_{звок}$)	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)} - \text{необоротні активи (НА)}}{\text{Запаси (З)}}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1495} - \text{р. 1095}}{\text{ф. 1, р. 1100} + \text{р. 1110}}$
7. Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів ($K_{ман. вок}$)	$\frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Власні оборотні кошти}}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1165}}{\text{ф. 1, р. 1495} - \text{ф. 1, р. 1095}}$
8. Коефіцієнт покриття запасів ($K_{покр. зап}$)	$\frac{\text{ВОК} + \text{короткострокові кредити банків} + \text{кредиторська заборгованість за товари}}{\text{Запаси (З)}}$	$\frac{\text{ф. 1, р. 1495} - \text{р. 1095} + \text{р. 1600} + \text{р. 1615}}{\text{ф. 1, р. 1100} + \text{р. 1110}}$

Найбільш жорстким критерієм є **коефіцієнт абсолютної ліквідності**, котрий розраховують відношенням найбільш ліквідних активів до поточних зобов'язань. Він показує, яка частина короткострокової заборгованості може бути в разі потреби погашена негайно. Теоретично достатнім вважають, якщо коефіцієнт абсолютної ліквідності перебуває в межах 0,2 – 0,35, тобто від 20 до 35% поточних боргів підприємство може одночасно покрити абсолютно ліквідними активами.

Сучасні методики фінансового аналізу передбачають використання в чисельнику цього коефіцієнта під час його розрахунку лише грошових коштів та їх еквівалентів.

Показник власних оборотних коштів характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття його поточних активів. Він характеризує свободу маневрування та фінансову стійкість підприємства з позиції забезпечення його поточної діяльності.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами визначають як відношення величини власних оборотних коштів до обсягу оборотних активів підприємства, він показує, яку частину оборотного капіталу профінансовано за рахунок власних джерел фінансування підприємства. Чим більший цей показник, тим вище оцінюють платоспроможність і кредитоспроможність суб'єкта господарювання.

Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами визначає, яку частину матеріальних запасів підприємства профінансовано за рахунок його власного капіталу. Розраховують як співвідношення власних оборотних коштів до величини запасів за даними балансу підприємства. У сучасних методиках аналізу його значення рекомендують як таке, що має бути не нижчим за 0,5.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів характеризує частку власних оборотних коштів, утілених у формі абсолютно ліквідних активів – грошових коштів. Відповідно, чим більше значення цього показника, тим вищим є рівень можливості підприємства негайно виконувати свої поточні зобов'язання, а отже, рівень ліквідності та платоспроможності підприємства загалом. Зростання коефіцієнта в динаміці розглядають як позитивну тенденцію.

Слід зазначити, що якщо власні оборотні кошти підприємства мають від'ємне значення, то результати розрахунків останніх трьох показників не будуть мати адекватної економічної інтерпретації та, відповідно, розраховувати ці показники у процесі аналізу недоцільно.

Коефіцієнт покриття запасів показує співвідношення величини "нормальних" джерел покриття запасів до величини запасів. До таких джерел належать власні оборотні кошти, короткострокові банківські кредити та кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Якщо значення показника менше за 1, то поточний фінансовий стан підприємства доцільно вважати нестійким.

У межах здійснення аналізу важливим етапом є інтерпретація та формування висновків за розрахованими коефіцієнтами. Доцільно досліджувати їх у динаміці, порівняно з показниками інших підприємств галузі або середніми значеннями по групі однотипових підприємств. Із метою підвищення достовірності аналізу показників ліквідності, традиційно рекомендують ураховувати специфіку виробничої діяльності суб'єкта господарювання та особливості індивідуальної структури його поточних активів і поточних зобов'язань.

Запитання для самодіагностики:

1. Дайте характеристику платіжних засобів і строкових зобов'язань суб'єкта господарювання.
2. Розкрийте зв'язок та опишіть відмінності між категоріями "ліквідність" і "платоспроможність".
3. Розкрийте зміст понять "ліквідність активів" та "ліквідність підприємства".
4. Охарактеризуйте класифікаційні аспекти платоспроможності як економічної категорії.
5. Розкрийте сутність і види неплатоспроможності підприємства. Яким чином вона визначає фінансовий стан суб'єкта господарювання?
6. Розкрийте зміст економічної категорії "ліквідність балансу". Як її визначають?
7. Охарактеризуйте групи активів підприємства за ступенем їхньої ліквідності та групи пасивів за рівнем строковості виконання зобов'язань.
8. Виконання якої нерівності характеризує ліквідність балансу як абсолютну?
9. Про що свідчить невиконання необхідних співвідношень між групами активів і пасивів у процесі оцінювання ліквідності балансу?
10. Які коефіцієнти оцінки ліквідності ви знаєте? За яким загальним принципом їх побудовано?
11. Охарактеризуйте економічний зміст коефіцієнтів поточної, швидкої та абсолютної ліквідності.

12. Що відображає та як інтерпретують показник власних оборотних коштів підприємства?

13. Які показники характеризують ступінь фінансування оборотних активів власним капіталом підприємства?

14. Які фактори необхідно враховувати під час здійснення аналізу ліквідності балансу та коефіцієнтів ліквідності?

15. Які активи належать до групи абсолютно ліквідних? Чому?

16. Хто є потенційними користувачами результатів аналізу ліквідності та платоспроможності підприємства? У чому полягають їхні інформаційні потреби?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 7.1. Ліквідність балансу багато в чому визначає рівень платоспроможності та фінансової рівноваги підприємства. До того ж слід пам'ятати, що вона формується під впливом низки факторів, що виникають як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі функціонування суб'єкта господарювання. На основі даних форми № 1 "Баланс" необхідно оцінити ліквідність балансу аналізованого підприємства на основі здійснення відповідних розрахунків за два роки. У процесі формування висновків слід:

оцінити ліквідність балансу досліджуваного підприємства як абсолютну або як таку, що тою чи іншою мірою відрізняється від абсолютної, обґрунтувати отриманий результат;

проаналізувати, як змінюються співвідношення між групами активів і пасивів досліджуваного підприємства в динаміці, про що це свідчить та чим обумовлено;

зробити загальні висновки про рівень ліквідності балансу суб'єкта господарювання, дати рекомендації щодо його підвищення.

Завдання 7.2. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності підприємства дає можливість оцінити загальний рівень його платоспроможності, тобто здатності до своєчасного й повного виконання наявних поточних зобов'язань. Використовуючи дані фінансової звітності обраного підприємства, необхідно розрахувати для нього коефіцієнти ліквідності та здійснити їхній аналіз. Під час дослідження показників необхідно:

розкрити їхній економічний зміст і дати відповідну інтерпретацію визначених кількісних значень показників;

порівняти розраховані значення з нормативними (рекомендованими), установити наявність відхилень, охарактеризувати, про що це свідчить;

проаналізувати динаміку показників ліквідності, пояснити виявлені тенденції;

оцінити рівень ліквідності підприємства загалом та дати відповідні аналітичні висновки.

Рекомендована література: [1; 4; 8 – 10; 16; 19 – 21; 27; 31].

8. Аналіз фінансової стійкості підприємств

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань щодо розуміння змісту категорії "фінансова стійкість" та факторів, що її визначають, практичних умінь і навичок у визначенні типу, розрахунку аналітичних коефіцієнтів та визначенні запасу фінансової стійкості підприємства з використанням відповідних методичних підходів, а також формування обґрунтованих аналітичних висновків.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації змісту й розуміння відмінностей між поняттями "фінансова стійкість", "фінансова рівновага" та "фінансова стабільність";

здатність до визначення типу фінансової стійкості підприємства на основі аналітичних розрахунків;

здатність до реалізації аналітичних процедур оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі розрахунку коефіцієнтів структури капіталу;

здатність до визначення запасу фінансової стійкості підприємства з використанням методу маржинального аналізу;

здатність до формування інформаційного забезпечення та презентації аналітичних висновків про фінансову стійкість суб'єкта господарювання;

здатність до розроблення обґрунтованих рекомендацій щодо забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості й незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансова стабільність, фінансова рівновага, тип фінансової стійкості, джерела фінансування запасів; коефіцієнти, що визначають фінансову стійкість за структурою джерел фінансування; запас фінансової стійкості, поріг рентабельності.

8.1. Сутність і фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства

Однією з найважливіших умов ефективного функціонування підприємства в умовах розвитку кризових явищ у зовнішньому середовищі

та основою стійкого фінансового стану є підтримка його фінансової стабільності.

Фінансова стабільність (за [16]) – це здатність підприємства досягти стану фінансової рівноваги за умови збереження достатнього ступеня фінансової стійкості й підтримувати цей стан у довгостроковій перспективі за ефективного управління фінансами.

Виходячи з наведеного визначення, основними складовими частинами фінансової стабільності підприємства є фінансова рівновага та фінансова стійкість.

Під **фінансовою рівновагою** слід, у першу чергу, розуміти відповідність обсягів формування та використання (споживання) власних фінансових ресурсів. Вона досягається оптимізацією співвідношення між часткою коштів, що капіталізуються, і часткою коштів, що спрямовують на споживання, а також погодженням джерел формування й напрямів використання власних фінансових ресурсів, установленням оптимального співвідношення між зовнішніми та внутрішніми джерелами власних фінансових ресурсів. Інший, більш широкий погляд на розуміння поняття "фінансова рівновага" полягає в тому, що це таке співвідношення власного та позикового капіталу підприємства, за якого за рахунок власних коштів повністю погашають як попередні, так і поточні зобов'язання. Досягнення фінансової рівноваги в будь-якому випадку значною мірою залежить від ефективності облікової політики підприємства, політики формування й розподілу прибутку підприємства, політики залучення коштів, амортизаційної, дивідендної, емісійної політики тощо.

Визначення змісту поняття "фінансова стійкість" також досі залишається предметом дослідження вчених-науковців, тому слід виділити найбільш часто вживані підходи до його розуміння.

Так, під **фінансовою стійкістю** можна розуміти стан активів (пасивів) підприємства, який гарантує йому постійну платоспроможність; характеризує ступень фінансової незалежності підприємства, прибутковості, фінансової рівноваги протягом тривалого періоду, незважаючи на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів.

Інший підхід полягає у тому, що фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, їхнього розподілу та використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку й капіталу за збереження платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової незалежності, інвестиційної привабливості в умовах припустимого рівня ризику.

Ряд науковців зазначають, що фінансову стійкість організації визначають за правилами, спрямованими одночасно на підтримку рівноваги фінансових структур та уникнення ризиків для інвесторів і кредиторів. Тому фінансову стійкість доцільно вимірювати показниками, які характеризують різні види співвідношення між власними та позиковими джерелами коштів, що використовуються для фінансування майна, відображеного в активі балансу.

Аналіз указаних визначень дав змогу встановити, що основним аналітичним об'єктом, який автори виділяють у процесі розгляду фінансової стійкості, є фінансові ресурси, зокрема, така їхня структура або співвідношення, що забезпечує підприємству достатній рівень платоспроможності, прибутковості та інших характеристик стійкого фінансового стану. Таким чином, **фінансова стійкість** – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності достатнього обсягу власних коштів, платоспроможності, стійкої прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення.

Кожне підприємство самостійно визначає межі забезпечення та підтримки фінансової стійкості. Недостатній рівень фінансової стійкості підприємства може призвести до його неплатоспроможності, а надлишковий – буде сприяти створенню "зайвих" запасів і резервів, у зв'язку із чим виростуть видатки на їхнє утримання, буде спостерігатися недоотримання прибутку й гальмування темпів економічного розвитку підприємства.

На фінансову стійкість підприємства впливає ряд **факторів**:

Фактори 1-го рівня – *узагальнювальні (базові)*, які є генератором взаємодії більш дрібних факторів, однак, водночас, узагальнюють їхній вплив на фінансову стійкість підприємств.

До них зараховують:

- фазу економічного розвитку системи;
- стадію життєвого циклу підприємства.

Фактори 2-го рівня – *похідні*, що є результатом дії базових факторів.

До них належать:

а) зовнішні – фактори, що виникають у зовнішньому середовищі, вплив яких пов'язаний із характером державного регулювання (рис. 8.1):

загальноекономічні;

ринкові;

інші фактори;

б) внутрішні – формуються безпосередньо в межах видів діяльності конкретного підприємства:

- операційні;
- інвестиційні;
- фінансові.

Рис. 8.1. Фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства

Фактори 3-го рівня – деталізувальні. За їхньою допомогою з'ясувуть і деталізують механізм впливу на фінансовий стан підприємства похідних факторів. Найважливішим внутрішнім фактором забезпечення

фінансової стійкості є оптимізація складу і структури активів підприємства та джерел їхнього фінансування.

8.2. Методичні підходи до визначення фінансової стійкості

Велика кількість факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства, обумовлює значною мірою відсутність в економічній літературі єдиного підходу до її визначення та оцінювання. У зв'язку із цим, фінансову стійкість підприємств в Україні оцінюють за допомогою різних методик.

Так, як **абсолютний показник фінансової стійкості** підприємства використовують значення власних оборотних коштів. Як уже розглядалося, цей показник можна розраховувати двома способами (формули (4.1) і (4.2)).

Із точки зору оцінювання фінансової стійкості важливим є те, що поточні активи підприємства формують за рахунок довгострокового капіталу (власних коштів та довгострокових зобов'язань), а також короткострокових позикових коштів. Тому їх можна розподілити на дві частини:

- постійну, сформовану за рахунок довгострокових пасивів;
- змінну, сформовану за рахунок поточних зобов'язань.

Наявність власного оборотного капіталу – тобто того обсягу поточних активів, що профінансований власним (1-й спосіб розрахунку) або довгостроковим (2-й спосіб розрахунку) капіталом, у кожний конкретний період часу характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнтний підхід до оцінювання фінансової стійкості підприємства полягає в розрахунку та проведенні аналітичних досліджень сукупності фінансових коефіцієнтів, що характеризують структуру джерел фінансових ресурсів.

У зв'язку із цим, виділяють *два основних підходи* до визначення фінансової стійкості, залежно від інформаційної бази аналізу. Так, за *першого підходу* під час оцінювання фінансової стійкості використовують лише дані про джерела фінансування, тобто дані тільки пасиву балансу.

За *другого підходу* до оцінювання фінансової стійкості підприємства аналізують взаємозв'язок між активом і пасивом балансу, тобто простежують напрями використання коштів. Цей підхід є більш повним і з економічного погляду більш виправданим.

Тому повну оцінку фінансової стійкості слід здійснювати шляхом розрахунку та аналізу таких коефіцієнтів (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Алгоритм розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства

Показники	Формули для розрахунків	Джерело інформації, ф. № 1	Рекомендовані значення
1. Коефіцієнт автономії ($K_{авт.}$)	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Капітал}}$	$\frac{p.1495}{p.1900}$	$\geq 0,5$, збільш.
2. Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{фз}$)	$\frac{\text{Капітал}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{p.1900}{p.1495}$	≤ 2 , зменш.
3. Коефіцієнт фінансового ризику ($K_{фр}$)	$\frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{p.1900 - p.1495}{p.1495}$	$\leq 0,5$, крит. – 1
4. Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($K_{ман. вк}$)	$\frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{p.1495 - p.1095}{p.1495}$	> 0 ; збільш.
5. Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень ($K_{стр. дв}$)	$\frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Необоротні активи}}$	$\frac{p.1595}{p.1095}$	–
6. Коефіцієнт довгострокового залучення коштів ($K_{дзк}$)	$\frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал} + \text{довгострокові зобов'язання}}$	$\frac{p.1595}{p.1495 + p.1595}$	0,4
7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел ($K_{фнкд}$)	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Власний капітал} + \text{довгострокові зобов'язання}}$	$\frac{p.1495}{p.1495 + p.1595}$	0,6

Так, коефіцієнт автономії (коефіцієнт концентрації власного капіталу) характеризує частку власних коштів підприємства (власного капіталу) у загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим більше значення цього коефіцієнта, тим більш фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. Уважають, що в підприємство з великою часткою власного капіталу кредитори швидше вкладають

кошти, оскільки воно більш фінансово стійке та має більше можливостей погасити свої борги за рахунок власних коштів.

Практика свідчить, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто джерела фінансування підприємства мають бути хоча б наполовину сформовані за рахунок власних коштів. У зв'язку із цим, критичне значення коефіцієнта автономії має становити 0,5, однак це положення є більш застосованим для промислових підприємств, а, наприклад, у торгівлі та інших галузях із великою швидкістю обороту коштів частка власного капіталу підприємств може зменшуватися без значної втрати ними фінансової стійкості.

Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до попереднього коефіцієнта та характеризує структуру джерел фінансування з позиції його залежності від зовнішніх джерел фінансування. Зростання цього показника в динаміці означає збільшення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства, тобто втрату ним фінансової незалежності, а отже, і зниження рівня фінансової стійкості.

Коефіцієнт фінансового ризику показує співвідношення залучених коштів і власного капіталу та визначає, скільки одиниць залучених коштів припадає на одиницю власного капіталу. Зростання показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про збільшення рівня ризику для підприємства та його кредиторів і, відповідно, зниження фінансової стійкості та навпаки. Оптимальне значення – 0,5, критичне значення – 1, тобто для підтримки достатнього рівня фінансової стійкості на 1 грн власних коштів має припадати не більше за 1 грн позикового капіталу.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частка власного капіталу перебуває в обігу, тобто в тій формі, яка дає можливість підприємству вільно маневрувати цими коштами (бо вони вкладені в поточні, мобільні активи), тоді як інша – капіталізована. Для забезпечення гнучкості у використанні власних коштів необхідно, щоб коефіцієнт маневреності був достатньо високим. Позитивним буде зростання цього коефіцієнта в динаміці, однак для визначення його оптимального значення необхідно цей показник на конкретному підприємстві порівняти з його середнім значенням у галузі або в конкурентів. Слід зазначити, що для підприємства дуже важливо знайти оптимальне співвідношення між коефіцієнтом фінансової автономії (часткою власного капіталу) і коефіцієнтом маневреності власного капіталу (тобто структурою власного капіталу).

Коефіцієнт структури покриття довгострокових укладень показує, яку частину необоротних активів підприємства профінансовано зовнішніми інвесторами та подано у вигляді довгострокових зобов'язань. Зростання цього показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів довгостроковій перспективі, однак, водночас, наявність подібного фінансування є ознакою добре розробленої стратегії підприємства.

Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих укладень і коефіцієнт довгострокового залучення коштів у сумі становлять одиницю та характеризують структуру довгострокових пасивів підприємства, що складаються із власного капіталу та довгострокових зобов'язань. Тобто перший із показників визначає частку власних коштів у структурі довгострокових джерел фінансування, а другий – частку позикових коштів. Тому зростання коефіцієнта довгострокового залучення коштів у динаміці є негативною тенденцією й означає, що з позиції довгострокової перспективи підприємство все більшою мірою залежить від зовнішніх факторів, а його фінансова стійкість знижується.

Для коректного та інформативного оцінювання фінансової стійкості підприємства розрахункові дані показників порівнюють у динаміці, а також зіставляють із нормативними значеннями, після чого формують аналітичні висновки.

8.3. Характеристика та визначення типу фінансової стійкості

Агрегатний підхід ґрунтується на визначенні фінансової стійкості на підставі агрегованих показників та доповнює викладені методичні підходи на основі того, що дає можливість оцінити ступінь фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел під час формування достатнього обсягу матеріальних запасів, які мають забезпечити безперебійну поточну операційну діяльність. Виділяють чотири **типи фінансової стійкості** підприємства, які характеризуються визначеним співвідношенням матеріальних оборотних коштів і видів джерел їхнього фінансування.

Матеріальні оборотні кошти – подано запасами, вартість яких відображають у II розділі активу балансу та визначають таким чином:

$$З = \text{pp. (1100 + 1110) ф. 1.} \quad (8.1)$$

Види джерел коштів, за рахунок яких може бути профінансовано матеріальні оборотні кошти (запаси):

1. Власні оборотні кошти:

$$\text{ВOK} = (\text{р. 1495} - \text{р. 1095}) \text{ ф. 1} \quad (8.2)$$

2. Власні оборотні кошти та довгострокові позикові джерела формування коштів (функціональний капітал):

$$\begin{aligned} \text{ФК} &= \text{ВOK} + \text{довгострокові зобов'язання} = \\ &= (\text{р. 1495} - \text{р. 1095} + \text{р. 1595}) \text{ ф.1.} \end{aligned} \quad (8.3)$$

3. Загальна величина основних джерел формування коштів:

$$\begin{aligned} \text{ДФ} &= \text{ФК} + \text{короткострокові кредити} = \\ &= (\text{р. 1495} - \text{р. 1095} + \text{р. 1595} + \text{р. 1600}) \text{ ф. 1.} \end{aligned} \quad (8.4)$$

Трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпечення запасів джерелами формування.

1. *Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів:*

$$\pm\Phi^c \geq \text{ВOK} - \text{З.} \quad (8.5)$$

2. *Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових джерел формування запасів:*

$$\pm\Phi^T \geq \text{ФК} - \text{З.} \quad (8.6)$$

3. *Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів:*

$$\pm\Phi^o \geq \text{ДФ} - \text{З.} \quad (8.7)$$

За допомогою цих показників визначають трикомпонентний показник фінансової стійкості підприємства:

$$S(\Phi) = 1, \text{ якщо } \Phi > 0; 0, \text{ якщо } \Phi < 0. \quad (8.8)$$

Після виконання розрахунків наведених показників тип фінансової стійкості підприємства може бути визначено таким чином (табл. 8.2).

Таблиця 8.2

Зведена таблиця показників за типами фінансової стійкості

Показники	Типи фінансової стійкості			
	абсолютна	нормальна	недостатня	кризова
$\Phi^c = \text{ВOK} - \text{З}$	$\Phi^c \geq 0$	$\Phi^c \leq 0$	$\Phi^c \leq 0$	$\Phi^c \leq 0$
$\Phi^T = \text{ФК} - \text{З}$	$\Phi^T \geq 0$	$\Phi^T \geq 0$	$\Phi^T \leq 0$	$\Phi^T \leq 0$
$\Phi^o = \text{ДФ} - \text{З}$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o \leq 0$
$S(\Phi)$	(1; 1; 1)	(0; 1; 1)	(0; 0; 1)	(0; 0; 0)

Слід охарактеризувати виділені типи фінансової стійкості.

Абсолютна фінансова стійкість характеризується тим, що всі запаси підприємства покривають власними оборотними коштами, тобто забезпечення поточної діяльності підприємства абсолютно не залежить від зовнішніх кредиторів. Така ситуація у практиці функціонування суб'єктів господарювання зустрічається дуже рідко. Більш того, її навряд чи можна розглядати як бажану, оскільки це означає, що керівництво компанії не вміє, не бажає або не має можливості використовувати залучені джерела коштів для фінансування операційної діяльності та відмовляється від можливого розширення обсягів виробництва.

Нормальна фінансова стійкість відображає досить раціональне використання підприємством позикових коштів та забезпечує, переважно, високу дохідність поточної діяльності. У цій ситуації підприємство використовує для покриття запасів, крім власних оборотних коштів, також довгостроковий залучений капітал, тобто запаси повністю фінансують за рахунок довгострокових пасивів, що забезпечує достатній рівень фінансової стійкості підприємства. Із погляду фінансового менеджменту, такий тип фінансування матеріальних оборотних активів є найбільш бажаним для підприємства.

Нестійкий фінансовий стан показує, що можливим є порушення фінансової стійкості, оскільки підприємство вдається до залучення короткострокових кредитів для покриття запасів, але зберігається можливість відтворення рівноваги платіжних засобів та платіжних зобов'язань за рахунок

поповнення джерел власних оборотних коштів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів тощо.

Кризовий фінансовий стан визначають за тим, що запаси підприємства фінансують за рахунок джерел, які є найменш надійними з точки зору підтримки фінансової стійкості, а саме короткострокової кредиторської заборгованості. Це свідчить про значне порушення фінансової стійкості та може бути пов'язано з неспроможністю підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Цей тип фінансової стійкості може стати причиною неприпустимого фінансового стану в поточному періоді, що призведе до втрати фінансової рівноваги в довгостроковій перспективі. Фінансовим менеджерам підприємства необхідно з'ясувати причини такого стану джерел фінансування матеріальних запасів та розробити заходи щодо відновлення фінансової стійкості в короткостроковій перспективі. Необхідно спрямовувати дії на скорочення обсягу виробничих запасів, збільшення власних оборотних коштів, прискорення терміну обігу капіталу, інвестованого в поточні активи підприємства тощо.

8.4. Оцінка запасу фінансової стійкості

Важливим аспектом фінансового аналізу та ще одним методичним підходом до оцінювання спроможності суб'єкта господарювання до забезпечення його стійкого функціонування є використання методів маржинального аналізу для визначення запасу фінансової стійкості підприємства, що дає можливість більш глибокого обґрунтування рішень у процесі управління його фінансовими результатами.

Запас фінансової стійкості можна визначити за допомогою маржинального аналізу (або аналізу беззбитковості, або CVP-аналізу), здійснення якого передбачає дотримання ряду умов:

- витрати підприємства розподіляють на дві частини – змінні й постійні;
- змінні витрати змінюються пропорційно обсягу виробництва й реалізації продукції;
- постійні витрати не змінюються в діапазоні ділової активності підприємства, який устанавлюється, виходячи з виробничої потужності підприємства й попиту на продукцію;
- обсяг виробництва й реалізації продукції в межах аналізованого періоду часу є тотожним, тобто запаси готової продукції істотно не змінюються.

Отже, в основу методики покладено розподіл виробничих витрат і витрат на збут, залежно від зміни обсягу діяльності підприємства на змінні (пропорційні) і постійні (непропорційні) та використання категорії маржинального доходу.

Для розрахунку запасу фінансової стійкості підприємства використовують такі показники звіту про фінансові результати підприємства:

- чистий дохід (виручка) від реалізації продукції без ПДВ та акцизного збору;
- маржинальний дохід (відповідає показнику валового прибутку);
- постійні витрати.

Маржинальний дохід підприємства складається із суми постійних витрат і прибутку від реалізації продукції. Тоді **поріг рентабельності** ($П_{рен.}$) – це відношення суми постійних витрат до питомої ваги маржинального доходу у виручці:

$$П_{рен.} = \frac{В_{пост.}}{\text{Питома вага МД}} \times 100, \quad (8.9)$$

де $В_{пост.}$ – постійні витрати;

МД – маржинальний дохід.

Економічний зміст цього показника полягає в тому, що поріг рентабельності визначає суму чистого доходу, необхідну для покриття всіх витрат підприємства, прибуток та рентабельність при цьому дорівнюють нулю. Потім із використанням цього показника розраховують **запас фінансової стійкості**:

$$ЗФС = ВР - П_{рен.} \text{ (в абсолютному виразі);} \quad (8.10)$$

$$ЗФС = \frac{ВР - П_{рен.}}{ВР} \times 100 \text{ (у відсотках),} \quad (8.11)$$

де $ВР$ – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції.

Запас фінансової стійкості підприємства показує, на яку суму підприємство може допустити зменшення свого чистого доходу без потрапляння до зони збитковості діяльності. Фінансовий менеджмент підприємства повинен постійно відстежувати величину запасу фінансової стійкості, оскільки падіння чистого доходу більше, ніж на розраховану величину ЗФС,

призведе до виникнення збитків, що надалі може спричинити скорочення обсягів власного капіталу за рахунок накопичення непокритих збитків, а це, у свою чергу, є однією з важливих передумов банкрутства підприємства.

Запитання для самодіагностики:

1. Розкрийте зміст поняття "фінансова стабільність". Які складові частини на підприємстві її формують?

2. Які сучасні підходи до розуміння змісту категорії "фінансова стійкість" ви знаєте? Охарактеризуйте та порівняйте їх.

3. До яких наслідків на підприємстві може призвести недостатній або надлишковий рівень фінансової стійкості?

4. Дайте характеристику факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства, наведіть їхню класифікацію.

5. Яке інформаційне забезпечення оцінювання фінансової стійкості підприємства використовують, відповідно до наявних підходів?

6. Охарактеризуйте абсолютний показник оцінки фінансової стійкості.

7. Розкрийте коефіцієнтний підхід до оцінювання фінансової стійкості підприємства. У чому полягає економічний зміст використовуваних показників?

8. Яким чином структура капіталу підприємства впливає на рівень його фінансової стійкості?

9. Охарактеризуйте коефіцієнт автономії як основний показник оцінки фінансової стійкості, що використовують у сучасних методиках аналізу фінансового стану підприємств.

10. Охарактеризуйте агрегатний підхід до визначення фінансової стійкості, розкрийте його зміст та порядок розрахунку показників.

11. Охарактеризуйте типи фінансової стійкості підприємства. Чому як об'єкт фінансування під час визначення вказаних типів розглядають саме запаси (матеріальні поточні активи)?

12. Розкрийте зміст підходу до оцінювання запасу фінансової стійкості підприємства, визначте його мету та порядок розрахунку показників.

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 8.1. Платоспроможність та стійкий фінансовий стан підприємства є запорукою його стабільного розвитку. Для оцінювання рівня

фінансової стабільності підприємства доцільно визначити його залежність від зовнішніх джерел фінансування, що особливо актуально для забезпечення безперебійності його поточної діяльності. У зв'язку із цим, за даними, поданими в балансі підприємства, необхідно визначити тип його фінансової стійкості. Період дослідження – два роки. У процесі формування аналітичних висновків слід виконати таке:

визначити тип фінансової стійкості підприємства в динаміці, охарактеризувати економічний зміст отриманих результатів;

охарактеризувати джерела фінансування матеріальних оборотних активів (запасів) підприємства та визначити, яким чином вони впливають на фінансову стійкість і незалежність підприємства;

дати рекомендації щодо підтримки або підвищення фінансової стійкості досліджуваного суб'єкта господарювання.

Завдання 8.2. Важливим фактором, що впливає на рівень фінансової стійкості підприємства, є структура його капіталу та напрями розміщення джерел фінансування в активах. За даними балансу підприємства необхідно розрахувати та проаналізувати коефіцієнти, що характеризують фінансову стійкість підприємства з точки зору залежності від зовнішніх джерел фінансування. Період дослідження – два роки. У процесі формування аналітичних висновків необхідно:

здійснити розрахунки та зробити висновки за кожним коефіцієнтом, виходячи з його змісту, дати відповідну економічну інтерпретацію;

порівняти знайдені значення з рекомендованими (нормативними), визначити та інтерпретувати напрямок відхилень;

проаналізувати динаміку розрахованих коефіцієнтів і сформувані відповідні аналітичні висновки. Надані висновки мають містити оцінку загального рівня фінансової стійкості та залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Рекомендована література: [1; 5; 8 – 10; 16; 18 – 21].

9. Аналіз кредитоспроможності підприємств

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань, практичних умінь і навичок у розумінні змісту поняття "кредитоспроможність", здійсненні оцінки кредитоспроможності позичальника з використанням сучасних методичних підходів та визначенні ризику формування з ним кредитних відносин.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації змісту понять "кредитоспроможність" і "кредитний ризик";

здатність до формування інформаційного забезпечення та використання актуальної нормативно-методичної бази аналізу кредитоспроможності позичальника – юридичної особи;

здатність до проведення аналітичних досліджень і процедур вибору дискримінантної моделі, розрахунку інтегрального показника фінансового стану, визначення класу кредитоспроможності та рівня кредитного ризику суб'єкта господарювання;

здатність до обґрунтування управлінських рішень щодо надання кредиту та формування кредитних відносин із позичальником.

Ключові слова: кредитування, кредитор, позичальник, принципи кредитування, кредитоспроможність, коефіцієнтний підхід, інтегральний показник фінансового стану, клас кредитоспроможності, умови кредитування, кредитний ризик.

9.1. Сутність, значення та принципи кредитування

За своєю сутністю та особливостями участі у процесі суспільного відтворення через забезпечення суб'єктів господарювання фінансовими ресурсами кредит є однією з найскладніших економічних категорій. Найбільш поширеними в сучасній економічній літературі є два підходи до розуміння сутності кредиту:

- кредит розглядають як цінність або вартість, що один економічний суб'єкт (кредитор) надає іншому суб'єкту (позичальнику) на умовах строковості, платності, зворотності та цільового характеру використання коштів;

- кредит уособлює вид економічних відносин, що формуються в суспільстві та забезпечують його розвиток.

Обидва підходи взаємно доповнюють один одного.

Тому під терміном "**кредит**" слід розуміти суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами щодо надання одним із них у тимчасове користування іншому коштів (вартості) у встановленому розмірі на засадах зворотності, платності, терміновості та цільового характеру використання.

Кредитори – це учасники кредитних відносин, які надають у тимчасове користування іншим суб'єктам визначені обсяги коштів, що мають у своїй власності (чи розпорядженні). Кредиторами можуть бути юридичні та фізичні особи, держава, особливе місце серед кредиторів посідають фінансові установи, зокрема, банки.

Позичальники – це учасники кредитних відносин, які потребують залучення встановлених обсягів фінансових ресурсів та можуть отримати їх від кредиторів на визначених умовах, про що укладають із ними кредитну угоду. Під час дії цієї угоди позичальник має право тимчасово розпоряджатися наданими йому коштами, однак лише в її межах. Зміст кредитної угоди розкриває умови надання кредитних коштів, терміни й порядок їхнього повернення та інші параметри, які, у першу чергу, визначає саме кредитор, що не заперечує рівноправності сторін у кредитних відносинах. Позичальниками також можуть бути фізичні та юридичні особи, у тому числі й банки, держава тощо.

Кредитування уособлює процес руху кредитних коштів, що відбувається на засадах, визначених такими **принципами**:

- строковий характер кредитування;
- необхідність у поверненні позичальником наданих коштів кредиту в повному обсязі, тобто зворотний характер руху коштів;
- забезпеченість;
- платний характер користування кредитними коштами;
- цільове призначення.

Строковий характер кредитування передбачає, що кредитор передає позичальнику кошти на заздалегідь установлений термін, який учасники кредитних відносин погоджують і вказують як один з основних параметрів кредитної угоди. Тривалість терміну дії конкретної позички визначають, залежно від мети й об'єкта кредитної операції, а також тривалості обігу капіталу позичальника, у формуванні якого беруть участь залучені ним кошти. Термін кредитування впливає на розмір відсоткової ставки за кредитом, рівень кредитного ризику та ін.

Принцип поверненості позичених коштів означає, що кредитні відносини передбачають повернення коштів, наданих кредитором позичальнику, у повному обсязі. При цьому позичальник може погашати кредит протягом терміну дії кредитної угоди пропорційно однаковими частинами, або за довільним графіком, або ж одномоментно повністю, після закінчення терміну дії угоди.

Принцип забезпеченості передбачає, що отримання коштів позичальником відбувається лише за умови надання ним кредитору певного виду забезпечення, яким може бути майно (нерухоме, рухоме, цінні папери, валютні цінності), що беруть у заставу, а також зобов'язання третьої особи погасити борг перед кредитором у разі його неповернення позичальником (гарантії, поручительства). Розмір майнового забезпечення звичайно встановлюють на рівні, що перевищує розмір позички, на випадок зниження ринкової ціни застави. Реалізація цього принципу покликана, у першу чергу, захистити кредитора від **кредитного ризику** та мінімізувати його втрати в тому разі, якщо позичальник не може повернути взяті в борг кошти. Однак повністю застрахуватися від кредитного ризику кредитор не може: залишається ймовірність знецінення предмета застави, банкрутства гаранта тощо. Тому кредитору доцільно поєднувати вимоги до забезпеченості кредиту зі здійсненням оцінки кредитоспроможності позичальника, тобто застосовувати максимально можливо доступний арсенал засобів мінімізації рівня кредитного ризику.

Платний характер користування кредитними коштами полягає в тому, що позичальник повертає кредитору не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткову вартість у формі відсотків за користування позичкою. Вартість залучення кредитних ресурсів є одним із найважливіших параметрів кредитних відносин. Вона стимулює позичальника до більш виважених рішень щодо доцільності отримання позички та забезпечення максимально ефективного використання позичених коштів.

Цільове призначення позички полягає в тому, що економічні суб'єкти, які виявили намір вступити у кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на що будуть використані позичені кошти. Визначену мету повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Кредитори мають право контролювати дотримання цільових напрямів використання кредитних коштів позичальником.

Перераховані принципи кредитування тісно між собою пов'язані, оскільки впливають із сутності кредиту, і тільки в комплексі можуть забезпечити ефективну реалізацію кредитних відносин.

9.2. Аналіз кредитоспроможності позичальника

Кредитоспроможність визначають за здатністю позичальника в повному обсязі та у визначений термін розраховуватися за своїми борговими

зобов'язаннями. Аналіз кредитоспроможності позичальника є актуальним не лише для банківських установ, для котрих кредитні операції є основним джерелом доходу та одночасно кредитного ризику, і тому в них постійно виникає необхідність в ухваленні обґрунтованих рішень щодо можливості та умов надання кредиту клієнтам – потенційним позичальникам. Для підприємств у процесі управління дебіторською заборгованістю він є важливим інструментом формування кредитної політики, установлення умов надання комерційного або товарного кредиту споживачам продукції, визначення можливостей реалізації продукції з відстроченням платежу.

Кредитоспроможність позичальника характеризується певними параметрами, що обумовлюють перелік об'єктів її оцінки (рис. 9.1).

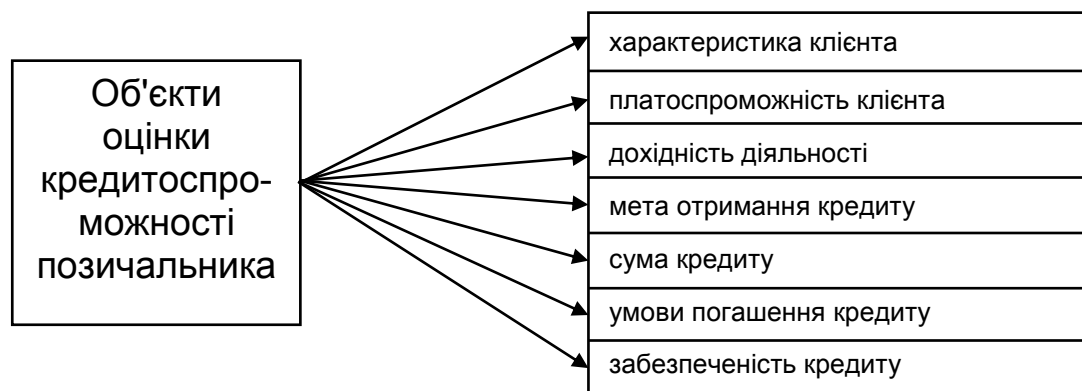

Рис. 9.1. Об'єкти оцінки кредитоспроможності позичальника

Метою аналізу кредитоспроможності є обґрунтування рішення щодо можливості та умов надання кредиту (або припинення кредитних відносин) на основі оцінювання рівня ризику взаємовідносин із позичальником. Інформаційним забезпеченням оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання є його фінансова звітність та інші документи, що надають на вимогу кредитора (якщо це не суперечить вимогам законодавства).

У сучасній українській практиці основні підходи до оцінювання кредитоспроможності позичальників – клієнтів банку – подано в Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [30]. Згідно з ним, рівень кредитного ризику визначають окремо для позичальників – юридичних осіб, бюджетних установ, банків – та за кредитами під інвестиційний проект. Слід розглянути методичні підходи до оцінювання рівня кредитного ризику, та, відповідно, рівня кредитоспроможності позичальників-підприємств.

Так, основним параметром, що впливає на позитивне або негативне рішення банку щодо надання кредиту та визначає умови кредитування, є клас кредитоспроможності позичальника, який визначають за допомогою інтегрального показника фінансового стану підприємства. У Положенні [30] пропонують визначати клас боржника – юридичної особи – за одним із 10 класів. При цьому інтегральний показник фінансового стану розраховують на основі дискримінантної моделі, а вид моделі обирають, залежно від виду економічної діяльності досліджуваного підприємства та його розміру: моделі окремо розроблені для великих і середніх (табл. 9.1), окремо – для малих підприємств [30].

Таблиця 9.1

Моделі розрахунку інтегрального показника фінансового стану для великих та середніх підприємств

Групи видів економічної діяльності	Види моделей
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А	$Z = 2,767 + 0,309 \times X_{11} + 0,821 \times X_{15} + 0,577 \times X_1 + 0,504 \times X_{10} + 0,291 \times X_{16}$
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	$Z = 1,884 + 0,240 \times X_{11} + 0,288 \times X_4 + 0,557 \times X_{15} + 0,335 \times X_2 + 0,678 \times X_{13} + 0,457 \times X_7 + 0,342 \times X_1 + 0,203 \times X_3$
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів: секція G	$Z = 2,366 + 0,430 \times X_1 + 0,656 \times X_{15} + 0,517 \times X_8 + 0,630 \times X_{16} + 0,228 \times X_{10} + 0,489 \times X_{12} + 0,437 \times X_6$
Інші: секції D, E, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U	$Z = 2,042 + 0,686 \times X_6 + 0,473 \times X_{14} + 0,272 \times X_5 + 0,816 \times X_9 + 0,902 \times X_{10} + 0,494 \times X_3$

Значення показників $X_1 - X_{16}$ визначають окремо в межах кожної з моделей, згідно з результатами розрахунків коефіцієнтів фінансового стану досліджуваного суб'єкта господарювання $K_1 - K_{16}$ (для великих та середніх підприємств) (табл. 9.2) та $MK_1 - MK_{16}$ (для малих підприємств) [30].

Розрахунок фінансових показників, що входять до складу дискримінантних моделей визначення інтегрального показника фінансового стану для великих та середніх підприємств

121

Показники	Формули розрахунків	Інформаційне забезпечення розрахунку
1	2	3
К ₁ – показник покриття боргу	$\frac{\text{Короткострокові та довгострокові зобов'язання}}{\text{Чистий дохід від реалізованої продукції}}$	$\frac{(\text{р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165}) \text{ ф. 1}}{(\text{р. 2000} + \text{р. 2010}) \text{ ф. 2}}$
К ₂ – показник рентабельності активів	$\frac{\text{Чистий фінансовий результат}}{\text{Валюта балансу (актив)}}$	$\frac{\text{р. 2350 (2355) ф. 2}}{\text{р. 1300 ф. 1}}$
К ₃ – показник покриття фінансових витрат за результатами операційної діяльності	$\frac{\text{Операційний прибуток (збиток)}}{\text{Фінансові витрати}}$	$\frac{\text{р. 2190 (2195) ф. 2}}{\text{р. 2250 - р. 2220 ф. 2}}$
К ₄ – показник капіталу	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу (актив)}}$	$\frac{\text{р. 1495 ф. 1}}{\text{р. 1300 ф. 1}}$
К ₅ – показник маневреності робочого капіталу	$\frac{\text{Оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань}}{\text{Валюта балансу (актив)}}$	$\frac{(\text{р. 1195} - \text{р. 1695}) \text{ ф. 1}}{\text{р. 1300 ф. 1}}$
К ₆ – показник покриття капіталом боргу	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Короткострокові та довгострокові зобов'язання}}$	$\frac{\text{р. 1495 ф. 1}}{(\text{р. 1510} + \text{р. 1515} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165}) \text{ ф. 1}}$
К ₇ – показник швидкої ліквідності	$\frac{\text{Дебіторська заборгованість за продукцію, гроші та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання забезпечення}}$	$\frac{(\text{р. 1125} + \text{р. 1165}) \text{ ф. 1}}{\text{р. 1695 ф. 1}}$
К ₈ – показник оборотності активів	$\frac{\text{Валюта балансу (актив)}}{\text{Чистий дохід від реалізованої продукції}}$	$\frac{\text{р. 1300 ф. 1}}{(\text{р. 2000} + \text{р. 2010}) \text{ ф. 2}}$

1	2	3
К ₉ – показник оборотності поточних активів	<u>Поточні активи</u> Чистий дохід від реалізованої продукції	$\frac{p. 1195 \text{ ф. 1} \times 365}{(p. 2000 + p. 2010) \text{ ф. 2}}$
К ₁₀ – показник загальної ліквідності	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання забезпечення	$\frac{p. 1195 \text{ ф. 1}}{p. 1695 \text{ ф. 1}}$
К ₁₁ – показник здатності обслуговування боргу	Операційний прибуток за вирахуванням фінансових витрат та до вирахування амортизації <u>Короткострокові та довгострокові зобов'язання</u>	$\frac{(p. 2190 (2195) + p. 2515 + p. 2220 - p. 2250) \text{ ф. 2}}{(p. 1510 + p. 1515 + p. 1600 + p. 1610 - p. 1165) \text{ ф. 1}}$
К ₁₂ – показник достатності робочого капіталу	Оборотність запасів + + Оборотність дебіторської заборгованості – – Оборотність кредиторської заборгованості	$\frac{p. 1100 \text{ ф. 1} \times 365}{p. 2050 \text{ ф. 2}} + \frac{p. 1125 \text{ ф. 1} \times 365}{(p. 2000 + p. 2010) \text{ ф. 2}} - \frac{p. 1615 \text{ ф. 1} \times 365}{p. 2050 \text{ ф. 2}}$
К ₁₃ – показник оборотності дебіторської заборгованості	<u>Поточна дебіторська заборгованість за товари</u> Чистий дохід від реалізованої продукції	$\frac{p. 1125 \text{ ф. 1} \times 365}{(p. 2000 + p. 2010) \text{ ф. 2}}$
К ₁₄ – показник оборотності кредиторської заборгованості	<u>Поточна кредиторська заборгованість за товари</u> Собівартість реалізованої продукції	$\frac{p. 1615 \text{ ф. 1} \times 365}{p. 2050 \text{ ф. 2}}$
К ₁₅ – показник частки неопераційних елементів балансу	<u>Неопераційні активи</u> Валюта балансу (актив)	$\frac{(p. 1000 + p. 1030 + p. 1040 + p. 1050 + p. 1155 + p. 1160) \text{ ф. 1}}{p. 1300 \text{ ф. 1}}$
К ₁₆ – показник операційного прибутку до відрахування амортизації	<u>Операційний прибуток до відрахування амортизації</u> Чистий дохід від реалізованої продукції	$\frac{(p. 2190 (2195) + p. 2515) \text{ ф. 2}}{(p. 2000 + p. 2010) \text{ ф. 2}}$

Порядок визначення числових значень показників $X_1 - X_{16}$, залежно від діапазонів фінансових коефіцієнтів (на прикладі великих та середніх підприємств, секція А), подано в табл. В.1 додатка В, а визначення класу кредитоспроможності, залежно від розрахованого за відповідною моделлю значення інтегрального показника Z , – у табл. В.2.

Інформаційною базою здійснення розрахунків є дані фінансової звітності підприємства-позичальника за декілька останніх періодів (квартали, роки).

Як можна побачити, для формування інтегрального показника, а отже, для оцінювання рівня кредитоспроможності, використовують коефіцієнти, що характеризують фінансовий стан позичальника за такими напрямками:

1) показники, що характеризують платоспроможність підприємства через ліквідність його активів: коефіцієнт K_7 , що визначає спроможність підприємства оперативно покривати потребу в ліквідних засобах, і K_{10} , що показує спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів;

2) показники, що визначають швидкість обороту активів підприємства, а також швидкість погашення кредиторської та дебіторської заборгованості: коефіцієнти K_8 , K_9 , K_{13} та K_{14} , а також K_{12} ;

3) показники, що характеризують спроможність підприємства покривати свої борги: коефіцієнт K_1 визначає спроможність обслуговування боргу за рахунок доходів від основного виду діяльності; K_6 – спроможність покриття боргу власним капіталом; K_{11} – за рахунок прибутку від операційної діяльності;

4) показники прибутковості (спроможності генерувати позитивний фінансовий результат): коефіцієнт K_2 показує ефективність використання активів підприємства; K_3 – спроможність фінансування неопераційних витрат за результатами операційної діяльності; K_{16} – демонструє частку операційного прибутку до відрахування амортизації в загальному обсязі реалізації продукції;

5) показники структури активів та капіталу підприємства: коефіцієнти K_4 та K_5 визначають частку власних коштів та частку власних оборотних активів, відповідно, у балансі підприємства; K_{15} – частку активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства.

Таким чином, оцінювання кредитоспроможності позичальника має комплексний характер та орієнтовано, у першу чергу, на його спроможності генерувати достатній обсяг доходів для покриття боргів, забезпечення ліквідної структури активів та необхідної частки власного капіталу.

Визначений, відповідно до Положення [30], клас боржника доцільно інтерпретувати за рівнем імовірності його дефолту (табл. 9.3) [22].

Таблиця 9.3

**Інтерпретація класів боржника,
залежно від імовірності дефолту**

Класи	Імовірність дефолту	Інтерпретація
1	0,01 – 0,02	Високий рівень спроможності виконувати зобов'язання та найменша ймовірність дефолту
2	0,03 – 0,06	Вищий за середній рівень спроможності виконувати зобов'язання, однак існують окремі недоліки в економічному розвитку
3	0,07 – 0,10	Достатній рівень спроможності виконувати зобов'язання. Висока залежність від актуальних тенденцій економічного розвитку
4	0,11 – 0,20	Спекулятивні вкладення з рівнем, нижчим за середній, спроможності виконувати зобов'язання. Висока залежність від актуальної кон'юнктури
5	0,21 – 0,35	Спекулятивні вкладення з недостатнім рівнем спроможності виконувати зобов'язання в довгостроковому періоді
6	0,36 – 0,50	Високий спекулятивний рівень. Небезпека припинення виконання зобов'язань
7	0,51 – 0,75	Високий спекулятивний рівень. Висока ймовірність дефолту. Сумнівна заборгованість
8	0,76 – 0,99	Дуже високий спекулятивний рівень
9	1,00	Безнадійна заборгованість, дефолт

Залежно від рівня ймовірності дефолту, кредитор визначає кредитний рейтинг позичальника та, відповідно, формує умови надання йому кредитних коштів (табл. 9.4).

Таблиця 9.4

**Залежність умов надання кредиту
від кредитного рейтингу позичальника**

Кредитний рейтинг	Можливість та умови надання кредиту
1	2
Дуже високий (клас 1)	Пільговий відсоток за користування кредитом. Надання кредиту без забезпечення. Контроль за фінансовим станом необов'язковий

1	2
Високий (класи 2 – 3)	Відсоток доцільно встановлювати на рівні середньої ставки, що діє на ринку. Зменшення форм забезпечення. Контроль за фінансовим станом необов'язковий
Задовільний (класи 4 – 5)	Кредит може бути надано на загальних умовах. Здійснюють поточний контроль за фінансовим станом
Низький (класи 6 – 8)	Кредит може бути надано за більш високою ставкою, що містить премію за ризик; під кілька видів забезпечення, в обмеженій сумі. Здійснюють контроль за документообігом угоди, що кредитують
Неприйнятний (клас 9)	Кредит не видають

Результати оцінювання кредитоспроможності переглядають у кожному наступному звітному періоді, що дозволяє моніторити рівень кредитного ризику позичальника, вчасно виявляти ознаки погіршення його фінансового стану та зростання ймовірності дефолту і, відповідно, змінювати умови надання кредитних коштів.

Запитання для самодіагностики:

1. У чому полягають передумови виникнення кредитних відносин між кредитором та позичальником? Хто може бути такими суб'єктами?
2. Охарактеризуйте сутність і принципи кредитування як процесу. Які види кредитних відносин можуть виникати в підприємства?
3. Визначте сутність та об'єкти оцінки кредитоспроможності.
4. Охарактеризуйте мету й інформаційне забезпечення аналізу кредитоспроможності позичальника.
5. Перелічіть основні фактори, що впливають на ухвалення рішення банком щодо видання кредиту потенційному позичальнику.
6. Розкрийте зміст та особливості оцінки кредитоспроможності позичальника на основі розрахунку інтегрального показника його фінансового стану.
7. Охарактеризуйте особливості оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи, залежно від розміру та виду його економічної діяльності.
8. Розкрийте особливості оцінки кредитоспроможності позичальників – бюджетних установ, фізичних осіб, банків.

9. Розкрийте зміст поняття "кредитний ризик": сутність і фактори виникнення.

10. Охарактеризуйте законодавче та нормативне забезпечення аналізу рівня кредитного ризику банку за активними операціями.

11. Які коефіцієнти фінансового стану позичальника використовують у процесі оцінювання його кредитоспроможності?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 9.1. Підприємство бажає взяти банківський кредит, для чого надає до банку свою річну фінансову звітність. Із метою ухвалення рішення про рівень кредитного ризику та можливість надання кредиту (або ж відмову в його наданні) здійсніть оцінку кредитоспроможності цього суб'єкта господарювання. Обґрунтуйте отриманий результат. У процесі проведення процедури оцінювання кредитоспроможності необхідно реалізувати такі етапи:

обрати модель розрахунку інтегрального показника фінансового стану, залежно від розміру підприємства та виду його економічної діяльності (за Положенням [30]);

зробити розрахунок фінансових показників, що використовують для визначення інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи, та обчислити підсумкове його значення;

визначити клас кредитоспроможності досліджуваного підприємства, відповідно до отриманого значення інтегрального показника;

оцінити рівень кредитного ризику за визначеним класом кредитоспроможності підприємства, сформулювати й обґрунтувати рішення щодо можливого надання кредиту / відмови в наданні кредиту.

Рекомендована література: [16; 18; 22; 30].

10. Аналіз ділової активності підприємств

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань щодо розуміння змісту економічної категорії "ділова активність", а також практичних умінь і навичок у використанні методичних підходів до її оцінювання та надання обґрунтованих аналітичних висновків і рекомендацій.

Професійні компетентності:

здатність до розуміння економічного змісту поняття "ділова активність підприємства" та ідентифікації факторів впливу на її рівень;

здатність до визначення рівня ділової активності підприємства за допомогою "золотого правила економіки";

здатність до проведення аналітичних досліджень і процедур щодо розрахунку коефіцієнтів та періодів оборотності активів і капіталу суб'єкта господарювання;

здатність до формування інформаційного забезпечення та презентації аналітичних висновків про рівень ділової активності підприємства;

здатність до формування обґрунтованих висновків про ефективність використання наявних у підприємства економічних та фінансових ресурсів.

Ключові слова: ділова активність, рівень ділової активності, зовнішні та внутрішні фактори впливу, мета аналізу ділової активності, коефіцієнти оборотності, періоди оборотності, "золоте правило економіки", швидкість обороту кредиторської та дебіторської заборгованості.

10.1. Теоретичні аспекти оцінки ділової активності суб'єктів господарювання

Одним із важливих індикаторів ефективності використання ресурсів підприємства в умовах ринку є рівень його ділової активності, що визначають за тим, наскільки ефективно підприємство використовує інвестовані у його діяльність економічні та фінансові ресурси. Сталу ділову активність забезпечують єдністю таких функцій господарської діяльності, як: корисність (економічна вигода); здатність до економічного зростання вартості підприємства та пропорційність розподілу створеної вартості з урахуванням інтересів різних груп учасників економічних відносин.

У сучасних умовах господарювання виділяють три рівні ділової активності підприємства [16]:

високий, що характеризується розширенням обсягів діяльності, стійкими темпами зростання основних фінансових показників (активи, капітал, чистий дохід і прибуток, власний капітал тощо), підприємство веде активну інвестиційну діяльність та має стійкий фінансовий стан;

середній – підприємство має нестабільні тенденції щодо динаміки основних фінансових показників та коефіцієнтів, що визначають ефективність

використання ресурсів; інвестиційна й інноваційна діяльність мають епізодичний характер, фінансовий стан також нестабільний;

низький – обсяги діяльності скорочуються, наявна тенденція до падіння ефективності використання ресурсів, наявні ознаки кризових явищ у діяльності підприємства тощо.

Рівень ділової активності підприємства є наслідком дії сукупності факторів, до яких, у першу чергу, відносять:

1) **зовнішні**, які не залежать від діяльності суб'єкта господарювання, а саме фактори:

- міжнародного рівня – загальноекономічні, фактори впливу міжнародної політики, рівень міжнародної конкуренції тощо;
- національні – політичні, економічні, демографічні;
- ринкові – форми конкуренції, науково-технічні фактори, психологія споживача;

2) **внутрішні** фактори, що безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства. До них можна віднести:

- конкурентну позицію підприємства;
- принципи його діяльності;
- наявність та можливість залучення ресурсів;
- стратегічні пріоритети підприємства;
- фінансову політику підприємства тощо.

Аналіз ділової активності передбачає розрахунок відповідних аналітичних показників, виявлення тенденцій і причин їхніх змін, із метою дослідження досягнутого рівня ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства та визначення потенційних можливостей підприємства щодо його підвищення.

Метою аналізу ділової активності підприємства є:

- 1) визначення динамічності його розвитку;
- 2) оцінювання швидкості обороту коштів підприємства;
- 3) оцінювання рівня віддачі від укладених у діяльність підприємства ресурсів.

10.2. Система показників оцінки ділової активності підприємства

В економічній літературі виділяють два основних підходи до формування показників оцінки ділової активності підприємств.

Перший підхід передбачає зіставлення темпів зростання абсолютних показників, що характеризують економічну діяльність підприємства. Доцільно порівнювати ці параметри в динаміці за ряд періодів (років, кварталів). Оптимальне співвідношення між ними (так зване "золоте правило економіки"):

$$100 < T_a < T_v < T_n, \quad (10.1)$$

де T_n – темп зростання прибутку, %;

T_v – темп зростання виручки від реалізації продукції, %;

T_a – темп зростання активів підприємства, %.

Так, нерівність $100 < T_a$ означає, що на підприємстві збільшується обсяг використовуваного капіталу, відбувається зростання його економічного та ресурсного потенціалу, розширюються масштаби діяльності.

Нерівність $T_a < T_v$ указує на те, що, порівняно зі збільшенням розміру використовуваних ресурсів, обсяг реалізації зростає більш високими темпами, тобто ресурси підприємства використовуються більш ефективно, підвищується віддача від кожної грошової одиниці, укладеної у його діяльність.

Із третьої нерівності $T_v < T_n$ видно, що прибуток зростає випереджувальними темпами, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва й обігу як результат дій, спрямованих на оптимізацію технологічного процесу та взаємовідносин із контрагентами.

Другий підхід передбачає розрахунок відносних показників ділової активності, які формують дві групи (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Коефіцієнти ділової активності (оборотності)

№ п/п	Показники	Формули розрахунків	Характеристики
1	2	3	4
1	Коефіцієнт оборотності активів (KO_a)	$\frac{\text{Виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість активів за розрахунковий період}}$	Показує швидкість обороту всіх активів підприємства, тобто кількість здійснених ними оборотів за досліджуваний період

1	2	3	4
2	Тривалість одного обороту активів (T_a), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K O_a}$	Характеризує тривалість одного обороту сукупних активів у днях
3	Коефіцієнт оборотності необоротних активів ($K O_{на}$)	$\frac{\text{Виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість необоротних активів за розрахунковий період}}$	Показує швидкість обороту необоротних активів підприємства за аналізований період
4	Тривалість одного обороту необоротних активів ($T_{на}$), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K O_{на}}$	Характеризує тривалість одного обороту необоротних активів у днях
5	Коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K O_{oa}$)	$\frac{\text{Виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість оборотних активів за розрахунковий період}}$	Показує швидкість обороту оборотних активів за аналізований період
6	Тривалість одного обороту оборотних активів (T_{oa}), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K O_{oa}}$	Виражає тривалість обороту мобільних активів за аналізований період, тобто тривалість операційного циклу підприємства
7	Коефіцієнт оборотності запасів ($K O_3$)	$\frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня вартість запасів за розрахунковий період}}$	Відображає швидкість обороту запасів (сировини, матеріалів, НЗВ, готової продукції на складі, товарів)
8	Тривалість одного обороту запасів (T_3), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K O_3}$	Показує швидкість перетворення запасів із матеріальної у грошову форму
9	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості ($K O_{дз}$)	$\frac{\text{Виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість дебіторської заборгованості за розрахунковий період}}$	Показує кількість оборотів, здійснених дебіторською заборгованістю за аналізований період

1	2	3	4
10	Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості ($T_{дз}$), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{КО_{дз}}$	Характеризує тривалість одного обороту дебіторської заборгованості
11	Коефіцієнт оборотності власного капіталу ($КО_{вк}$)	$\frac{\text{Виручка від реалізації продукції}}{\text{Середня вартість власного капіталу за розрахунковий період}}$	Відображає активність використання власного капіталу
12	Тривалість одного обороту власного капіталу ($T_{вк}$), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{КО_{вк}}$	Характеризує швидкість обороту власного капіталу
13	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($КО_{кз}$)	$\frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середня вартість кредиторської заборгованості за розрахунковий період}}$	Показник швидкості обороту кредиторської заборгованості
14	Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості ($T_{кз}$), дні	$\frac{\text{Кількість днів у періоді}}{КО_{кз}}$	Характеризує період часу, за який підприємство покриває термінову заборгованість

1-ша група – **коефіцієнти оборотності**, що характеризують ефективність (інтенсивність) використання ресурсів (майна) підприємства, їх розраховують як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічного обсягу використовуваних підприємством ресурсів. За іншою інтерпретацією, вони демонструють кількість оборотів певного виду ресурсу в досліджуваному періоді;

2-га група – **періоди оборотності**, що визначають тривалість одного обороту ресурсів (у днях), їх розраховують як результат ділення тривалості аналізованого періоду на значення відповідного коефіцієнта оборотності.

Необхідність у розрахунку коефіцієнтів і періодів оборотності як показників ділової активності та його доцільність обумовлено таким:

1) швидкість обороту авансованих у діяльність підприємства ресурсів безпосередньо впливає на обсяг його чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг), тому прискорення оборотності активів (за інших

однакових умов) дає підприємству можливість отримання більшого розміру чистого доходу без додаткового вкладення коштів;

2) із розмірами виручки від реалізації та, одночасно, зі швидкістю обігу активів пов'язана відносна величина постійних витрат підприємства: чим вищим є рівень оборотності, тим меншою щодо кожного обороту є сума цих витрат;

3) прискорення обороту на певній стадії кругообігу фондів підприємства приводить до прискорення обороту й на інших стадіях операційного циклу (на стадіях постачання, виробництва, збуту, розрахунків за готову продукцію);

4) у разі уповільнення оборотності коштів підприємству за інших однакових умов для підтримки діяльності необхідно буде додаткове залучення грошових коштів. Відповідно, у разі прискорення оборотності грошові кошти будуть вивільнятися з обігу.

Слід розглянути особливості аналізу основних із зазначених коефіцієнтів.

Коефіцієнти оборотності активів дають уявлення про те, скільки продукції реалізує підприємство, виходячи з наявної вартості окремих видів його активів. Так, *коефіцієнт оборотності запасів* відображає швидкість їхнього перетворення з матеріальної форми у грошову та є показником ефективності діяльності підприємства із закупівлі сировини, матеріалів, виробництва, збуту готової продукції. *Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості* відображає ефективність політики підприємства щодо кредитування покупців із точки зору отримання оплати за реалізацію продукції у кредит і характеризує рівень комерційного ризику, зумовленого подібними фінансовими відносинами. Чим більше значення цих коефіцієнтів, тим ефективніше підприємство організовує свої відносини з постачальниками та покупцями, тим вищий рівень його ділової активності.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу свідчить про те, наскільки масштаб діяльності підприємства забезпечено власними коштами. Якщо в аналізованого підприємства цей коефіцієнт має велике значення та до того ж перевищує середньогалузевий показник, це буде свідчити про те, що підприємство максимальною мірою використовує кожен грошову одиницю вкладених власниками коштів.

Також у процесі аналізу треба звернути увагу на значення періодів оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства.

Якщо більшим є значення періоду оборотності дебіторської заборгованості, це свідчить про низький рівень платежів із боку дебіторів, що може створити проблеми з підтримкою необхідного рівня платоспроможності підприємства; а якщо кредиторської – про можливі труднощі зі своєчасністю розрахунків із постачальниками, бюджетом, персоналом, страховиками тощо та, у свою чергу, може бути спричинено недостатністю коштів для виконання поточних зобов'язань.

Застосування результатів аналізу й оцінювання ділової активності сприяє покращенню результативності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Запитання для самодіагностики:

1. Дайте характеристику ділової активності підприємства як об'єкта фінансового аналізу.

2. Виділіть та охарактеризуйте фактори, що впливають на рівень ділової активності підприємства.

3. Що є метою аналізу й оцінювання ділової активності суб'єкта господарювання?

4. Виділіть та охарактеризуйте якісні критерії оцінки ділової активності підприємства.

5. У чому полягає економічний зміст "золотого правила економіки"? Охарактеризуйте співвідношення між його складовими.

6. Розкрийте економічний зміст, принципи розрахунку та дайте загальну економічну інтерпретацію коефіцієнтів оборотності активів і капіталу підприємства.

7. Розкрийте економічний зміст, принципи розрахунку та дайте загальну економічну інтерпретацію періодів оборотності активів і капіталу підприємства.

8. Як можна інтерпретувати результати аналізу співвідношення між періодами оборотності кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 10.1. "Золоте правило економіки" є найбільш загальним інструментом оцінювання темпів зміни ділової активності, характеризує

цей процес як співвідношення темпів зростання чистого прибутку, чистого доходу підприємства та обсягу його активів. Таким чином, із його використанням можна охарактеризувати ділову активність підприємства як категорію, що дає можливість оцінити рівень ефективності використання вкладених у його діяльність ресурсів у динаміці. Використовуючи фінансову звітність підприємства (період дослідження – три роки), зробіть відповідні розрахунки та визначте, чи дотримуються на підприємстві умови "золотого правила економіки" і як це характеризує його ділову активність. Під час проведення дослідження необхідно звернути увагу на такі основні моменти:

- зробити розрахунки темпів зростання фінансових показників, що визначають дотримання умов "золотого правила економіки";

- визначити, чи виконуються умови "золотого правила економіки" на підприємстві, виявити та проаналізувати відхилення (якщо вони є);

- охарактеризувати окремо кожне співвідношення між темпами зростання досліджуваних показників, дати економічну інтерпретацію отриманих результатів;

- зробити загальні висновки про рівень ділової активності досліджуваного суб'єкта господарювання в динаміці.

Завдання 10.2. Із використанням фінансової звітності підприємства (балансу та звіту про фінансові результати) необхідно здійснити аналіз його ділової активності на основі оцінювання швидкості обороту економічних і фінансових ресурсів (період дослідження – два роки), зробити висновки. Під час здійснення цієї процедури необхідно:

- розрахувати в динаміці коефіцієнти оборотності ресурсів;

- зробити розрахунок періодів оборотності активів та капіталу, дослідити їхню динаміку;

- дати обґрунтовані висновки про швидкість обороту активів і капіталу загалом та за окремими елементами, оцінити рівень ділової активності підприємства, дати рекомендації щодо його підвищення.

Рекомендована література: [1; 4; 8; 16; 18; 21].

11. Аналіз прибутковості та рентабельності підприємств

Мета теми – формування у студентів сукупності теоретичних знань, практичних умінь та навичок у визначенні сутності, застосуванні методичних

підходів і формуванні обґрунтованих аналітичних висновків про результати аналізу фінансових результатів та рентабельності підприємств.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації видів фінансових результатів діяльності підприємства та розуміння особливостей аналізу фінансової звітності щодо фінансових результатів суб'єкта господарювання;

здатність до здійснення експрес-аналізу абсолютних показників фінансових результатів підприємства;

здатність до реалізації аналітичних процедур оцінювання прибутковості (рентабельності) підприємства на основі застосування методу коефіцієнтного аналізу;

здатність до формування інформаційного забезпечення, обґрунтування та презентації аналітичних висновків про прибутковість суб'єкта господарювання.

Ключові слова: чистий дохід, прибуток, збиток, фінансовий результат від операційної діяльності, чистий фінансовий результат, фактори впливу на фінансові результати, мета та завдання аналізу фінансових результатів підприємства, інформаційно-аналітичне забезпечення, рентабельність, коефіцієнти рентабельності.

11.1. Зміст, завдання та джерела інформації для аналізу фінансових результатів

Рівень ефективності господарської діяльності будь-якого підприємства визначають, у першу чергу, за обсягом сформованих ним фінансових результатів. Позитивний фінансовий результат (прибуток) визначають за перевищенням доходів над витратами, а негативний (збиток) виникає, якщо зазначені підприємством витрати мають більшу вартість, ніж отримані доходи.

На формування прибутку підприємства впливає ряд факторів, а саме: *матеріально-технічні* (використовувані у процесі виробництва основні засоби, сировина та виробничі матеріали);

організаційно-управлінські (організаційна структура управління підприємством);

економічні (розмір основних економічних показників діяльності суб'єкта господарювання: ціна, собівартість, обсяг реалізації продукції в натуральних одиницях та ін.);

ринково-маркетингові (обсяг попиту, рівень ринкової конкуренції тощо);

господарсько-правові та адміністративні (наприклад, установлені законодавчо умови обліку фінансових результатів, параметри оподаткування та ін.);

екологічні;

соціальні.

Прибуток є якісним показником, оскільки його величина відображає зміну доходів підприємства, обсяг витрат, рівень використання ресурсів, пов'язаних із його діяльністю. Таким чином, прибуток уособлює всі аспекти діяльності підприємства та відображає її ефективність. Крім того, величина прибутку й рівень рентабельності синтезують ефективність операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, тому за показниками прибутковості можна охарактеризувати всі напрями господарської діяльності підприємства.

Із метою підвищення ефективності управління прибутковістю підприємству необхідно систематично здійснювати аналіз формування, розподілу та використання прибутку. Результати аналізу фінансових результатів мають важливе значення не лише безпосередньо для підприємства, але й для зовнішніх користувачів: власників, акціонерів, банків, контрагентів, контрольних фінансових і податкових органів тощо.

Головними завданнями аналізу фінансових результатів підприємства є:

- дослідження обсягів, складу та динаміки фінансових результатів діяльності підприємства;
- виявлення факторів впливу на формування чистого фінансового результату підприємства, оцінка їх динаміки й розрахунок такого впливу;
- розрахунок та оцінювання коефіцієнтів рентабельності (прибутковості);
- формування обґрунтованих висновків і рекомендацій щодо зростання прибутковості підприємства.

Основним інформаційним забезпеченням здійснення аналізу фінансових результатів підприємства є форма № 2 "Звіт про фінансові результати" ("Звіт про сукупний дохід"), однак для розрахунку показників рентабельності необхідним також є використання даних балансу та інших форм фінансової звітності підприємства.

11.2. Аналіз звіту про фінансові результати діяльності підприємства

У структурі звіту про фінансові результати основними об'єктами аналітичних досліджень виділяють такі показники:

- чистий дохід (виручка) від реалізації продукції;
- валовий прибуток (збиток);
- фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток);
- фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток);
- чистий фінансовий результат (прибуток або збиток).

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства передбачає застосування таких методів:

1) *горизонтальний аналіз фінансових результатів* за звітний період – дослідження змін кожного показника в аналізованому періоді;

2) *вертикальний аналіз* – дослідження структури відповідних показників і їхніх змін.

Аналіз формування чистого фінансового результату підприємства та виявлення факторів впливу на нього здійснюють за допомогою поєднання вказаних методів і реалізують шляхом побудови аналітичної таблиці (табл. 11.1).

Таблица 11.1

Аналіз структури формування фінансових результатів підприємства (джерело інформації ф. № 2)

№ п/п	Показники	Звітний рік			Попередній рік			Відхилення
		Чистий дохід	Собівартість	Прибуток (збиток)	Чистий дохід	Собівартість	Прибуток (збиток)	
1	2	3	4	5 = 3 – 4	6	7	8 = 6 – 7	9 = 5 – 8
1	Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	р. 2000	р. 2050		р. 2000	р. 2050		

Закінчення табл. 11.1

1	2	3	4	5 = 3 – 4	6	7	8 = 6 – 7	9 = 5 – 8
	Валовий прибуток (збиток)			р. 2090			р. 2090	
2	Інша операційна діяльність	р. 2120	р. 2180		р. 2120	р. 2180		
3	Адміністративні витрати		р. 2130			р. 2130		
4	Витрати на збут		р. 2150			р. 2150		
	Фінансовий результат від операційної діяльності			р. 2190 (2195)			р. 2190 (2195)	
5	Участь у капіталі	р. 2200	р. 2255		р. 2200	р. 2255		
6	Інші фінансові операції	р. 2220	р. 2250		р. 2220	р. 2250		
7	Інша звичайна діяльність	р. 2240	р. 2270		р. 2240	р. 2270		
	Фінансовий результат до оподаткування			р. 2290 (2295)			р. 2290 (2295)	
8	Витрати (дохід) з податку на прибуток		р. 2300			р. 2300		
	Чистий фінансовий результат			р. 2350 (2355)			р. 2350 (2355)	

Так, основну частку фінансового результату підприємство зазвичай отримує від операційної діяльності, де формуються змінні та постійні витрати, валовий прибуток (прибуток від реалізації продукції), фінансовий результат від операційної діяльності (у вигляді прибутку або збитку).

За даними таблиці необхідно визначити та проаналізувати:

1) наявність позитивних (прибутку) або негативних (збитків) фінансових результатів діяльності підприємства в досліджуваному періоді;

2) динаміку основних складових частин фінансових результатів (валовий прибуток/збиток, фінансовий результат від операційної та звичайної діяльності, чистий фінансовий результат;

3) які фактори та яким чином вплинули на формування і зміну чистого фінансового результату підприємства;

4) запропонувати рекомендації щодо збільшення обсягів усіх видів фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання.

11.3. Аналіз показників рентабельності

Рентабельність характеризує рівень прибутковості діяльності підприємства та ефективність використання його ресурсів. Показники рентабельності демонструють, скільки грошових одиниць прибутку (валового, операційного, до оподаткування, чистого) припадає на одну грошову одиницю вартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), активів, власного капіталу, витрат на виробництво тощо.

Підприємство вважають рентабельним, якщо доходи від реалізації продукції покривають витрати виробництва і, крім того, забезпечують прибуток, достатній для нормального його функціонування.

Основні завдання аналізу рентабельності:

- оцінка ефективності діяльності підприємства на поточний момент;
- виявлення зміни рентабельності протягом певного періоду;
- визначення резервів зростання рентабельності.

Рентабельність оцінюють із різною метою, залежно від потреби. Найчастіше рентабельність підприємств оцінюють потенційні інвестори, із метою визначення доцільності інвестування коштів. Для державних підприємств така оцінка може здійснюватися на державному рівні, із метою виявлення можливостей підвищення рентабельності за наявності негативних тенденцій у державному секторі. На приватних підприємствах оцінку рентабельності здійснюють власники й директори, із метою обґрунтування та ухвалення необхідних управлінських рішень, спрямованих на підтримку або підвищення рівня рентабельності

Основні джерела інформації для аналізу рентабельності – баланс підприємства та звіт про фінансові результати.

Аналіз рентабельності підприємства здійснюють за допомогою системи показників.

До основних показників рентабельності відносять:

рентабельність активів (майна) – показує, який прибуток отримує підприємство з кожної гривні, укладеної у його активи. Цей показник обчислюють за такою формулою:

$$P_a = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість майна підприємства}} \quad (11.1)$$

Аналіз рентабельності активів здійснюють для оцінки ефективності діяльності підприємства, також використовують під час вивчення попиту на продукцію. На величину цього показника впливають оборотність активів, рентабельність реалізованої продукції;

рентабельність сукупного капіталу, що розраховують за такою формулою:

$$P_k = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Вартість капіталу підприємства}} \quad (11.2)$$

Значення цього показника відображає ефективність використання капіталу, інвестованого в активи підприємства, і цікавить, у першу чергу, наявних та потенційних інвесторів;

рентабельність власного капіталу, яку розраховують за формулою:

$$P_{вк} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал підприємства}} \quad (11.3)$$

Цей показник є дуже важливим для наявних і потенційних власників та акціонерів. Рентабельність власного капіталу показує, який прибуток дає кожна інвестована власниками грошова одиниця. Це основний показник, що використовують для характеристики ефективності вкладень у діяльність того чи іншого виду. На цей показник впливають: зміна чистого прибутку, фондвіддача, структура авансованого капіталу;

валову рентабельність реалізованої продукції, що визначають за такою формулою:

$$P_v = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (11.4)$$

Цей показник відображає ефективність виробничої діяльності підприємства, а також ефективність політики ціноутворення. Він демонструє, скільки грошових одиниць прибутку від реалізації продукції міститься в кожній грошовій одиниці чистого доходу, отриманого підприємством;

операційну рентабельність реалізованої продукції, яку визначають за формулою:

$$P_o = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (11.5)$$

Цей коефіцієнт показує рентабельність підприємства після вирахування витрат на виробництво та збут товару. Він є одним із найкращих інструментів визначення операційної ефективності та свідчить про спроможність керівництва підприємства отримувати прибуток від діяльності до вирахування витрат, які не належать до операційної діяльності. Аналіз цього показника в сукупності з показником валової рентабельності дозволяє сформулювати уявлення про те, чим викликані зміни рентабельності;

чисту рентабельність реалізованої продукції, що визначають за такою формулою:

$$P_{ч} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (11.6)$$

Цей показник відображає відношення чистого прибутку до розміру виручки від реалізації продукції підприємства. Якщо показник операційної рентабельності залишається незмінним, а показник чистої рентабельності знижується, то це може свідчити або про збільшення фінансових витрат та отримання збитків від участі в капіталі інших підприємств, або про підвищення суми сплачених податкових платежів;

рентабельність виробництва показує, наскільки ефективною є віддача виробничих засобів, тобто відображає величину прибутку, що припадає на кожну гривню виробничих ресурсів (матеріальних активів) підприємства. Визначають за такою формулою:

$$P_{\text{вир.}} = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Середня вартість основних засобів + середня вартість ТМЦ}} \quad (11.7)$$

На рівень рентабельності виробництва впливають: рентабельність обсягу продажів, фондомісткість основних виробничих засобів, коефіцієнт закріплення матеріальних оборотних коштів;

коефіцієнти рентабельності необоротних та оборотних активів демонструють ефективність їхнього використання на підприємстві.

У процесі аналізу доцільно дослідити динаміку перелічених показників рентабельності та зробити їхнє порівняння зі значеннями аналогічних коефіцієнтів за галуззю, а також із показниками рентабельності конкурентів.

За результатами аналізу рентабельності роблять висновки про ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства: як за кожним звітним періодом, так і за досліджуваний період загалом.

Запитання для самодіагностики:

1. Визначте мету та завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.

2. Охарактеризуйте джерела інформаційного забезпечення аналізу прибутковості підприємств.

3. Охарактеризуйте інструменти та методи оцінювання структури формування фінансових результатів за даними форми № 2 "Звіт про фінансові результати".

4. Які фактори впливають на формування фінансових результатів діяльності підприємства і, зокрема, на розмір його чистого прибутку?

5. Охарактеризуйте систему "директ-кост" як базу для аналізу витрат та оптимізації прибутку від реалізації продукції підприємства.

6. Як здійснюють факторний аналіз прибутку від реалізації продукції?

7. У чому полягають особливості здійснення аналізу розподілу та використання чистого прибутку?

8. Охарактеризуйте рентабельність як економічну категорію.

9. У чому полягає економічна інтерпретація показників рентабельності?

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 11.1. Використовуючи дані звіту про фінансові результати (форма № 2) обраного підприємства, необхідно здійснити аналіз формування показників фінансових результатів його діяльності, зокрема, чистого фінансового результату (прибутку або збитку) та аналіз структури фінансових результатів підприємства (період дослідження – два роки). За отриманими результатами слід сформулювати аналітичні висновки, звернувши увагу на таке:

як був сформований фінансовий результат від реалізації продукції підприємства та змінювалися показники чистого доходу й собівартості в динаміці;

які елементи формування чистого прибутку спричинили найбільш суттєвий вплив на його розмір;

структуру прибутку підприємства з точки зору фінансових результатів за окремими видами діяльності;

як загалом можна охарактеризувати формування чистого прибутку досліджуваного суб'єкта господарювання.

Завдання 11.2. Ґрунтуючись на даних фінансової звітності суб'єкта господарювання (баланс та звіт про фінансові результати), слід здійснити аналіз показників рентабельності підприємства, що характеризують ефективність його функціонування, зробити висновки. Період дослідження – два роки. Також необхідно доповнити аналіз оцінкою структури витрат досліджуваного підприємства. За отриманими результатами необхідно сформулювати аналітичні висновки. Слід звернути увагу на таке:

якою є динаміка показників рентабельності та як вона характеризує ефективність діяльності суб'єкта господарювання за різними напрямками; особливу увагу слід звернути на показники рентабельності власного капіталу й рентабельності виробництва;

якою є структура витрат підприємства на виробництво і як вона впливає на загальну ефективність його діяльності;

загальний рівень рентабельності та прибутковості функціонування досліджуваного суб'єкта господарювання.

Рекомендована література: [1; 3; 4; 8 – 10; 12; 16; 18; 20; 21].

12. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства

Мета теми – формування у студентів сукупності знань щодо доцільності здійснення та змісту комплексного фінансового аналізу, а також прикладних умінь і навичок у застосуванні методів оцінювання ймовірності банкрутства та інших підходів до комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.

Професійні компетентності:

здатність до ідентифікації змісту, завдань, цілей і методів здійснення комплексного оцінювання фінансового стану підприємства;

здатність до оцінювання ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання з використанням відповідного інструментарію;

здатність до використання економіко-математичних методів у процесі здійснення комплексного фінансового аналізу;

здатність до формування інформаційного забезпечення, обґрунтування та презентації аналітичних висновків про результати комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.

Ключові слова: комплексний фінансовий аналіз, об'єкт, суб'єкти, процедура та методичний інструментарій комплексного фінансового аналізу, оцінювання ймовірності банкрутства підприємства, дискримінантні моделі оцінки ймовірності банкрутства.

12.1. Поняття, мета, завдання та процедура комплексного фінансового аналізу

У сучасній практиці управління фінансами підприємств важливе місце посідає проблема якісного та кількісного обґрунтування управлінських фінансових рішень, ефективне ухвалення яких неможливе без використання аналітичних інструментів. Водночас, значна частина таких рішень потребує комплексного (інтегрального) підходу до дослідження об'єкта аналізу. Саме тому в сучасній практиці фінансового менеджменту актуальними є тенденції до застосування методів фінансового аналізу, спрямованих на *дослідження об'єкта управління як цілісної системи взаємопов'язаних фінансових відносин*. Так, ухвалення окремих управлінських фінансових рішень потребує комплексного оцінювання фінансового стану, фінансових результатів, потенціалу суб'єкта господарювання як цілісної системи.

Тому виникає необхідність в узагальненні результатів дослідження окремих фінансових аспектів операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, із метою формування єдиного (інтегрального) показника як індикатора ефективності фінансового менеджменту на підприємстві, що є об'єктом дослідження. На практиці це забезпечено проведенням зведеного дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання – **комплексного фінансового аналізу**.

Метою комплексного фінансового аналізу є проведення комплексного фінансового дослідження операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства – об'єкта дослідження з використанням аналітичних розрахунків, виконаних на основі обраного інструментарію, ідентифікація й інтерпретація отриманих результатів, а також обґрунтування прогностичного тренда розвитку фінансового стану суб'єкта господарювання в коротко- або довгостроковому періодах.

При цьому шляхом отримання результатів комплексного фінансового дослідження забезпечують обґрунтованість ухвалення (або відхилення) управлінських фінансових рішень щодо позиціонування суб'єкта господарювання на цільовому ринку. Особливості цільового ринку, а також специфіка операційної, фінансової й інвестиційної діяльності підприємства визначають вибір об'єкта комплексного фінансового аналізу та суб'єктів його проведення.

Об'єктом комплексного фінансового аналізу є сукупність фінансових відносин, що виникають у процесі реалізації операційної, інвестиційної та фінансової діяльності структурного підрозділу підприємства, суб'єкта господарювання загалом або їхньої групи (сукупності). Таким чином, комплексний фінансовий аналіз дає змогу кількісно оцінити фінансовий стан, ефективність діяльності, рівень фінансового потенціалу підприємства тощо.

У здійсненні об'єктивної та адекватної оцінки фінансового стану підприємства зацікавлені всі учасники корпоративних відносин, які і є **суб'єктами комплексного фінансового аналізу**. Крім них, до реалізації комплексного фінансового аналізу можуть залучатися інші учасники – консалтингові організації, рейтингові та інформаційні агентства.

Завдання комплексного фінансового аналізу формують через сукупність проблемних питань фінансового менеджменту, підтримку та ухвалення управлінських рішень, щодо яких покладено на комплексне дослідження господарської діяльності підприємства.

12.2. Оцінка ймовірності банкрутства підприємств

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується високим рівнем нестабільності, наявністю значної кількості кризових явищ різного рівня глибини та складності, що зумовлює низьку ефективність функціонування суб'єктів господарювання, погіршення їхнього фінансового стану та призводить до появи високої кількості збиткових підприємств і підприємств-банкрутів. Розвиток виділених тенденцій потребує широкого впровадження в аналітичну діяльність суб'єктів господарювання процесів діагностики ймовірності настання банкрутства. Це обумовлено тим, що адекватне реагування фінансового менеджменту підприємства на кризові ситуації у його діяльності можливе лише на основі своєчасного виявлення й адекватного діагностування симптомів та причин кризи.

Банкрутство підприємств негативно впливає не тільки на добробут їхніх власників та акціонерів, але й на діяльність підприємств-партнерів, а також фінансових установ, які співпрацюють із потенційно фінансово неспроможними підприємствами. Від того, наскільки об'єктивно й коректно здійснено оцінку ступеня ймовірності банкрутства підприємства, залежить вибір і якість внутрішніх фінансових рішень, склад і якість фінансових відносин підприємства з агентами зовнішнього та внутрішнього середовища, вибір мети, методів та інструментарію реалізації його фінансової стратегії.

У сучасній економічній літературі досить широко подано зарубіжні моделі оцінки розвитку кризових явищ, утрати платоспроможності та можливого настання банкрутства, тому слід розглянути найчастіше згадувані з них.

Так, імовірність банкрутства підприємства за моделлю Е. Альтмана визначають таким чином:

$$Z = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 0,995 \times X_5, \quad (12.1)$$

де X_1 – відношення чистого оборотного капіталу до суми активів;

X_2 – частка формування активів за рахунок нерозподіленого прибутку;

X_3 – рентабельність активів, розрахована, виходячи із прибутку до виплати відсотків та податків;

X_4 – коефіцієнт співвідношення акціонерного капіталу та зобов'язань;

X_5 – коефіцієнт оборотності активів.

Економічна інтерпретація розрахованого значення інтегрального показника оцінки ймовірності банкрутства Z :

1) якщо $Z < 1,23$, то ймовірність банкрутства дуже висока, підприємство є практично неспроможним (банкрутом);

2) $1,23 < Z < 2,89$ (зона невизначеності) – ймовірність банкрутства досить висока;

3) $Z > 2,89$ – ймовірність банкрутства дуже низька.

Порядок розрахунку показників моделі наведено в табл. 12.1.

Таблиця 12.1

Порядок розрахунку показників моделі Е. Альтмана

Показники	Формули розрахунків
1	2
X_1	(р. 1195 – р. 1695) ф. 1 / р. 1300 ф. 1
X_2	р. 1420 ф. 1 / р. 1300 ф. 1

1	2
X ₃	(р. 2290 + р. 2250) ф. 2 / р. 1300 ф. 1
X ₄	р. 1495 ф. 1 / (р. 1595 + р. 1695 + р. 1700) ф. 1
X ₅	р. 2000 ф. 2 / р. 1300 ф. 1

Модель Р. Ліса для оцінки фінансового стану підприємства з точки зору ймовірності його банкрутства має такий вигляд:

$$Z = 0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4, \quad (12.2)$$

де X₁ – відношення поточних активів до загальної суми активів;

X₂ – відношення прибутку від продажів до суми активів;

X₃ – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;

X₄ – відношення власного капіталу до позикового.

Порядок розрахунку показників моделі наведено в табл. 12.2.

Таблиця 12.2

Порядок розрахунку показників моделі Р. Ліса

Показники	Формули розрахунків
X ₁	р. 1195 ф. 1 / р. 1300 ф. 1
X ₂	р. 2190 ф. 1 / р. 1300 ф. 1
X ₃	р. 1420 ф. 1 / р. 1300 ф. 1
X ₄	р. 1495 ф. 1 / (р. 1595 + р.1695 + р.1700) ф. 1

Граничне значення показника Z становить 0,037. Чим більшим є значення Z, тим вищою платоспроможність підприємства та, відповідно, нижчою ймовірність його банкрутства.

Модель Г. Спрінгейта, призначена для оцінки ймовірності банкрутства, має такий вигляд:

$$Z = 1,03 \times A + 3,07 \times B + 0,66 \times C + 0,4 \times D, \quad (12.3)$$

де A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів;

B – відношення оподаткованого прибутку та відсотків до загальної вартості активів;

C – відношення оподаткованого прибутку до короткотермінової заборгованості;

D – відношення обсягу продажів до загальної вартості активів.

Порядок розрахунку показників, що використовують у моделі, наведено в табл. 12.3.

Таблиця 12.3

Порядок розрахунку показників моделі Г. Спрінгейта

Показники	Формули розрахунків
A	$(p. 1195 - p. 1695) \text{ ф. } 1 / p. 1300 \text{ ф. } 1$
B	$(p. 2290 + p. 2250) \text{ ф. } 2 / p. 1300 \text{ ф. } 1$
C	$p. 2290 \text{ ф. } 2 / p. 1695 \text{ ф. } 1$
D	$p. 2000 \text{ ф. } 2 / p. 1300 \text{ ф. } 1$

Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом, за показника Спрінгейта, більшого за 0,862, підприємство можна вважати таким, що функціонує нормально.

Методику Д. Дюрана спрямовано на оцінювання платоспроможності та ризику банкрутства, вона належить до класу евристичних моделей. Її було створено на основі скорингового аналізу за трьома показниками: рентабельності сукупного капіталу ($P_{ск}$), коефіцієнта покриття ($K_{п}$) і коефіцієнта фінансової незалежності ($K_{а}$). Перевагою цієї методики є те, що вона об'єднує в собі по одному коефіцієнту із трьох основних напрямів аналізу фінансового стану підприємств. Саме ці показники характеризують ступінь фінансової незалежності суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування, а отже, і ризик її втрати, рентабельність укладених засновниками коштів у це підприємство та ефективність цих укладень, з огляду отриманого результату, а також забезпеченість підприємства ліквідними активами достатньою мірою, покриття позикового капіталу активами та його можливість вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. При цьому використовують лінійну шкалу балів, залежно від значення показників, скрізь, крім критичних значень. У моделі Д. Дюрана комплексний показник фінансового стану визначають у вигляді показника платоспроможності підприємства (табл. 12.4).

Методика оцінки платоспроможності підприємства за Д. Дюраном

Показники	Класи підприємств за Д. Дюраном				
	I	II	III	IV	V
$P_{ск}$	$P_{ск} \geq 30$ 50 балів	$30 > P_{ск} \geq 20$ від 50 до 35 балів	$20 > P_{ск} \geq 10$ від 35 до 20 балів	$10 > P_{ск} \geq 1$ від 20 до 4 балів	$P_{ск} < 1$ 0 балів
$K_{п}$	$K_{п} \geq 2$ 30 балів	$2 > K_{п} \geq 1,7$ від 30 до 20 балів	$1,7 > K_{п} \geq 1,4$ від 20 до 10 балів	$1,4 > K_{п} \geq 1,1$ від 10 до 1 балів	$K_{п} < 1,1$ 0 балів
$K_{а}$	$K_{а} \geq 0,7$ 20 балів	$0,7 > K_{а} \geq 0,45$ від 20 до 10 балів	$0,45 > K_{а} \geq 0,3$ від 10 до 5 балів	$0,3 > K_{а} \geq 0,2$ від 5 до 1 балів	$K_{а} < 0,2$ 0 балів
Границі класів	100 балів	від 100 до 65 балів	від 65 до 35 балів	від 35 до 6 балів	0 балів

Сума балів становить комплексний показник фінансового стану підприємства, якісну градацію якого подано у вигляді розподілу підприємств за класами, відповідно до рейтингового числа – суми балів:

I клас – підприємства з гарним запасом фінансової стабільності;

II клас – підприємства з деяким ступенем ризику;

III клас – проблемні підприємства;

IV клас – підприємства з високим ризиком банкрутства;

V клас – практично неспроможні підприємства.

Порядок розрахунку показників моделі наведено в табл. 12.5.

Таблиця 12.5

Порядок розрахунку показників методики Д. Дюрана

Показники	Формули розрахунків
$P_{ск}$	р. 2290 ф. 2 / р. 1900 ф. 1
$K_{п}$	р. 1195 ф. 1 / р. 1695 ф. 1
$K_{а}$	р. 1495 ф. 1 / р. 1900 ф. 1

Примітка: показники з ф. № 1 розраховують за середньорічним значенням.

Що стосується вітчизняної практики оцінювання ризиків ймовірності настання банкрутства підприємства, то слід зазначити, що в Україні діють Методичні рекомендації до виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [26]. Вона має комплексний характер та містить ряд розділів: оцінка фінансового стану підприємства; аналіз фінансових факторів, що призвели до неплатоспроможності, і визначення можливості санації підприємства; оцінка резервів підвищення ефективності функціонування підприємства та відновлення його платоспроможності; аналіз виявлення ознак дій із приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.

Перевагою цієї методики є те, що вона містить велику кількість показників та розрахункових таблиць, має конкретну цільову спрямованість, її призначено для виявлення ознак неправомірних дій щодо досліджуваного суб'єкта господарювання.

Українськими вченими також запропоновано власні доробки щодо діагностики банкрутства, зокрема, ряд дискримінантних моделей О. О. Терещенка – універсальна модель, що містить шість показників, побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей, – і комплекс моделей, що враховують диференціацію підприємств за галузями [15]. Імовірність настання банкрутства підприємства за універсальною моделлю О. О. Терещенка розраховують за такою формулою:

$$Z = 1,5K_1 + 0,08K_2 + 10K_3 + 5K_4 + 0,3K_5 + 0,1K_6, \quad (12.4)$$

де K_1 – відношення високоліквідних активів до виручки від реалізації;

K_2 – відношення активів до позикових коштів;

K_3 – відношення чистого прибутку до активів;

K_4 – відношення чистого прибутку до виручки від реалізації;

K_5 – відношення виробничих запасів до виручки від реалізації;

K_6 – відношення виручки від реалізації до активів.

Згідно із цією моделлю, імовірність настання банкрутства підприємства визначають, відповідно до розрахованого значення коефіцієнта Z :

$Z > 0,51$ – загроза банкрутства мінімальна, а отже, підприємство є фінансово надійним;

$-0,8 < Z < 0,51$ – зона додаткового аналізу;

$Z < -0,8$ – максимальна ймовірність банкрутства.

Порядок розрахунку показників моделі наведено в табл. 12.6.

Таблиця 12.6

Порядок розрахунку показників моделі О. О. Терещенка

Показники	Формули розрахунків
K ₁	(р. 1160 ф. 1 + р. 1165 ф. 1) / р. 2000 ф. 2
K ₂	р. 1300 ф. 1 / (р. 1595 ф. 1 + р. 1695 ф. 1)
K ₃	р. 2350 ф. 2 / р. 1300 ф. 1
K ₄	р. 2350 ф. 2 / р. 2000 ф. 2
K ₅	р. 1101 ф. 1 / р. 2000 ф. 2
K ₆	р. 2000 ф. 2 / р. 1300 ф. 1

А. В. Матвійчук розробив і запропонував власну модель оцінки аксіологічної (суб'єктивної) імовірності банкрутства [11] для українських підприємств у вигляді дискримінантної функції. Методику розрахунку інтегрального показника Z за цією моделлю відображено у формулі:

$$Z = 0,033K_1 + 0,268K_2 + 0,045K_3 - 0,018K_4 - 0,004K_5 - 0,015K_6 + 0,702K_7, \quad (12.5)$$

де K₁ – відношення оборотних активів до необоротних активів;

K₂ – відношення чистого доходу від реалізації до поточних зобов'язань;

K₃ – відношення чистого доходу від реалізації до власного капіталу;

K₄ – відношення балансу до чистого доходу від реалізації;

K₅ – відношення різниці оборотних активів та поточних зобов'язань до оборотних активів;

K₆ – відношення суми довгострокових і поточних зобов'язань до балансу;

K₇ - відношення власного капіталу до суми залученого та позикового капіталу.

Критичним значенням показника Z є 1,104. Якщо фактичне значення є вищим за нього, то підприємство вважають стійким, імовірність банкрутства низька. Якщо фактичне значення менше за 1,104, то ймовірність банкрутства висока.

Порядок розрахунку показників моделі наведено в табл. 12.7.

Таблиця 12.7

Порядок розрахунку показників моделі А. В. Матвійчука

Показники	Формули розрахунків
K1	$p. 1195 \text{ ф. } 1 / p. 1095 \text{ ф. } 1$
K2	$p. 2000 \text{ ф. } 2 / p. 1695 \text{ ф. } 1$
K3	$p. 2000 \text{ ф. } 2 / p. 1495 \text{ ф. } 1$
K4	$p. 1300 \text{ ф. } 1 / p. 2000 \text{ ф. } 2$
K5	$(p. 1195 \text{ ф. } 1 - p. 1695 \text{ ф. } 1) / p. 1195 \text{ ф. } 1$
K6	$(p. 1595 \text{ ф. } 1 + p. 1695 \text{ ф. } 1) / p. 1300 \text{ ф. } 1$
K7	$p. 1495 \text{ ф. } 1 / (p. 1595 \text{ ф. } 1 + p. 1695 \text{ ф. } 1 + p. 1700)$

Для малих підприємств українськими авторами [6] окремо запропоновано дискримінантну модель діагностики банкрутства.

Однак усі вони не є універсальним інструментом оцінювання ймовірності банкрутства українських підприємств, тому дослідження в цьому напрямі продовжують.

Запитання для самодіагностики:

1. Обґрунтуйте необхідність у здійсненні комплексного фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання.

2. У чому полягають мета та завдання здійснення комплексного оцінювання фінансового стану діяльності підприємств?

3. Охарактеризуйте об'єкт і суб'єктів реалізації процедур комплексного фінансового аналізу. Чи відрізняються цілі зовнішніх та внутрішніх суб'єктів у процесі його здійснення?

4. Що є інформаційним забезпеченням комплексного фінансового аналізу? Яким чином воно формується?

5. Які методи використовують під час комплексного оцінювання фінансового стану підприємства?

6. Охарактеризуйте базові етапи процедури реалізації комплексного фінансового аналізу підприємства.

7. У чому полягає необхідність у діагностиці ймовірності настання банкрутства суб'єктів господарювання та її доцільність?

8. Які зарубіжні методи й моделі дискримінантного аналізу застосовують для оцінювання вірогідності банкрутства підприємств?

9. Порівняйте склад показників зарубіжних моделей оцінки ймовірності банкрутства. Які напрями оцінювання фінансового стану та ефективності функціонування підприємства вони відображають?

10. Охарактеризуйте методики оцінювання рівня ризику неплатоспроможності підприємств, розроблені українськими вченими.

11. Охарактеризуйте переваги й недоліки вітчизняного методичного забезпечення оцінки схильності підприємства до банкрутства, виявлення ознак прихованого та фіктивного банкрутства.

Приклади практичних завдань до теми:

Завдання 12.1. Ґрунтуючись на даних фінансової звітності суб'єкта господарювання, розрахуйте показники, що дають можливість виявлення ознак фіктивного й навмисного банкрутства, зробіть та обґрунтуйте висновки. Період дослідження – два роки. Для виконання завдання необхідно зробити розрахунки показників, згідно з Методичними рекомендаціями [26]. Результати розрахунків подайте в табличній формі, за ними сформууйте аналітичні висновки з урахуванням такого:

чи існують ознаки, що могли б свідчити про ймовірність фіктивного та прихованого банкрутства підприємства;

чи наявні ознаки доведення підприємства до банкрутства;

якою є загальна ймовірність настання банкрутства підприємства.

Завдання 12.2. За даними фінансової звітності досліджуваного підприємства дайте оцінку ймовірності настання його банкрутства на основі моделей Е. Альтмана, Р. Ліса, Г. Спрінґейта, Д. Дюрана. Для цього слід реалізувати такі етапи цієї аналітичної процедури:

зробити розрахунки за моделями за даними звітності за два роки в динаміці, подати їх у табличній формі;

сформуувати розгорнуті аналітичні висновки про ймовірність утрати підприємством платоспроможності й настання його банкрутства та порівняти результати, отримані з використанням різних моделей;

надати рекомендації щодо поліпшення фінансового стану підприємства та/або запобігання розвитку кризових явищ у його діяльності.

Рекомендована література: [1; 4; 6; 8; 11; 13; 15; 18; 22; 26].

Використана та рекомендована література

1. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. Я. Базилінська. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
2. Багацька К. В. Фінансовий аналіз / К. В. Багацька, Т. А. Говорушко, О. О. Шеремет. – Київ : Видавничий дім "АртЕк", 2014. – 320 с.
3. Берест М. Фінансовий аналіз як економічна категорія та інструмент обґрунтування управлінських рішень / М. Берест // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон, 2017. – Вип. 23, ч. 3. – С. 53–57. – Серія : ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.
4. Вахович І. М. Фінансовий менеджмент та фінансовий інжиніринг бізнес-процесів : магістерський курс [навч. посіб. в 2-х т.]. Т. 1. Фінансовий менеджмент бізнес процесів / І. М. Вахович. – Луцьк : СПД Ж. В. Гадяк, друкарня "Волиньполіграф"™, 2013. – 604 с.
5. Грабовецький Б. Є. Фінансовий аналіз та звітність : навч. посіб. / Б. Є. Грабовецький, І. В. Шварц. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 281 с.
6. Гриценко Л. Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, А. А. Губар // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 256–262.
7. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т.1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.
8. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз : підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній ; за ред. проф. А. Г. Загороднього. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Київ : Знання, 2008. – 428 с.
9. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.
10. Литвин Б. М. Фінансовий аналіз : навч посіб. / Б. М. Литвин, В. М. Стельмах – Київ : Хай-Тек Прес, 2008. – 336 с.
11. Матвійчук А. В. Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорій нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу / А. В. Матвійчук // Вісник НАН України. – 2010. – № 9. – С. 24–46.
12. Михайлюк О. Як читати та аналізувати фінансову звітність : посібник для членів наглядових рад та керівників акціонерних товариств / О. Михайлюк. – Київ : Міжнародна Фінансова Корпорація, 2004. – 108 с.
13. Райковська І. Т. Проблеми застосування методик аналізу фі-

нансового стану в діяльності промислових підприємств / І. Т. Райковська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2009. – № 4 (35). – С. 136–142.

14. Серединська В. М. Економічний аналіз : навч. посіб. / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович. – Тернопіль : Вид-во "Астон", 2010. – 624 с.

15. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія / О. О. Терещенко. – 2-ге вид., без змін. – Київ : КНЕУ, 2006. – 268 с.

16. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / [М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька]. – Київ : КНЕУ, 2005. – 592 с.

17. Фінансовий аналіз промислових підприємств : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. Я. Нусінова ; МОН України, ДВНЗ «КНУ». – Кривий Ріг : Видавець Р. А. Козлов, 2016. – 511 с.

18. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

19. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / О. О. Шеремет. – Київ : Кондор, 2011. – 196 с.

20. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Д. В. Шиян, Н. І. Строченко – Київ : Вид-во "А. С. К.", 2003. – 240 с.

21. Шморгун Н.П. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – Київ : ЦНЛ, 2006. – 528 с.

22. Іванець І. В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу / І. В. Іванець, К. В. Цицюрська // Молодіжний економічний дайджест : наук. електрон. журн. ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана", Наук. студент. т-во ; редкол.: О. І. Олексюк (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – № 1. – С. 128–136 ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/10514/1/128-136.pdf>. – Назва з тит. екрана.

23. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. – Режим доступу : www.smida.gov.ua.

24. Офіційний сайт Державного служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

25. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-XIV від 16 липня 1999 року зі змінами та доповненнями, в ред. від 3 січня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

26. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо вияв-

лення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України від 26.10.2010 р. № 1361) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-metodichnih-rekomendacii-shodo-vijavle-doc39053.html>.

27. Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки : наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. № 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0332-06>.

28. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

29. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Консолідована фінансова звітність" : наказ Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 року № 628 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>.

30. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351 (зі змінами, внесеними, згідно з Постановою НБУ від 16.01.2017 № 5) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.

31. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації : наказ Міністерства фінансів України та фонду Державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>.

32. Про затвердження Положення (стандарту) обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" : наказ Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 року № 39 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 24 січня 2011 року № 25) (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.

Додатки

Додаток А

Баланс (звіт про фінансовий стан)

Актив	Код рядка	На початок періоду	На кінець періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010		
первісна вартість	1011		
знос	1012		
Інвестиційна нерухомість	1015		
первісна вартість	1016		
знос	1017		
Довгострокові фінансові інвестиції	1030		
які обліковують за методом участі в капіталі інших підприємств			
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095		
II. Оборотні активи			
Запаси	1100		
виробничі запаси	1101		
незавершене виробництво	1102		
готова продукція	1103		
товари	1104		
поточні біологічні активи	1110		
Векселі одержані	1120		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками			
за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
з нарахованих доходів	1140		
із внутрішніх розрахунків	1145		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155		
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165		
готівка	1166		
рахунки в банках	1167		
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195		
III Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	1200		
Баланс	1300		

Закінчення додатка А

1	2	3	4
Пасив			
I. Власний капітал			
Зареєстрований капітал	1400		
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Неоплачений капітал	1425		
Вилучений капітал	1430		
Усього за розділом I	1495		
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Пенсійні зобов'язання	1505		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Довгострокові забезпечення виплат персоналу	1521		
Цільове фінансування	1525		
Страхові резерви	1530		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Векселі видані	1605		
Поточна кредиторська заборгованість			
за довгостроковими зобов'язаннями	1610		
за товари, роботи, послуги	1615		
за розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
за розрахунками зі страхування	1625		
за розрахунками з оплати праці	1630		
за одержаними авансами	1635		
за розрахунками з учасниками	1640		
із внутрішніх розрахунків	1645		
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695		
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу	1700		
Баланс	1900		

Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050		
Валовий прибуток	2090		
Валовий збиток	2095		
Інші операційні доходи	2120		
Адміністративні витрати	2130		
Витрати на збут	2150		
Інші операційні витрати	2180		
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190		
Фінансовий результат від операційної діяльності: збиток	2195		
Доход від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250		
Втрати від участі в капіталі	2255		
Інші витрати	2270		
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290		
Фінансовий результат до оподаткування: збиток	2295		
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350		
Чистий фінансовий результат: збиток	2355		

**Допоміжні таблиці для розрахунку інтегрального показника
фінансового стану підприємства (за Положенням [30])**

Таблиця В.1

**Порядок визначення складових частин дискримінантної моделі
розрахунку інтегрального показника фінансового стану
підприємства-позичальника**

Фінансові показники (K _i)	Діапазони фінансових показників	Мінімальне значення діапазону (K _i min ≥)	Максимальне значення діапазону (K _i max <)	Показники (X _i)	Значення показників X _i
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А, великі та середні підприємства					
Вид дискримінантної моделі: $Z = 2,767 + 0,309 \cdot X_{11} + 0,821 \cdot X_{15} + 0,577 \cdot X_1 + 0,504 \cdot X_{10} + 0,291 \cdot X_{16}$					
K ₁₁	1	Менше ніж 18,2 %		X ₁₁	-1,157
	2	18,2 %	36,6 %		-0,143
	3	36,6 %	98,3 %		0,195
	4	Більше за 98,3 %			1,205
K ₁₅	1	Менше ніж 0,1 %		X ₁₅	0,495
	2	0,1 %	5,4 %		0,332
	3	5,4 %	10 %		0,195
	4	10 %	36,5 %		-0,195
	5	Більше за 36,5 %			-1,062
K ₁	1	Менше ніж 17,4 %		X ₁	1,079
	2	17,4 %	35,4 %		0,492
	3	35,4 %	88,5 %		-0,555
	4	Більше за 88,5 %			-1,474
K ₁₀	1	Менше ніж 162,8 %		X ₁₀	-0,482
	2	162,8 %	206,8 %		0,335
	3	206,8 %	976,7 %		0,370
	4	Більше за 976,7 %			1,619
K ₁₆	1	Менше ніж 0,8 %		X ₁₆	-1,108
	2	0,8 %	7,6 %		-0,150
	3	7,6 %	45,8 %		0,231
	4	Більше за 45,8 %			0,684

Таблиця В.2

**Визначення класу боржника – юридичної особи –
для великого або середнього підприємства
за інтегральним показником**

Значення Z	Клас 1	Клас 2	Клас 3	Клас 4	Клас 5	Клас 6	Клас 7	Клас 8	Клас 9
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство: секція А, великі та середні підприємства									
Більше за або дорівнює	+4,65	+4,09	+3,52	+2,95	+2,39	+1,82	+1,26	+0,69	
Менше ніж		+4,65	+4,09	+3,52	+2,95	+2,39	+1,82	+1,26	+0,69

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Сутність та значення фінансового аналізу в забезпеченні ефективності діяльності підприємства	5
1. Значення і теоретичні засади фінансового аналізу	5
1.1. Зміст, мета та завдання фінансового аналізу	5
1.2. Основні види та напрями фінансового аналізу.....	13
1.3. Методи та прийоми фінансового аналізу	16
Запитання для самодіагностики	20
Рекомендована література.....	20
2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу	21
2.1. Сутність і корисність інформації для здійснення фінансового аналізу.....	21
2.2. Фінансова звітність як основне інформаційне джерело фінансового аналізу.....	23
2.3. Характеристика основних компонентів фінансової звітності.....	27
Запитання для самодіагностики	33
Рекомендована література.....	34
Розділ 2. Аналіз економічних та фінансових ресурсів підприємства	35
3. Аналіз майна підприємства	35
3.1. Економічна сутність майна підприємства, його структура та класифікація	35
3.2. Аналіз динаміки та структури майна підприємства	39
3.3. Показники оцінки майнового стану підприємства	44
Запитання для самодіагностики	48
Приклади практичних завдань до теми	48
Рекомендована література.....	49
4. Аналіз оборотних активів	49
4.1. Сутність і класифікація оборотних активів підприємства	50
4.2. Основні показники оцінки стану, структури й ефективності використання оборотних активів підприємства	53
Запитання для самодіагностики.....	59
Приклади практичних завдань до теми	60
Рекомендована література.....	60

5. Аналіз джерел формування капіталу підприємств	61
5.1. Аналіз наявності, складу й динаміки джерел формування капіталу.....	61
5.2. Оцінка факторів, що впливають на співвідношення власних і позикових коштів	68
5.3. Аналіз рентабельності капіталу	72
Запитання для самодіагностики.....	74
Приклади практичних завдань до теми	75
Рекомендована література.....	75
6. Аналіз грошових потоків	76
6.1. Поняття, види та значення грошових потоків для підприємства.....	76
6.2. Аналіз руху грошових коштів.....	79
Запитання для самодіагностики.....	86
Приклади практичних завдань до теми	87
Рекомендована література.....	88
Розділ 3. Аналіз фінансового стану підприємства.....	89
7. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємств.....	89
7.1. Економічна сутність ліквідності та платоспроможності підприємства	89
7.2. Аналіз ліквідності балансу	93
7.3. Аналіз показників ліквідності.....	97
Запитання для самодіагностики.....	100
Приклади практичних завдань до теми	101
Рекомендована література.....	102
8. Аналіз фінансової стійкості підприємств	102
8.1. Сутність і фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства	102
8.2. Методичні підходи до визначення фінансової стійкості	106
8.3. Характеристика та визначення типу фінансової стійкості	109
8.4. Оцінка запасу фінансової стійкості.....	112
Запитання для самодіагностики.....	114
Приклади практичних завдань до теми	114
Рекомендована література.....	115
9. Аналіз кредитоспроможності підприємств.....	115
9.1. Сутність, значення та принципи кредитування.....	116

9.2. Аналіз кредитоспроможності позичальника	118
Запитання для самодіагностики	125
Приклади практичних завдань до теми	126
Рекомендована література.....	126
10. Аналіз ділової активності підприємств	126
10.1. Теоретичні аспекти оцінки ділової активності суб'єктів господарювання	127
10.2. Система показників оцінки ділової активності підприємства.....	128
Запитання для самодіагностики	133
Приклади практичних завдань до теми	133
Рекомендована література.....	134
11. Аналіз прибутковості та рентабельності підприємств	134
11.1. Зміст, завдання та джерела інформації для аналізу фінансових результатів	135
11.2. Аналіз звіту про фінансові результати діяльності підприємства	137
11.3. Аналіз показників рентабельності.....	139
Запитання для самодіагностики	142
Приклади практичних завдань до теми	142
Рекомендована література.....	143
12. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства	143
12.1. Поняття, мета, завдання та процедура комплексного фінансового аналізу	144
12.2. Оцінка ймовірності банкрутства підприємств.....	145
Запитання для самодіагностики	152
Приклади практичних завдань до теми	153
Рекомендована література.....	153
Використана та рекомендована література.....	154
Додатки.....	157

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Берест Марина Миколаївна

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Відповідальний редактор *М. М. Оленич*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *О. Г. Доценко*

План 2017 р. Поз. № 12-ЕНП. Обсяг 164 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*